

F. KOSZKOL JENŐ.

I. A SZÁNTÓVETŐ ÉS A MADÁR.

A M. KIR. FÖLDMÍVELÉSÜGYI MINISTER KIADVÁNYAI.

A MADARAK HASZNÁRÓL ÉS KÁRÁRÓL.

DARÁNYI IGNÁCZ

M. KIR. FÖLDMÍVELÉSÜGYI MINISTER MEGBÍZÁSÁBÓL

ÍRTA

HERMAN OTTÓ

KÉPEKKEL ELLÁTTA

CSÖRGEY TITUSZ.

SZÁZ KÉPPEL.

IVÓ PINTYŐKÉK.

BUDAPEST.

1901.

*A FÖLDMÍVELŐ, KERTÉSZKEDŐ,
HALÁSZÓ ÉS PÁSZTORKODÓ MAGYARSÁG
HASZNÁLATÁRA.*

TARTALOM.

Előljáró beszéd	9
A magyar nép és a madár	13
A madár szava értelmezve	17
A haszon és a kár	21
A madár családi élete	30
A madárvonulás	37
Védjétek a madarakat	41
Etessétek a madarakat	47
Hány madarat nevez meg a nép?	51
A madár mint szerszám	54
A madár termete és részei	61
A madarak leírása	63
Elmélkedés	224
Hány a példabeszéd és a szólásmód?	229
Hány a madár faja az országban?	239
Betűrendes sorozat	253

ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

A mikoron a magyar ember rég megdelelt és elmondhatja, hogy java kenyerét megette, jól teszi, ha számot vetve önmagával, kérdést intéz lelkiismeretéhez, vajjon hasznosan töltötte-e el világéletét, van e még kötelessége, a melynek meg kell felelnie, mielőtt hogy elszólítja a mindenség hatalma, oda, a honnan még nem tért vissza — de senkisémet!

Magam is rég megdeleltem, meg is eltem java kenyere-met; elmondhatom az abád-szalóki öreg földmívessel, hogy bizony nekem is beesteledett, éppen csak hogy még nem harangoztak. Számot vettem én is magammal és úgy találom, hogy volna még kötelességem. Im, kötelességérzetből annak az arasznyai életidőnek, mely a harangszóig még marad, egy részét Tenéked akarom szentelni szereteti magyar

gazda Népem, mert különben is érzem szent kötelességemet, hogy a ki annyit forgolódtam barátságos tűzhelyednél, annyi okulást merítettem szokásodból; — lelked tiszta, romlatlan megnyilatkozásából pedig annyi virágot szedtem és kötöttem bokrádba — mondom, érzem kötelességemet, hogy hála fejében, okulásodra, de gyönyörűségedre is írjam meg ezt a kis könyvet, arról, a mi különben is érzi szereteted melegét: írjak az ég madarairól, azoknak hasznáról és káráról.

Meg is irom úgy, a mint legjobban tudom; a hogyan elég hosszú életem bőséges tapasztalata reá tanított. Megirom pedig szűzen-tiszta magyar nyelven, a melyet házad táján, mezőn, erdőn, legelőn, a pásztortűzet védő enyhelyeken, cseréiyeidben, kontyoskunyhóidban éppen tetőled tanultam; szemlélődésed józanságán pedig kicsiszoltam, talán fényesre ki is palléroztam.

Áldom is a sorsomat azért, hogy megérhettem, hogy akadt oly férfiú, kit saját igyekezete és a sors kegye magasra emelt — DARÁNYI IGNÁCZ magyar kir. Földművelésügyi Minis-ter — de azért mégsem emelhette sorsa oly magasra, hogy ne lássa, ne ismerje meg a magyar gazdanép szükségét, okulásra törő vágyát.

A ki éppen azért engem bízott meg e szerény könyv szerzésével. Ezért áldom sorsomat.

El is mondom neki ezen a helyen, hogy bizodalmával örök hálára kötelezett, és hogy azontúl a legnagyobb gyönyörűséget szerezte énnekem, megadván a módot, hogy Te-

hozzád szóljak, magyar Népem, a kihez a verség és a szeretet ezer szála fűzött.

íme, szólok is Tehozzád. Hiszen Téged ezer év kevés öröme és tenger bánata, vére és veritéke kötött e földhöz, mely éppen azért kedves és drága Tenéked; mely föld a költő szava szerint: bölcsőd és majdan sírod is — igazi, egyetlen magyar hazád.

Jól tudod Te édes Népem, hogy csak értelem és szorgalom árán tarthatod meg hazádat; hogy számbeli csekély voltodat csak eszed pallérozásával pótolhatod meg; hogy értelemből fakadó szeretettel kell közeledned mindnyájunk szülő anyjához, a természethez, mely alkotó, de romboló hatalmával is oktat, vezérel, hogy megtalálhassad a magad és cseléded kenyerét, hazád földjén boldogulást.

Te vagy az, a ki elveted a magot, látod csírázását, a zsenge palánta első kibúvását; a ki megfigyeled növekedését el a megérésig; látod lábas jószágodnak, majorságodnak életre keltét, növekedését, megerősödését; de látod mindennek vesztét, elsatnyulását, kimaradását is; keresed az okot; — néha meg is találod, néha nem. És ha nem találod, akkor kezdődik azoknak a kötelessége, a kik tudásuknál, tapasztalásuknál fogva megadhatják a felvilágosítást, a mint megadom Tenéked én az ég madarainak hasznáról és káráról a mezőgazdaságban. Fogadd a felvilágosítást oly szeretettel, a minővel nyújtom.

A madárképekkel egy derék magyar ifjú, CSÖHGEY TITUSZ, mellettem készítette. Benne elevenen lüktet a természet iránti szeretet és ezt képeiben ki is tudta mondani.

írtam Budapesten, a Magyar Madártani Központban, 1901 újév napján.

Hermán Ottó.

PAHTI LILÉK V. JUIIASZKAK.

A MAGYAR NÉP ÉS A MADÁR.

A példabeszéd tanúságtételei.

Nem igen van a földkerekségnek oly népe, a mely a madár életének megvigyázásában és magyarázásában vete-kedhetnék a magyarral.

Nagy mondás; de be is bizonyítjuk.

A nép tudása és bölcsesége őseredetű példabeszédben nyitja legszebb virágát; a példabeszéd pedig nemzedékek tapasztalásának világos tanúságtétele.

Ezért intés a nagyralátó, de dologtalan, lusta embernek ez a mondás:

«Senkinek sem röptül a szájába a sült galamb.»

No nem! Meg kell a falatot munkával, szorgalommal keresni; meg kell szolgálni!

És milyen mélyre vág a példaszó:

uSzegény úrnak galambdúc a mészárszéke.»

Bizony, ha elprédálta örökét, ha kerüli a munkát, még ezen alul is sílyedhet; de bezzeg nemcsak az úr, hanem a legkisebb gazda is, ha préda és ezéda!

((Holló hollónak nem vájja ki a szömit.y))

Nem bizony, mert dögön felébe, fiúmadár pusztításban maga is űzi a holló-gonoszságot.

a Holló fészken hattyút keres.»

Bolondnak vállalkozása ott keresni a tiszta fehéret, a hol a fekete terem, — az ártatlanságot a bűn tanyáján.

És mikor a varjú fölkap a házorom károgojára, mit is kiált csak?

*«Kár, kár Varga Pál
Hogy a fejed áll.v*

Vagyis, hogy megérett az így megszólt ember akár a hóhér pallosára!

a Sok lúd disznót győz.v

Ez arról is szól, hogy a gyenge, nagy számban egyesülve, letorkolhatja az erősét.

De más ám a lúdról szóló tanúság ebben:

«Akármédig neveled a libát, csak lúd lesz abból.»

Más szóval: a kinek ezinegefogó a feje, abból a nevelés sem teremt bölcsét.

«Sok sas, sok dög.»

Mily remek, igaz képe az erőszaknak és következésének; de szól ám a példabeszéd a sas nemes tulajdonságairól is, a mikor mondja:

«Sas nem fogdos legyet.»

Nem is illenék a hatalmas madár nemességéhez, hogy hitvány légybe vágja karmait; — intés ez a hatalmas embernek is, hogy kímélje gyöngé embertársát.

«Sokat akar a szarka, de nem bírt a farka.»

Bizony nem is igen volt a világ folyásában annyi nagyot akaró, keveset bíró emberszarka, mint van ma.

Egészen mást és igazat mond ez:

«Cseveg a szarka, vendég jön.»

Nem is babona, mert a szarka nagyon szemes madár, idegent látva hangot ad s az idegen sokszor vendég is.

«Hitvány madár, ki a fészket rútítja.»

Madárra czéloz, embert talál; mert bizony nem is ritka szerzet az az ember, a kit hitványsága megront, hogy még saját fészket sem kiméli meg; megszólja, rútítja.

Szegény ember házat mondja *fészke*nek, meg is van a hasonlóság: kicsi madár fészke fűszálból készül, szőrrel, tollal van bélelve — bokor ága hajlik reá, elrejt a fészek-rabló elől; — kicsi ember fészke a zsúpos ház. Hálólhelyén, vaczkában tollas derekalj, párna hívogat; ráboruló ákác ágazata védi sok minden bajtól, adja az árnyékot, a melybe emberfia visszavágyik, bárhova veti is a sors hatalma — mert az a viskó neki édes otthona.

a Ritka madár a jó asszony.»

Pedig abba az emberfészekbe az kell, mert a nélkül a legszebb ház is csak sivárság tanyája; és ilyen tanyán sok a szégyen, a bánat, a miről aztán már

«A verebek is csiripolnak.»

No de legyen elég ebből ennyi; mert ha a tollam neki-szilajodik, nehezen vagy sehogy sem keríti annak a sornak a végét, a melyet a nép bölcsesége a madárból és természetéből kiteremtett.

Bevégzem tehát a sort a szalmafedelű viskók leghívebb barátjával, a háznép gyönyörűségével, a füsti fecskével, mely istállóba, eresz alá, de még a kürtőbe is építkezik; bizodalmas barátsággal tekint a ház életébe; szemed láttára költi ki

és neveli fel kicsinyeit — elszáll télire délszaki vidék messze távolába; de hűségesen visszatér régi fészkéhez, hogy újból gyönyörködtessen nyilaló röptésével, fiainak ápolásával, etetésével, de azzal az egyszerű dalával is, a mely már hajnal hasadtával hangzik föl és így kezdődik:

Kicsit a kicsinek, nagyot a többinek.

Minden családos ember számára ez a legdrágább példa!

A MADÁR SZAVA ÉRTELMEZVE.

Hirtelen belép az udvarodba az idegen, vagy betéved a czellengő eb és azonnal megszólal a kakas. Szaval ekkor úgy értelmezi a Szilágyság népe, hogy azt mondja:

Ki kotozitt?

Csakugyan, a kakasnak ez a szózala úgy hangzik, mint a kérdés — és az is. A nép eleven lelke emberi szóvá változtatja.

A pulyka nem is szól, hanem pityereg, már hogy a jér-czéje. Fázékony kicsinyeit vezetgetve, azt pilyergi:

Csak úgy élünk csak-csak-csak!

Erre a fiak felelik:

Még egy ki-csit-csitt-csitt-csitt!

Ekkor berzengésre fogja a pulykakakas, kereket vág a farkával s oda lublulol a jérezének:

Küdidással is eltartalak!

Mikor a magyar pór ezt értelmezi, bizony elmosolyodik, mert hiszen pityergő életépárját ő is azon a módon vigasztalja. Megbúg a ducz ülőfáján a fésűs galamb; a nép szerint azt mondja:

Van borunk!

Van borunk!

Erre a kút melletti fertő pocsolyájából odakiált a torkos kacsá:

Csak csapra!

Csak csapra!

A galamb burukkolása megfelel a csendes örömnök, a melyet a gazda érez, mikor pinczéje rendben van; a kacsá hápogása megfelel a mohóságnak, melynek nem az okos gazdálkodáson, hanem a prédaságon jár az esze. A magyar ember eleven esze kétféle embert tükröztet a két különböző madár természetében és szavában: a takarékosat és a prédát.

És mikor a tél a kis barálczineget az erdőből a gyümölcsösbe szorítja, a kis madár ernyedetlen szorgalommal keresgéli eledelét ott, az ágak hónaljában, a kéreg repedésében: csupa alvó bogárság az, mely fának, virágnak, gyümölcsnek kártékony ellensége. Ekkor a kis czinege keresgélés közben így szól:

Nincs, nincs, itt sincs!

A mikor pedig mégis csak talál valami iczipiczi alvó hernyócskát, pelét vagy mást, ekkor ezt mondja:

Kicsit ér, kicsit ér!

De azért csupa szorgalom!

Kiül szép sorba az éjjel járó bakcsó, vagy vakvarjú a Tisza fövényesére; a szava: bak-vak, — bak-vak! A nép értelmet ad a madár szavának, mondván, hogy a vakvarjú ekkor ezt mondogatja:

Jakab pap hat vak bak,

Vadgalamb ül.

Vagyis, hogy értelmetlen, bolond beszéd.

És mikor a hideg, zúzmarás tél beköszönt, a kis hegyes-

kontyos pipiske madár, a szegénység téli barátja, melyről TOMPA MIHÁLY oly remekül zengett, beszorul az udvarra, ott keresi szűkös téli eledelét a csűr körül és ha nem jut elég, azt mondja:

Kicsi csűr!

Mikor pedig a kemény hidegtől megcsikordul a hó s az éhező égimadarak seregei megszállják a falut, a kerékvágást, a pipiske kívánságot mond:

Csiki szűr! Csiki szűr!

Mert a jó abaposztóból szabott csiki szűr vetekedik ám még a bundával is. Szegény ember téli nyomorát így festi a pipiske értelmezett hangja.

No hát még egyet. Jó későre, mikor már kitavaszkodott, az erdő és a kert fái kilombosodtak, megjön távoli téli tanyájáról az aranysárga, feketével vegyes színű málinkó, néhol sárgarigó is a neve. Nagyon szépen szól, akár a furulya méla hangja. És hát mit mond? A fiúnak, a ki fészket kerülgeti, azt mondogatja: ^ ^ fU?

A fiú azt mondja: kell hát és követi a madarat, ki megszire elcsalja a fészek tájáról, aztán ott hagyja.

Beleavatkozik ez a gyönyörű madár a falu előljáróságába, de még a szolgabíróság dolgába is! Néha azt mondogatja:

Szolgabíró!

Nagynéha azt is, hogy:

Jó a bíró!

De bizony nem egyszer azt is — tisztesség ne essék! — hogy:

Hunczut a bíró!

Tudnék biz én még vagy egy jókora könyvre valót; de hát most nem ezen van a sor.

Itt csak arról tettem tanúbizonyságot, hogy Teneked, jó Népem, meg van a madár iránt a jóindulatod; eleven eszeddel megérted az éleiét, hasznát, kárát, szavának megadod a bölcs értelmét is; ez az értelmezés pedig sokszor saját magad és embertársad tükre.

A madár boldogságában látod a magadél; a kit szived kivan és legjobban szeret, az néked galambod.

Hűséges párod, mely meghal, ha elszakasztják, neked gerliczemadarad; mini ennek, úgy a le szíved is megszakad.

És legnagyobb bánatodban úgy keseregsz le is, mint a fíaveszletl madár.

A HASZON ÉS A KÁR.

Az anyagi és a lelki.

Ennek a kis könyvnek legfőbb rendeltelése az, hogy a madarak hasznáról és káráról tiszta képet fessen, mert ezen fordul meg az, hogy a földművelő kertészkedő, szóval a gazdálkodó magyarság mindenképpen helyesen bánják az ég madaraival. Induljunk tehát példabeszédből és lássuk, hogy ez mire oktat?

Azt mondja a magyar példabeszéd:

Ezer varjú ellen elég egy kő.

Tiszta igazság. Egy kőhajintástól felriad a fekete sereg és tova száll. Ha a madár kártételben van, ha megszállotta a zsenge kukoriczát, bizony tíz követ sem sajnál az ember tőle; riasztja, a mint bírja. De megváltozik ám a sor, mihelyt a szántás ideje elkövetkezett. Ekkor ugyanaz a varjúmadár másokkal is kedves társa a szántóvető embernek, mert hasznos munkát végez oly szorgalommal, a minő éppen csak madártól telik.

Úgy, a mint az eke vasa belehasít az anyaföldbe és szép sorban fordítja a röögőt, a varjú, a csóka, de még a tolvaj szarka is az eke nyomán halad; okosságtól fénylő szemmel kilesik ezek a csimazt, a kukaczt; nincs az a pajor, a mely kikerülné a madár figyelmét; ide is vág, oda is vág és megszedi a begyét a szántóvető legnagyobb ellenségeivel: a bo-

gársággal, mely czimaz, pajod, kukaez alakjában vájkál, de nyugszik is a földben, hogy a mikor ideje megjött, kibújjék s folytassa életének pályáját, melynek javarésze kártétel. Ezt a madármunkát mutatja első képünk: *a szántóvető és a madár.*

A mikor a bogárságnak járása van, a mikor az egér fel- szaporodott, akkor az eke vasa tömérdek eleven, káros, de jó madáreledelt fordít ki: ilyenkor nem egy, nem is két, hanem akár száz varjú, csóka szállja meg a barázdát, hogy felszedesse a kártevők sokaságát, így tiszta hasznót hajtson az embernek. Nem is nyúl az akkoron a kőhöz! Ebben nyilatkozik meg a nép bölcsesége.

A mikor pedig tavaszra kelve a gazda erős keze az eke-szarvát fogja és barázdát vonva meggyöngyözik a homloka, vájjon mi akkoron az ő gyönyörűsége? Ezt is megmondja az az első kép, a lelki hasznót.

Azt mondja erről ARANY JÁNOS, a magyarok aranyszavú költője:

Kis pacsirta is szánt,
Mint a szegény költő fényes levegőben;
Dalt zengve repült fel, dalt zeng a magasban ...
Hallgat lecsőben.

Hál ez a kis madár akkoron a szántóvető gyönyörűsége; el is nevezte a nép szánlóka madárnak.

De sőt még a szavát is érti a nép, mert az a repeső szánlókamadár neki azt mondja:

Felmegyek, felmegyek,
Kérek, kérek
Ekét, lovat;
Lovat, lovat;
Avval szántok,
Úgy élek, úgy élek!

Vagy így is:
 Dicső, dicső,
 Kikelet, kikelet.
 Kivirít, kivirít
 A virág, a virág
 Mind!

A Te sorsod ez, édes népem; felszáll a Te fohászkod is a magasba, mert onnan várja kemény munkád az áldást. Íme, két madárnak a tanúságtétele.

Látjuk, hogy alig van a magyar nép életében szakasz, cselekvés, vagy viszony, a melyben lelke nem fordulna a madárhoz: hol teste, hol lelke hasznáért.

Tavaszkor megszólal a czinege. Vidám, de intő is a szava. A szőlősgazda megérti. Azt mondja neki az a kis madár:

Nyitni-kék, nyitni-kék, nyitni-kék!

A gazda fogja a kapát, kirendeli cselédségét és belefog a szőlőnyitásba. De bölcsen tudja ám azt is, hogy tavaszra kelve a kis czinege szerelemre gerjed s ettől fakad az éneke. Ugyanekkor már kering a szőlőben is a nedv; ennek élete is gerjed: ki kell tehát szabadítani a takaró alól, hogy rügybe szökkenhessen. így találkozik a czinegemadár és a szőlő élete a magyar ember értelmében és hasznára.

Nem is babona ez, hanem a romlatlan népieteknek tapasztalásból merített bölcsesége, mely a kis madár kedvességét okosan, eszesen kapcsolja össze a hasznos munkával.

Es hogy már a czinegénél vagyunk, hát édes Népem, a mint már ráczéloztam is, tisztességtudásod nem mondja a nehézfejű felebarátról, hogy «tökfejű», hanem kiindul a madárfogó ügyességéből, ki jól tudja, hogy a czinege szereti a tökmagot, így a tökből készit kelepczét, ezért mondod azután, hogy bizony annak a boldogtalannak

»Czinegét fogott a feje«

A tisztességtudás is nagy haszon ám, mert így férünk meg egymással!

De még tovább is van. Mily gyönyörűen formálja ki lelked a madarak szavából, élete módjából a regét és a tanítást! Azt regéli, hogy a mikor a poroszlók az Üdvezítől halálra keresték, a banka azt kiáltotta:

Hup-pu-pu, itt!

A bibicz meg azt:

Búvik, búvik, búvik!

Utána a fűrj, hogy:

Itt szalad, itt szalad!

Mind a három madár tehát áruló volt. De nem ám a kis ezinege, mely azt mondta:

Nincs erre! Nincs erre!

Ennek pedig mi legyen a tanúsága? Hallga csak! Az árulásért avval bűnhődik a banka, hogy örökösen piszokban turkál, íiai pedig nyakig ülnek benne a fészekben is; ez tiszta valóság!

A bibiez meg a fűrj ki van tagadva az erdőből, így sohasem ülhet árnyékos fára. Ez így van.

De a kis ezinegén rajta van ám a teremő áldása: tizenkettő tojik, tizenkét fiat nevel; így megvan a családi boldogsága! Ez is tiszta igaz! Hát a tanúság mi legyen? Tizenkél madárporonty fölnevelése nagy dolog ám és az a ezinegepár csak igazi madárszorgalommal győzi a munkál. Kora pitymallattól késő alkonyaiig folyton munkában van; ágról-ágra szállva, kúsza, sokszor fejjel lefelé függögetve járja az erdőt, a szilvást, a gyümölcsöst, a veteményes kertet, apróra vizsgálgatja az ágat, annak minden repedéséi; szedi a bogarat, a kukaezol és mindazt, a mi a hasznos fának kárára van.

A mikor pedig azt a tizenkét ezinege porontyot így táplálja, minden fordulóval hasznót hajt a gazdának. Hál ez ennek a tanúsága!

De tanúsága saját életednek is. Te is nagyraebesülsz az igazságot, nem árulod el azt soha; ez ád Tenéked erőt a házi tűzhely megalapítására, az ivadéknak fölnevelésére —hajnaltól szakadó estig folytatott munkával — akár a kis ezinegemadár.

No de mutassak én Tenéked más képet is?

Felhőnyi seregbe verődve száll a seregélymadár. Szél-terjed, majd tömörül; hullámszik, kavarg. A nagy madár-sokaság szava zúg, mint a malom zúgója.

Szőlőéréskor, cseresznyepiruláskor megszállja a felhőző seregély a szőlőt, a kertet. Bizony nagy akkor a kárlétele, mert áll a seregély törvénye, mely egyezik a ludakéval.

Mert ha a lúd belésszabadul a vetésbe, akkor, mint már ludjuk, törvénye ez:

*Kiki magának,
Kiki magának!*

Tisztesség ne essék, mondván: talán sok embernél is így van ez!

lí pedig a seregély érés idején elborítja a eseresznyefál, vagy a hamvasodó szőlőgerezdet, akkor meg a maga törvényét zsinatolja, így:

*Ki mit kaphat,
Ki mit kaphat!*

Mohósága pedig akkoron keményen dézsmáló.

Nem sokat hajt a esősz kurjantására, kevese! a kereplőre és csak a mikor a rozsdásból közéje durrantanak, kap számyra, de csak azért, hogy kisvártalva újból visszatérjen. Ekkor a seregély ellen való védelem helyén is van. De ez a kártétel az esztendőnek csak egy kis részében lehetséges, a míg t. i. a seregélynek való gyümölcs érik.

Mii csinál ez a madársereg az esztendőnek többi részében? Nagy ám ennek a sorja és tanúságtétele!

A délszaki telelésből korán tér vissza hozzánk a seregély-madár s ekkor nagy foltokba tömörülve megszállja, sőt elborítja a mezőt, a kaszálót, az ugart és szedi, szedi pitymallattól alkonyatig a sok földibogárságot, annak petéjét, kukacját s a jó ég tudja még mijét, mijét nem! Akkor is az a

Ki mit kaphat!

De ekkor már nem kártétel ám a műve, hanem tiszta haszon — minden fűszál, minden vetés, minden gazda javára.

No és azután beveszi magát a gulyába, csordába, a nyájba és a kondába. Verőfényes időben szépen illeszkedik a legelő jóság árnyékába, szedegeti a térség bogárságát.

Jaj de ekkor megdonog a fekete légy, hogy mételyt szülő petéjét lerakja a jóságra, akkor a jóság megbogárzik. Neki-irramodik, száguld eszenélkül, hogy menekülhessen a bajtól. A pásztorembernek tenger baja támad, hogy a kezére bízott, nekivadult falkál utolérje, helyreterelje, hogy becsülettel beszámolhasson vele. De a mikoron a seregély jelentkezik és megszállja a gulyát, tudja a pásztor, hogy vége a bogárzás időszakának, tehát megpihenhet.

Mert a bogárzása után métely keletkezik a jóságon. A mikor pedig kinyűvesedik a nyáj: akkor kezdődik a seregély-madár igazi áldása. Megszállja a barom hátát, a sertés, a juh nyűvesrészét: az állat pedig meg se moczczan, veszteg áll, hogy szárnyas jó barátja, a seregély, szép csínján kifeszegelhessen és kiszedhesse a gonosz nyűvet; akkor bezzeg bölcs felcsere a jóságnak az a seregélymadár!

Hát nem tiszta haszon ez?

Hát a bagoly dolga? Ez aztán a cifra és nagyon oktató história! Az alkonyat és az éj madara, a bagoly, kerüli a

napfényt, azért nem szereti az ember; a példabeszéd bizony meg is szólja éjjeli hangjáért:

Bagolylyal huhogass.

Ezt mondja az egyik.

Bagoly is biró a barlangjában!

Hát hogyne! de csak ott ám. Mert a hogy nappal elhagyja az odvat, rásereglik az ég madarainak kicsinye, nagyja; úgy tépi s ott tépi a hol éri. Igen ám, mert tudja, hogy ő kéme éjjel járja az erdőt-mezőt; akkor a mikor leszállott az est és minden nappali madár nyugalomra tért, meg tehetetlen is a sötétség miatt. Am a baglyok legtöbb fajtája éppen ekkor kél szárnyra, nesztelenül suhog tova, fényfogó szemével a sötétben is megtalálja és kiszedi a kis madár fészket. Ekkoron kártékony az a bagoly. Innen az a szólásmód is:

Egész éjjel virraszt, mint a bagoly!

De bezzeg, mikor a házban, a hiúban felszaporodik az egér és neki esik mindennek, a mi rágható, ehető: jó akkor az a bagoly, a melynek gyöngyös a dolmánya és jó az is, a melyet a babona «halálmadámak» vagy szaváról kuviknak mond; mert hát alkonyatkor ott kuvikol a ház üstökének papján, vagy károgoján.

Hát még a mikor esztendőik időjárása kedvez és hihetetlen sokaságra szaporodik fel a pocsik, a mezei egér!

Kaszáló, ugar és minden alkalmas hely tele van egérutakkal, melyek helyen-közön csillagformában összefutnak, aztán nagy egérkapun át vezetnek a föld alá. A mező szinte megnyüzsög. A gazda azt sem tudja hova legyen ettől a csapástól.

Ekkoron pedig az történik, hogy az egérjárásos hely fölött megkering nappal az egérpusztító ölyvek sokasága:

egész éjjel át pedig irgalmatlanul pusztítja az egerek tömén-telenségét a nádi- vagy rétibaglyok felgyülekezett hada. Megszedik ezek a madarak a begyüket hús, harmincz egérrel; azután rászállanak a fák ágára, emésztene, a szőrt pedig diónyi, vagy nagyobb gomolyagban kiökröndözik; ott találjuk a hasznos munka e tanujelcile a fák tövében.

Bezzeg hasznos szolga ekkoron a réti-, nádi-, mezei bagoly, meg is bocsájtja a gazda a bagoly hiúságát, a melyről a példabeszéd mondja:

»Bagoly is azt gondolja, hogy sólyom a fia.«

Miért is ne nézné el, mikor ebből a példabeszédből is a legnemesebb indulat: az anyaszeretet szól, a melyről bölcsen tudjuk, hogy a legcsunyább porontyt is arannyal borítja be. Az anya szeme mindég a legszebbet látja magzatjában.

No de szinte hallom a szót, hogy a veréb csak nem lehet sohasem hasznos, mert hiszen a sok kártétellel csak közmondásos szemtelensége vetekedik!

Hát igaz is, hogy a mikor a verebek serege belészabadul, teszem azt a sarlót, kaszát kérő éleibe, nemcsak avval okozza a kárt, hogy teleszedi szemmel a begyéi, hanem főkép avval, hogy tetejébe még kiveri a kalászt is. És mikor télszakán rést talál a granáriomban, bizony nagy tolvajlásra fogja a dolgot.

Jaj de mikor beköszöni a nagy hó és a csikorgó hideg, ekkor a verebek seregében elvegyül még a koplaló sármány, a zseze is! Hát mit csinál aztán ez a szárnyas sokadalom? Bekalandozza biz az az egész halárt és a hóból kiálló kórókról buzgón szedegeti a magot, minek aztán az a haszna, hogy megzabolazza a gazda egyik legnagyobb ellenségét: *a dudvat*.

Hát hiszen helyes, mert szükséges, kártétel idején abba a verébsokaságba a rozsdásból úgy egy félmaréknyi madársörétet belédurrantani — marad azért elég; de mikor a seregek télen ál a dudvamagot szedik, akkor bizony hasznos hajlanak.

Ennek a sorozatnak legvilágosabb tanúságtétele immáron az, hogy lehet a madár hasznos is, káros is; de a kár is sokszor olyan, mint az a darab kenyér, a mit a gazda hasznos munkáért a cselédjének ad; mert hiszen igaz, hogy azt a falatot a gazda megvonja a maga vagy családjá szájától; de a cseléd meg szolgálja. Azonképen a legtöbb madár is.

Ha gyümölcséréskor belé is szabadul a kertbe, szőlőbe, éleibe, ám éven át tisztító munkájával meg szolgálja ezt ezerszeresen is. No meg azután a szentírás is mondja: nyomtató jószágoknak ne kössed be a száját.

Mindent egybefoglalva, mint a jó pap az okos prédikáció végén, mi is a következő nagy igazsághoz jutunk el, a melyről sohasem szabad megfeledkeznünk, hogy tudniillik: ott, a hol az anyatermészet szűzen tiszta és érintetlen, olt nincsen sem káros, sem hasznos madár, *mert csak szükséges van*. Hasznossá és károssá a madár csak oll lesz, a hol az ember megbolygatja a szűz természet rendjét és nagy tömegben természetien kezdi maga javára az életet, a gyümölcsöt, a majorságot és egyebeit. A természetmennyek tömege szaporítja és károssá teszi azt a madárfajt, a mely vele él; de növeli ismét ennek azt az ellenségét is, a mely a felszaporodott, kárlévő madárral táplálkozik. Más szóval: a búza tömeges termelése nagyra növeszti a verebek seregeit, így kártékony a veréb; de a sok veréb megszorítja a karvalyt, mely verébbel él és így még ez is hasznos.

Tehát okkal-móddal kell itt tennünk!

A MADÁR CSALÁDI ÉLETE.

Mikor a madár már meg van érve, mi kél, néha három éves korában következik be, fiasiláshoz lál. Kiválasztja párját — tyúkféléknél bizony törökösen: egynél több jérczél, tojókat is — és aztán első gondja a fészek. Hajh, de az a fészek nem egyforma ám és van is erről a magyarságnak egy kedves, nagyon tanúságos meséje, mely röviden szólva, így hangzik:

Nagyon röstelte a vadgalamb, hogy csak olyan ágból tákolt, silány fészket tud rakni, holott a szarka nagyon rangos, fedeles fészket épít; megkérte tehát a szarkát, tanítaná meg. A szarka jókedvében vállalkozott is. ímhol nekiálltak, szedtek ágat, ágacskát, selymes füvet, mohát és egyebet, a mi egy czímeres fészekhez szükséges. Azután pedig hozzálátott a szarka a fundámentom lerakásához; a mint pedig ehhez a vastag galyat szedte és rakta, folyvást azt hajtogatta:

Csak így, csak úgy!

A galamb tudákos volt, a vastag galyhoz ő is csak értett valahogyan; azért folyton azt felelgette:

Tudom, tudom!

Erre a szarka méregbe jött, odavágta a galyat, mondván:

Ha tudod, csináld!

Evvel elröpült, ott hagyta a tudákos galambot a faképnél és azért nem tud a galamb mai napság sem becsületes fészkel rakni.

Azt talán magyaráznom sem kell, hogy ebben a kedves mesében a szarka cserregése és a vadgalamb bűgása vagy burukkolása van nagy elmésen értelmezve.

És valóban, attól a lapos, a pusztta földbe, fővenybe vájt gödörtől, a melybe a halászcser tojja két-három tarka tojását, addig a remekműig, a melyet a függő- vagy az őszapó-czinege vagy a nádirigó épít, a fokozatoknak egész sorozatai ismeretesekek.

De aztán nincsen is meghatóbb, kedvesebb dolog, mint annak a megvigyázása: hogyan építik azok a remeklő kis madarak fészkeiket; hogyan röpül a kis párocska felváltva tízezerszer ide-oda, mindenkor hozván piczi csőrében egy-egy mohaszirmot, finom gyökeret, fűszálat, majd gyapjút, szőrt és végre finomságos pelyhet; hogyan rakosgat, fonogat; hogyan forgolódik, nyomkod, míg végre kész a természet egy-egy remeke: a puha fészek.

Lássuk most már az ilyen remekel. A legmesleribb alkotás a függő-czinege fészke — II. kép. —. A picziny madárka tarka; csőröcskéje árszerű és evvel építi meg a párocska nem is egészen két hét alatt ezt a meleg madárotthont, mely egy fűz lehajló ágára van finom háncscsal erősen odakötve és a nyár, a fűz, a gyékénybuzogány és a bogáncs finom gyapjából, röpülő, bolyhos magvából gondosan megszöve, kirakva; oly tökéletesen, puhán és tartósan, hogy nincs kalapos, a ki így eltalálná. Ez a fészek zacskóalakú; vékonyabb végén bebúvóval, mely néha csöves alakú is. A fészek mindég a víz fölött, szabadon függöget, úgy, hogy a szellő lágyan ringatja; de a szél, a vihar bezzeg csapdossa is; — se baj, a hajlékony ág enged, se tojás, se poronty ki nem hullhat!

Ez a kis remekelés oly tömött és oly meleg, hogy a duna-

II. A FÜGGŐ-CZINEGE ÉS A FÉSZKE.

menti füzesekkel búvó rácság buzgón szedegeti, felhasogatja, hogy tél idején melegítő kapezának használhassa kis gyerekének lábára. A fészek belső csészéjébe rakja le a tojóka öt vagy hét fehér, szinte csak babszem nagyságú tojását, a melyből az anyaszeretet melege tizenhárom nap alatt kölli ki a meztelen, vaksi, tehetetlen porontyocskákat, hogy aztán csodálatosan rövid idő alatt anyányivá felápolgassa.

No, de mielőtt hogy tovább haladnánk, jó lesz a madártojással is megismerkedni. A ki csak eszi a tojást, könnyen kérdheti, hogy hát ezen mi lehet a megismerni való? Pedig bizony csudadolog az! Van a tojásnak meszes héjjá, néha fehér, néha tarka, néha színes, néha iratos. Belül a vastagabb végen van a levegős üreg, aztán a fehérje, azlán a széke vagy szikje, ebben a csira, aztán a sárgája, aztán a zsinórja. Mikor a csira megtermékenyül és a tojó lerakja a tojást, már a hányat, akkor kezdődik a költés vagy kololás, melyet néha csak az anyamadár, néha mind a két ivar felváltva végez. Erre az időre pőrre kopaszodik a kotló madár melle, vére kitüzesedik és a kotló madár azon van, hogy a tojást folytonos-folyvást egyformán melegen tartsa: ül rajta reggellől napestig, alkonyattól reggelig, alig távozva perczekre is. Közben-közben még meg is forgatja a tojásokat, hogy egyformán melegedjenek. Kis madárnál eltart ez a kololás tíz napig, de a hattyúnál harminczöl napig is. Délszakra a slrucz a nap hevét is felhasználja és van madár, a ki erjesztő halomfészket kapar össze s az erjedés melegéi használja fel a kololásra; a madár neve Talegalla.

A meleg folytonossága fejlődésre indítja a nyomástól megtermékenyített csirát. Erezetek futnak széjjel és egy pont lüktetni kezd: a szív ez! Lassanként alakot ölt a fejlődő csira, madárporonty lesz belőle; és a mikor megéri, csőröcskéjével kivágja magát a meszes burokból.

A mi tyúkféle, mint a fűrj, a fogoly, a fáczán, a fajd és

egyéb, annak finom pehelylyel borított csirkéje, a mint megszáradt, azonnal követi édes anyját; azonmódon a récze, a lúd és egyéb úszó vízimadár aprókája is. Bezzeg a többi madárnak a tojásból kibúvó porontya meztelen, vakki, sárga szájszélű és tehetetlen, a melyet úgy kell felápolgatni és ha sok a fészekalja, mint a czinegéknél, nemcsak dolga van a szüléknek, hogy a táplálékot beszerezzék, hanem sorrendet is kell tartani, nehogy valamelyik apró éhen maradjon és elpusztuljon.

A madár családalapítása és gondozása a természetnek leggyönyörűbb tüneménye, az emberre nézve pedig nagyjelentőségű és oktató. Ha elgondoljuk, hogy délszakon van *kolibri-madár*, melynek tojása alig borsónagyságú és ott a strucz, melynek tojása akkora, mint az ember feje — de nálunk is itt az ökörszem tojása, mely nem is a legkisebb, és itt a tűzoké, mely nem is a legnagyobb — III. kép —, ám ezekben akár kicsinyek, akár nagyok, egyformán kél az élet az anya- és szülői szeretet melegétől, ott bent egy meszes burokból: elismerjük, hogy nagy és remek dolog az! Inti ez az embert is, hogy családi életében egyforma meleget tartson, legyen párjával szemben odaadó,áldozatra kész, mint a madár; és ivadékával szemben is éppen oly hűséges, gondos, mint a madár.

De le kegyes olvasó, azt kérdezed éntőlem, hogy hát a madarak között nincsen kivétel? Oh dehogy nincs, dehogy nincs! Olt a kakuk, a ki más madár fészkébe lojja le tojását és így menekül a fentartás minden gondjától. No de hiszen: «ne szólj szám, nem fáj fejem» bizony egy árva szóval sem feszegetem, hogy tud-e ilyenekről emberfia, falu, város — de még a tekintetes vármegye is? — Tud ám! eleget!!

De nem erről van most szó, mert még más dologról is meg kell emlékeznünk, nagy röviden, mert különben vastagra talál hízni a kicsinynek szánt könyv.

A madaraknál rendszerint a hím a szebbik színű — sze-

1.

2.

III. 1. ÖKÖRSZEM-, 2. TÚZOK TOJÁSA.

meink előtt van a kakas; a tojó szerényebb. De a ragadozóknál, mint sasoknál, sólymoknál, héjáknál és hasonlóknál, a tojó a testesebb, erősebb, mert a család felnevelése inkább reánehezül, ez pedig erőt kíván.

A fiókák hamar fejlődnek s ősze kelve már mind anyányaik s a nálunk termők ekkor már mind szárnyaszabadján vannak; a mi vándorfajta, mind el is költözik tőlünk messze délszakra, legtöbbje tengeren kelve át, talán leginkább a Nilus folyó völgyületébe.

A vándorló madár röpködése nagyon sebes. Még a varjú is, mely Dániából Angliába röpköd, óránként 27 mértföldnyit halad az északi tenger fölött.

De a fiókák az első esztendőben nem hasonlítanak mindenben az öregekhez és eltelik némelyiknél három esztendő is, a míg tollazata teljes ékességél éri el.

A színek kifejlődése legtöbbnyire vedlés vagy lohosodás útján történik, a mikor a madár a régibb tollát elhánnya s helyébe új növekedik. Némely madaraknál, így vizeknél, a lohosodás oly általános, hogy hetekre tehetetlenekké válnak, nem tudnak röpködni és könnyen áldozatul esnek

BARÁZDABILLEGETŐ.

A MADÁRVONULÁS.

A fiasítás után szépségre és csodálatosságra nézve egyenlő érlékű a vándorlás tünete, mely oly mélyen indítja meg a leg-egyszerűbb ember lelkét, szívét.

Fütyül a szél, az idő már ősze jár,
Szebb hazába megy vigadni a madár.

Így szól a költő; és ha nem is úgy van a hogyan mondja, hogy *a szebb hazában* — mert hiszen Magyarországnál szebb hazája sem embernek, sem madárnak nem lehet; — de már a zordon tél idejére az a madár, a mely természeténél fogva rászorul, repülve találhat és talál is délszakra oly tájat, a mely éppen akkor enyhe, a mikor nálunk kemény hideg uralkodik és előli vagy téli álomba, rejtekbe szorítja azt, a miből sok madár táplálkozik.

A mikor pedig ősze kelve a darvak ékalakba sorakozva, búsan krúgatva délnek tartanak; a mikor házunk gyönyörűsége, a füstű fecske, tornyon, háztetőn gyülekezve, egy napon nyomtalanul eltűnik; a mikor a kelepelő gólya fölápolt fiaival egyszerre csak elhagyja a viskó kéményén, vagy a kazalvégből álló fészket és a kaszálón seregbe verődve, mintha tanácskoznék, aztán a sereg mint valami parancsszóra egyszerre szárnyra kap, majd kerengve nagy magasba emelkedik

és végre délfelé eltűnik; bizony bánat szállja meg az emberfia lelkét, mert érzi, hogy itt a tél küszöbe, a melyen átlépve meg kell küzdeni a tél szigorúságával, holott a madár, már a melyik, szárnyaszabadjára kelve, könnyű szerivel kitérhet előle. És ismét mennyire megváltozik az ember érzése, a mikor tavaszra kelve a határról eltisztul a hó, a füzeseken pedig végig fut az ébredező rügyek zsenge zöldje és azután egyszerre beteljesedik a költő szava:

Megenyhült a lég, vidul a határ
S te újra itt vagy jó gólyamadár . . .

Hire fut az eseménynek a faluban, repeső öröm fogja el a gyereksereget; de a gazda homlokán is, legalább rövid időre, elsimul az a mély barázda, a melyet homlokán a tél nehéz gondja szántott.

Hát még a mikor egy szép, verőfényes napon a falu utcáján járó-kelő kislány egyszerre csak nekiszalad a pocsoljának, vagy a gémeskút itató vályújának és nagyhirtelenül mosdani kezd, folyton azt vetegetve:

Fecskét látok, szeplőt hányok!

Micsoda gyönyörűsége is az a fészkéhez visszatérő madárnak, hogy megérkezett és a jószívű embernek, hogy látja kedves madarát! A fészkéhez visszatérő legtöbb fecskén tisztán látszik, hogy ugyanaz, a mely őszkor elhagyott, hogy tehát valósággal visszatér a fészkéhez; aztán azonnal tatarozni is kezd, a mire pedig elkészül, férkőző bizodalmaival és ficserékelésével már kora hajnalban költi, de gyönyörködteti is a gazdát és háza cselédjét, egész népét.

Ez azonban ennek a remek tünetnek csak gyönyörködtető, a lelkületre édesen haló része. — Az őszi távozás bánatot, a tavaszi visszatérés örömet keltő.

Oktató könyvben azonban a kérdés az: mi ennek a tanú-

sága, a mikor a vonulást a természet örök rendje alapjáról vesszük?

Ha madaraink életmódjál éven át gondosan megvagyázuk, hamar reájövünk, hogy kétféle madarunk van.

Először is olyan, a mely sohasem hagyja el a határt; legfeljebb hogy a havasról a völgybe vonul le, de azért a legkeményebb télen is megmarad egyazon környéken; másodszor van olyan, a mely ősze kelve eltűnik, télen át nem látható; de tavaszkor visszatér.

De ismét van olyan is, a mely a messzi éjszokról éppen télire vonul le hozzánk, azért, mert akkoron fészkelő helyein, messze éjszokon oly irgalmatlan hidegek járnak, hogy még a kénese is csontkeményre fagy. Ezeknek az északi vándoroknak a mi telünk csupa tavasz!!

Az első sorozatbeli madár az állandó, a második a mi köllözködőnk, a harmadik pedig nekünk téli vendégünk. A legfőbb kérdés immár az, hogy hova megyén télire a vándormadár? A felelet röviden és szabatosan adva az, hogy oda megyén, a hol nincs oly zordon tél, mint azon a tájon, a hová visszatérni, fészkelni és Hasítani szokott, a melyet őszer elhagyott.

És miért vonul arra az enyhébb tájra? Azért, mert lélen át csak ott találhatja meg táplálékát.

De hát, hogyan tudja meg a madár kalendáriom nélkül is, mikor kél az idő ősze, mikor tavaszra, mikor meg télre? És ha mennie vagy jönnie kell, hogyan tudja, merre van dél és illetőleg észak, tehát merre kell tarlania?

A felelet nagyon egyszerű, mert természetes: a madarak olt, a hol tartózkodnak, elborítják az egész területet és a mint annak valamely részén oly változás történik, a melynek a megélhetésre hatása van, azon a részen az ott élő madarak megmozdulnak és indulnak oly legközelebbi tájak felé, a melyek életüknek kedveznek. Igen ám, de hogyan tudják

ők azt, hogy őszkor, tavaszkor merre fekszenek azok a kedvező tájak? Hát bizony jobban és biztosabban, mint a torony emberi őre, a ki annyival többel tud a falu mélyében lakó embernél, a mennyivel magasabb a torony a föld színénél. Hát még a madár, mely nem torony, hanem felhőjárás magasságára és azontúl tud felemelkedni, tehát nagy messzire lát, hozzá még feljebb-lejebb lakó madártársai mozgalmát is közvetlenül megérzi. És megérzi a levegő áramlásait is.

Az az őszi vagy tavaszi mozgalom olyan, mint a föld népéé, mely együtt érez és úgy, a mint részei megérzik a változást, ez visszahal az egész tömegre és egyszerre csak azt látjuk, hogy «a föld népe megmozdult».

Ámde a megmaradás és vonulás tünetében is ugyanazt a nagy elvet, vagy természeti törvényt látjuk megnyilatkozni, hogy t. i. minden alkotott teremtmény már alkotásánál fogva is, törvényszerű munkál végez az anyatermészetben, mely e nélkül a munka nélkül igen hamar zavarossá, majd végzetessé válnék. A mint elvégzi munkáját, indul.

Madarainknak, a vándorlóknak, egyik része álkél a Földközi tengeren, részben mélyen nyomul lefelé a délszaki tájba; másik része nem méri ál a tengert, hanem már a Balkánon, Törökországban, Görögországban és a Dalmát partok déli részén is kihúzza azt az időszakot, a mikor nálunk téli, amott alig őszi az idő járása.

Nekünk magyaroknak a madárvonulás tekintetében rendben van a szénánk, mert a hányféle vándor madarat hazánk földjéről csak ismerünk, meg tudjuk mondani, melyik vonul és átlagosan véve a tavasz melyik napján tér vissza ide, a hol fészkel, fiasít és teljesíti azt a munkáját, a melyet alkotásánál fogva a természeti reá ruházott. Majd a könyv végén azokat a napokat meg fogjuk ismerni.

VÉDJÉTEK A MADARAT!

*Csak a tudatlan és a gonosz ember
bánthatja és irthatja a madarat.*

Bizony csak a gonosz és a tudatlan bánthatja a madarai, mielőtt hogy meggyőződött volna, vájjon igazán káros-é az? Már mondtam is, de megismétlem, hogy magában a természetben nincsen sem káros, sem hasznos madár, mert csak szükséges van. Arra szükséges, hogy végezze az élő természetben azt a munkát, a melyei más teremtmény el sem végezhetne.

Károssá és hasznossá az emberre nézve a madarat csak az ember maga teszi akkor, a mikor feltöri a gyepei és beveti oly maggal, mely tömeges termést ad, olyant, a mely madár-táplálék is; vagy kertet, szőlőt állít oda, a hol azelőtt nem volt.

Azért a madárnak, de az embernek is a java azt köveleli, hogy nagyon is okkal-móddal járjunk el.

Megszámlálhatatlan kincs az, a mit a czinegék, a poszták, a légykapók és mások, pihenési alig ismerő szorgalma az okos gazdának jövedelmez. Mért a míg a legszemesebb és legszorgalmasabb gazda is csak nagyjából szedheti le a már nagyon is szemet szűrő hernyófészket, addig a hasznos madarak raja függögetve, bujkálva, kopácsolva, kapdosva irtja mind azt a kártékony teremtet, a mit az ember meg sem láthat, a mihez hozzá sem férhet.

Van ám erre még számbeli kalkulus is.

A picziny királykamadar éven át három milliónál is löbb rovarot emészt föl mindenféle állapotában: hol mint petét, hol mint bábót, hol mint kifejlett rovarot, a mi pedig, ha szaporodáshoz jutna, megint töméntelenséget jelentene. Ezt a madárkát majd le is írjuk. A kék czinege nem is sokkal nagyobb; de éven át hat és fél millió rovarot pusztít el; de azután még hol 12, hol 16 fiókát is fölnevel, a mi megint azt jelenti, hogy egy ilyen czinegecsalád huszonnégy millióig való rovarot fogyaszt el, vagyis ennyinek kártételétől óvja meg a kertet, az erdőt és óvja mindenütt, a hol csak hozzá fér. A ki pedig tudatlanságból vagy gonoszságból elfogja és elpusztítja ezt a szárnyas munkást, annyival károsítja a közvagyon, a mennyi rovar megmaradt, meri a czinegét, mely a rovarot elfogta volna, megölte!

A rovarok világa egyáltalában óriási hatalom, és ott, a hol a tudatlanság nem számolva, irtja vagy csökkenti a rovarokat pusztító egyéb állatokat, a rovarkár évente, pénzben kifejezve, nem százazrekre, hanem száz milliókra rúg. Húsz évvel ezelőtt talán szemébe nevettek volna annak, a ki ilyent mondott volna; de a mióta egy, pusztá szemmel alig látható picziny rovar, a íllokszera, tönkretette a leghíresebb szőlős vidékeket: megszűnt a nevelés.és gúnyolódás.

Lehet tehát beszélni a madarak védelméről is.

A rétségek és műveiellen, gazdátlan lerületek ősi idejében zengett Magyarország e madarak énekétől, megnyüzsgött tőlük a levegőég, a vizek és erdők rengetege.

Ám ez napjainkban nagyon megváltozott és a rétek el-lünésével, lecsapolásával belevágott az eke az ősföldbe és véget vetett sok madárlanyának.

Hogy szép, tiszta vetéses lábiákat nyerjenek, kiváglak a leg-kisebb bokrot is és evvel lassanként elvonták a leghasznosabb madaraktól a fészkeléshez szükséges alkalmatosságot, a mi pedig öreg hiba volt.

A régentén madárénektől zengő táj csöndes, sőt néma lett; a szemet sem gyönyörködteti a madárnak üdítő szemlélése — rossz dolog biz az!

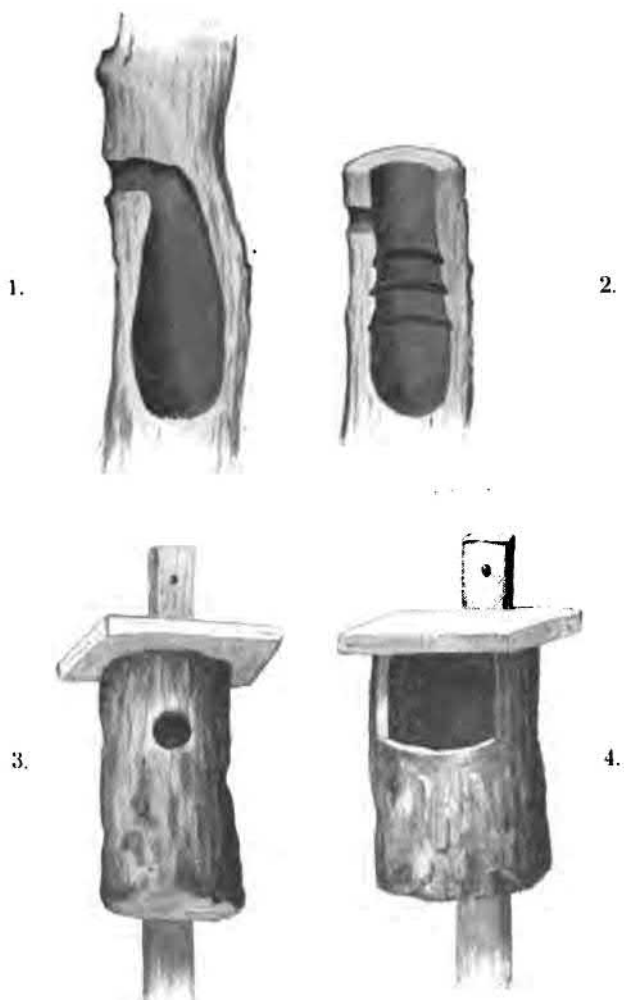
Hozzájárul a délszakon élő népek - bizony főképp az olaszoknak — hihetetlen madárpusztítása, táplálék czéljából. Mindent elfognak, mindent megesznek — még legbizalmasabb barátunkat, a viskó füsti fecskéjét is! Gépen kötött óriási hálókka elrekesztik a völgyeket, a merre a fáradt fecskemadár vonul. És fel van jegyezve az emberiség gyalázatára, hogy három madárfogó pár óra alatt tizennégyezer fecskét hálózott össze és gyilkolt meg! A mi népünk pedig tavaszra kelve, várja ficserékelő barátját; de az nem jön meg, mert régen betemetkezett kapzsi népek telhetetlen gyomrába!

Annál is inkább kell rajta lennünk, hogy mi védjük és szaporítsuk a jó ég szárnyas áldását, lelkiismeretünk megnyugtatóra, szemünk gyönyörűségére és gazdaságunk nagy hasznára. Követnünk kell pedig okos népek példáját.

Hogy hát melyik az?

Valamikor, a Jegestenger felé vezető ulamban, hosszában végig szeltem Dánia országát, mely szegény tartomány volna, ha nem volna tengere. A földje sokszorosan laposos, semlyékes és buczkás; buczkait pedig a szívós Hanga növény borítja. Szétszórt szegényes viskók tünedeznek fel itt-ott, melyeknek gazdái szegény turfa-vágók — erdő, kőszén hiányában az ős mocsár kiszáritott maradványa itt a tüzelő. No már most a viskók mellett egy-egy apróka, tarka riska van kipányvázva, mint a szegényember tejelő áldása; de a bejáró ajtóval szemben ott van vagy tizenöt lépésnyire a két vagy harmadfél öles pózna is leerve, csúcsán a madarak költőházikójával, a melyben rendesen a seregély tanyázik.

Nagyon szép és megindító látvány volt biz' az, a mikor alkonyat táján a napi munkától fáradt turfavágó kiült a padkára, rágyújtott és mikor letekintett, elgyönyörködött

IV. KÖLTŐHÁZIKÓK.

apróka cselédjein, ha meg fölfelé nézett, elgyönyörködött a seregélypáron, mely az ülőken csicssergett és pihent.

Az egész szabad Svájczon végig a kertek gyümölcsfáin és minden alkalmas helyen ott van a költőházikó, benne a kert legjobb, legszorgalmasabb munkásai, azok a czinegék, légykapók, vörösfarkú kerticzék és egyebek.

Ide kell törekednünk, édes magyar Népem, nekünk is.

Tartóztasd vissza gyermekedet a fészekszedéstől, mert az oktan rablás és a magad kára. — És tudta bölcs Salamon király mit teszen, mikor monda:

«A mikoron az madárnak fészkére találsz az után, akár-minemű fán vagy a földön, melyben madárnak tojása vagy fia vagyon és az anya ül fiain vagy tojásain: ne vedd el az anyamadarat, sem fiait . . . » Mózes V., XXII. 6.

Ezekután már csak azzal tartozom Tenéked, értelmes magyar Népem, hogy mutassam meg magát a költőházikót is.

Legjobb az, a mely kerges fából készül, belülről jó tágas odúnak ki van vájva, oldalt akkora bejáróval, a milyen a hüvelyk és mutató ujjból csinált karika; magassága olyan, mint a könyöktől a kinyújtott nevendék ujj csúcsáig terjedő hosszúság, még egy kis ráadással.

Látjuk IV-dik képünkön 4. szám alatt a harkály odvat álmetszelben és úgy, a mint maga készíti, 2. szám alatt a mesterséges odút, a mint a kerekkes mesterségesen kivájta s ezt persze le kell fedni, a mint a 3. szám mutatja. A 4. szám öblös szájú és légykapóknak való. Ezeket vastag ágra vagy törzsre és magasán kell alkalmazni, legjobb odasrófolni. No de van arra pontos mérték is, a mint itt következik: A czinegéknek szánt házikó hossza egy arasz, öt ujj, vastagsága hél ujjnyi, lyuka pedig két ujjnyi átmérőjű, kerek. A seregély nagyságú madarak házikója két arasz és egy ujj hosszú, vastagsága egy arasz, lyuka pedig három ujj átmérőjű. A zöldharkálynak, bankának szánt házikó két arasz és három ujj

hosszú, egy arasz vastag, lyuka négy ujjnyi átmérőjű. Végre a vadgalambnak szánl házikó olyan mini az előbbi, de lyuka hat ujjnyi átmérőjű. No de még a légykapónak is kell házikó! képünkön a 4-ik, mely arasznyi magas, tenyérynire nyitott és mély szedőkanálnyira öblös.

Am ezenkívül a táblák közölt, messze a dülők útjától, meg kell tűrni azt a pár kökény vagy galagonya bokrot is, hogy a hasznos poszáták és egyebek megfészkelődhessenek.

Avval végzem, a mivel kezdtem: védjétek a hasznos madarat!

ETESSÉTEK AZ ÉG MADARAIT.

Tekintsetek az égi madarakra: mert azok nem vetnek, nem aratnak, sem a csűrbe nem takarnak, mindazonáltal a ti mennyei Atyátok eltartja azokat. *Máté Ev. 6. 26.*

Az úrangyala pedig kiáltva monda: minden madaraknak, a melyek repdesnek vala az ég közepette: Jöjjetek el és gyűljetek egybe a nagy Istennek vacsorájára!

János Jelenései, 18. 19.

A könyvek könyve, a mint a bibliái nevezni szokás, olyan mint a tenger, mely megtermi a ragadozó czápát, de megtermi a drágagyöngyöt is. Íme e rövidke fejezet élére állítottam annak a nagy tengernek két igazgyöngyét. Az első mondja, hogy a mennyei Atya a természet madarairól sem feledkezik meg, nekik is terítve van a természet asztala. A második azt mondja, hogy a nagy Isten meghívja az ég madarait vacsorára, azaz: megeteti, nehogy éhen hajtsák ártatlan fejőket szárnyaik alá, a mikor rájuk köszöni az éjszaka és a midőn az étel emésztése során gyűjtik fel az erőt, hogy a következő napon hozzálassanak a madármunkához az anyatermészet és a magunk javára.

Mikor a kegyetlen tél betemeti a földet, zúzmarája pedig belepíti a fának legvékonyabb ágacskáját is; a sík vizel ismét vastag jégkéreg vonja be; de még maga a csörgedező patak is hévaras jégkéreg alatt siet tova: akkor az ég madarainak legkedvesebbjai beszorulnak a szérűskert sövényére, innen lassanként az udvarokba és faluhosszat az útra, hogy valami silány eledelhez jussanak és ne vegye meg őket

a tél kemény hidege. De sőt még a varjú is bevonul; felborzolt tollal ott gubbaszkodik a házorom károgoján és csak néha-néha hallatja rekedt kiáltását.

A jámbor czinege pedig nagy bizalmasan beszáll az eresz alá, hogy a koszorúgerenda hasadékaiban keresse az alvó rovar; néha meg épen az ablakra száll, hogy a fája és az üveg között vizsgálgasson. És akkor mintha koczogtatná az ablakot és azt mondaná:

*Szórjakok eledelt az ég madarainak!
Majd megszolgálják!*

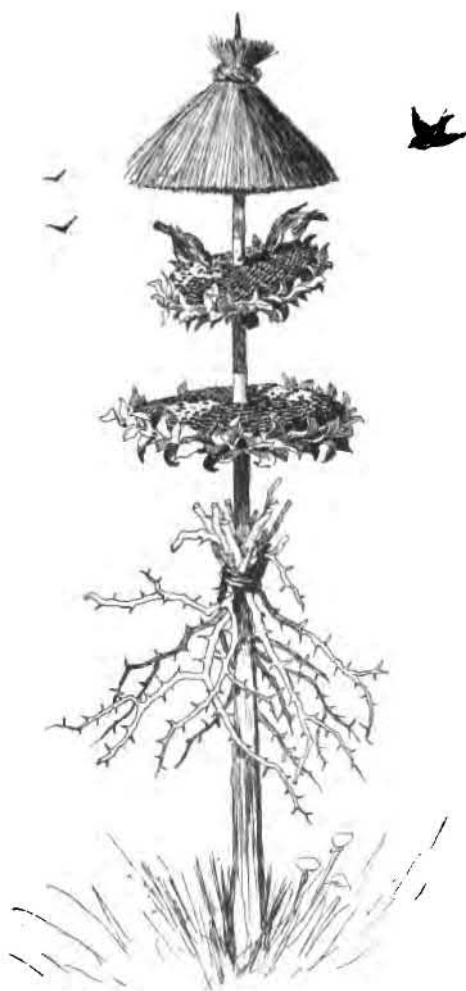
Hál most már azt kérded éntőlem édes Népem, hogy mit és hogyan adjunk, szórjunk?

A ház végében, a szérűskertben, a hol valami csöndesebb hely van, melyre nem jár a majorság, sem az örökké éhes, falánk malacz, ott néha fel kell vágni egy-egy érett tököl, hogy a czinege hozzáférhessen a magjához, mert azt mondja a példabeszéd:

Örül a czinege a tökmagnak.

Egy kis ocsú — rostaalja — mindég akad, hát azt is ki kell szórni, meggpótolva egypár marék törekkkel a szénapadlásról, a melyben sok a fűmag, szegény sármánynak, pipiskének jó eledele. A jó gazdasszony könyörületes szíve juttathat egy kis kölest, néhanapján egy kis kendermagot is. A ki pedig gyönyörködni akar kis madarak vendégségében, örömeiben, az a kert alkalmas helyén vastagabb végével leszúrja, leássza a fennálló, vékonyabb végén hegyesre faragott póznát és reányársal magjával fölfele egynéhány napraforgót — tányériczát — V. kép. Hogy terem aztán ott a természetnek minden magot is evő madara! Hogy kopácsolja ki és hántogatja a kövér magot!

A mikor pedig a tányéricza üres, akkor a jó gazda leönti

V. MADÁRETETŐ.

olvasztott faggyúval és behinti, jól benyomkodja kendermaggal. A pózna csúcsán csóva- vagy szalmaernyő legyen, hogy gonosz időben védje a kis madarak asztalát. Az alsó részen tövis legyen, hogy a macska se tehessen kárt. Ha elfogyott a napraforgó, közepén átfűrt deszkái tegyetek helyébe és arra szórjátok a madaraknak szánt eledelt.

Van az etetésnek ezer alkalma és ezer módja, le sem kell írni, meri úgy is kitalálja a jó magyar ember szíve és irtalma. Úgy is legyen!

HÁNYFÉLE MADARÁT SZÓLÍTTJA NEVÉN A MAGYAR NÉP?

Nem igen akad nép, a mely az ég madarai közül annyit ismerne és annyit tudna meg is nevezni, mint a magyar. Pedig ímitlen minden madárnak csak egy, szokotabb nevét teszem ki, a mikor pedig egy és ugyanazon madarat más-más vidék népe más-más névvel is illet!

A mi a kőrösmenti embernek Halászcser, az a közép-tiszainak Halászszerkő, a balatonmellékinek pedig Kűszvágó. A Kormoscsérnek akárhány a neve: Czigánycser, Feketecsér, Sorja, Sörje, Czerkó. A Barálrécze a régiségben Barálfű, Hamvasfű. A Gojzer meg hol Szélkiáltó, hol Póli, Hujló meg Teős-teős is. A Bölömbika meg Dobosgém, Nádibika, Ökörbika is. A Poczgém éppen lömérdeknevű, mint: Aprógém, Kisgém, Nádmászó, Panna, Kabak, Kákabíró, Kisbölömbika, Faszkgém stb. Az Aranymálíró Sárgarigó is, meg Sárnyálíró, majd Aranymái, a szaváról Szolgabíró. Aki ki akarja méríteni, úgy készüljön, hogy életét rááldozza és könyvet ír, mert nincs két magyar falu, a mely szakasztolt egyformán nevezné minden madarát.

De a mi már azután címeres madár, az mind egynevű. A Holló mindenütt Holló, talán azért is, mert a magyarság nagy királyának, Mátyásnak címeres madara; így a Daru, a Hattyú, a Túzok, a nemes Kócsag, a Kerecsen is egynevű.

Hej de aztán a Banka! Meri pizsokban turkáló madár o kéme, hát mintha megszólná a sok-sok név, a melylyel a magyarság illeti. Halljuk csak:

Banka	Bugybóka	Dulka	Poklonecza
Búbos Banka	Bábuk	Daduk	Jutulu Banka
Büdös Banka	Babuka	Dudoga	Baták
Babuta	Babulyka	Dod	Szalakakóta
Bábuba	Budogu	Büdös dod	Sáros Banka

Pedig ez a húszféle elnevezés a soknak csak a föle; az alja is sok, meg olyan is, hogy bizony minden egyes név elolt meg kellene követni az olvasót; hát még utána!

1 Fülemlüle	Pintjőke	Csóka
Poszála	25 Házi veréb	Szarka
Barátka	Mezei veréb	Mátyás
Vörösbegy	Meggyvágó	50 Mogyorószajkó
5 Csaláncsúcs	Kenderike	Kecskefejő
Findzsa	Zsezse	Sarlós fecske
Nádirigó	30 CSÍZ	Marii Teske
Örvösrigó	Sliglincz	Gatyás fecske
Feketerigó	Süvöltő	55 Füsti fecske
10 Fenyőrigó	Kereszlórrú	Légykapó
Borosrigó	Sármány	őrgébics
Énekesrigó	35 Surgyé	Bábaszarka
Köröztösrigó	Nádi veréb	Tövisszúró
Hajnalmadár	Pacsirla	no Fekelaharkály
15 Famászó	Pipiske	Höcsik
Csuszka	Barázdabillegető	Zöldküllő
Szécnczinege	40 Sárgyóka	Tarkaharkály
Kékczinege	Leánykamadár	Nyaktekercs
Bábaczinege	Seregély	65 Kakuk
20 Őzlapó	Aranymálkó	Jégmadár
Függőczinege	Holló	Gyurgyalag
Királyka	45 Pádistavarjú	Banka
Ökörszem	Kálvinyistavarju	Szalakóta

70 Keselyű	Hajasgém	Nyári lud
Sas	100 Poczgém	Lilik
Parlagsas	Bölömbika	130 Gyöngyvér
Héjjá	Bakcsó	Hattyú
Karvaly	Gólya	Tökés rucza
75 Ülü	Feketególya	Kendermagos r.
Kánya	105 Kanalasgém	Czigányrucza
Vércse	Túzok	135 Jegesrucza
Sólyom	Reznek	Kanalarucza
Kába	Daru	Osófarkú
80 Ráró	Haris	Telelő rucza
Téli ölyv	110 Vizicsirke	Pergő rucza
Egerészölyv	Vízityúk	140 Paprucza
Fülesbagoly	Szárcsa	Kerczerucza
Réti bagoly	Batla	Fütyülő rucza
85 Macskabagoly	Juhászka	Gödény
Kuvik	115 Czankó	Karakalna
Fogoly	Pajzsos czankó	145 Muszabukó
Fürj	Kölessneff	Kisbukó
Fajd	Paprikasneff	Lósirály
90 FácZány	Pólimadár	Dankasirály
Császármadár	120 Bibicz	Halfarkas
Vadgalamb	Gólyatós	150 Lócsér
Örvögalamb	Lotyó	Halászcser
Gerlicze	Ugartyúk	Kormoscser
95 Lovaskócsag	Sárszalonka	Búvár
Fattyúkócsag	125 Erdei szalonka	Bubosvöcsök
Szürkegém	Székicsér	155 Öklömvöcsök
Vörösgém	Vadlúd	

Nagyon lehetséges, hogy hosszabb is lehetne ez a sor; de mikor most nem telik több!

A MADÁR MINT SZERSZÁM.

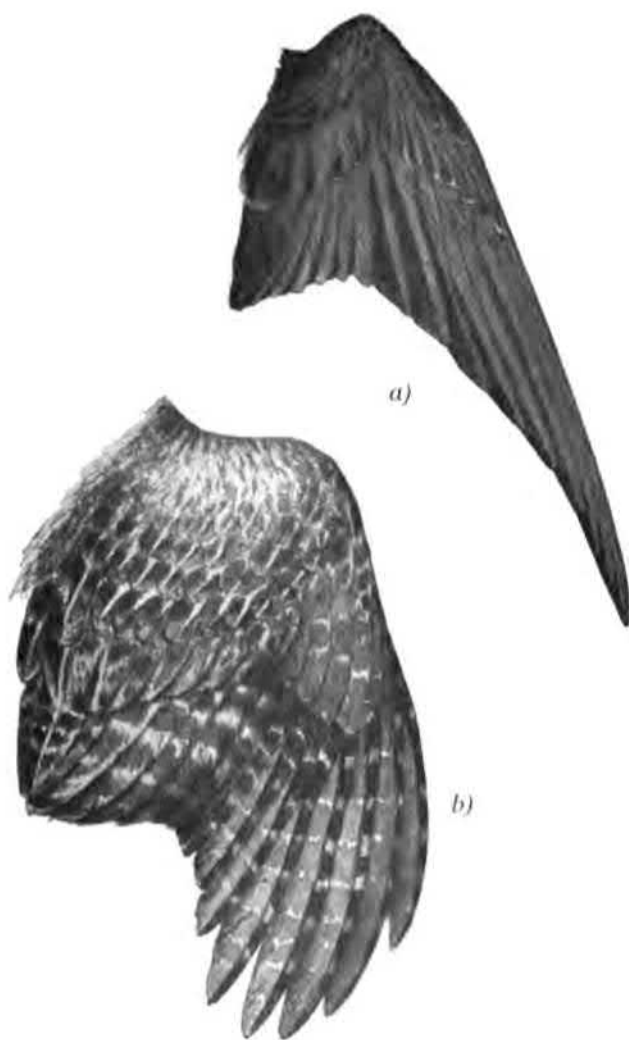
De most már nagy ideje, hogy a madárral mint élő lény-nyel alkotása szerint is közelebbről megismerkedjünk. Azt ugyan mindenki tudja, hogy a madár testét toll meg pehely borítja és hogy az, a mi az emlős állatnál az élőláb, az a madárnál a szárny, mely, nagy irigységünkre, arra szolgál, hogy a madár röpködjön.

Igen ám, de a hányféle a madár, annyiféle a röpködés, mert más-más a szárny alkotása.

A fecske szárnya — VI. kép a) — meg a kerecsen sólyomé hegyes és e madarak csak úgy nyilainak a levegőben; ezek *röpködve fogják el a prédát, a melylyel táplálkoznak, másképp meg sem élhetnének.*

A fogoly szárnya — VI. kép — 6) ellenben el van kerekítve, kemény, nem hasítja a levegőt, csak sebesen verdesve bírja keléskor a madarat, éppen azért burrog; és ha nagy a fogoly-csapat, bizony dörög is. A fogolynak nem is arra való a szárnya, hogy röpködéssel fogdossa a prédáját, hanem csupán arra, hogy helyről helyre költözve, egyébként gyalog szedje táplálékát.

Mit tanulunk ebből? Azt, hogy annak a sokféle szárnyaknak megfelel a sokféle röpködés és hogy a szárnyaknak ez a sokfélesége is reászorítja a madarat bizonyos feladatnak a teljesítésére. Olyan ez, mint a hadsereg, mely csak akkor tökéletes, ha gyalogsága, lovassága, tüzérsége és a többije van.

VI. *a)* A FECSKE- *b)* A FOGOLY SZÁRNYA.

Ezek is más-másképpen mozognak; de azért egyenként és összesen szükségeselek, egymást nem pótolhatják.

No, de a szárny még csak hagyján! Rá kell nézni arra a VH-dik képre, a mely a fejeket és kivált a csőröket ábrázolja. Akár csak a körorvos úr szerszámtáskáját nyitnók ki. Nézzük csak össze a tábla számait a fejekkel és a csőrökkel.

1. Az erdei szalonka; csőre olyan, mint az esztergályos kanalas fűrője, hozzá hegyén érező, mint az ember ujjja. Ez az eleven fűrő benyomul az erdő puha földjébe, hegye ki-lapogatja és elcsípi a gilisztát és egyebet.

2. A muszkabúvár csőre kampós is, széle szerint fűrészes is; mindez arra való, hogy a legsíkosabb halat is biztosan elfoghassa.

3. A meggyvágó csőre hatalmas kúp és arra való, hogy a legkeményebb cseresznye- vagy meggy-magot is könnyű szerivel ropogtassa.

4. A kedves barázdabillegető csőre árforma; a természet tisztára szűnyogszedésre alkotta.

5. A nagy szürkegém csőrének káva-élei akár a kés, oly vágók; — bezzeg jaj is még a síkos czompóhalnak is, ha az élek közé kerül.

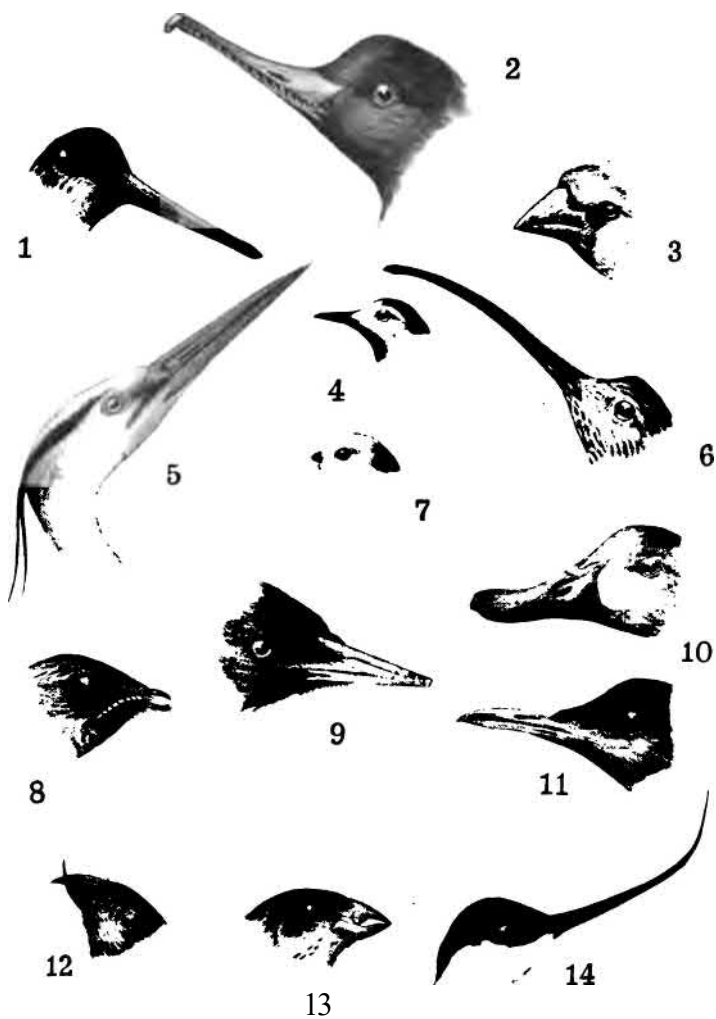
6. A póli, vagy teős-teős madár csőre lefelé görbül, behatol az iszapba, hogy mélyről is szedje eleven fereg-eledelét.

7. Az őszapó-czinege csőröcskéje ezekhez képest csak egy petty; de így jó, mert csak ilyennel szedheti ki a legfinomabb ágacskák hónaljában megbúvó apró bogárságot.

8. A kecskefejő csőre picziny, de annál öblösebb a szája; ha kitátja, mint valami kamzsaháló, úgy tátong és igaz, hogy evvel foghalja csupán az éjjel járó-röpülő bogárságot.

9. A harkály csőre meg olyan, mini az ács csapoló fej-széje, mert csak vágással juthat el a korhadó fában rejlő kukaczhhoz, a fa nyúvéhez.

10. A rucza csőre isméi lapos, szélein reszelős, egészen

VII. A MADARAK CSŐRE.

4. Erdei szalonka. 2. Muszka búvár. 3. Meggyvágó. 4. Barázdabillegető. 5. Gém. 6. Póli-
madár. 7. Őszapó. 8. Kecskefejő. 9. Harkály. 40. Vadrucza. 41. Sirály. 42. Kereszt-
orrú. 43. Surgyé. 4-4. Gulipán.

arra van alkotva, hogy eledelet a vizek zavarosából kiszűrögesse.

44. A dankasirály orra kitűnően arra van alkotva, hogy a vizek színéről szedegesse a felvetődő vizibogárságot; de a hol tömegesen fészkel, eljár nagy buzgalommal az eke nyomán is; ekkor nagy áldás.

42. A keresztesőrű madár csőre igazi szerszám, mert a fenyőtoboz pikkelyei közül csak ilyen csőrrel lehel a lapos magot kimorzsolni.

43. Aurgyé-sármány csőre is igazi szerszám és arra való, hogy a kemény magvakat mint valami sutú felhasogassa.

44. A gulipán csőre éppen fordítottja a póli — 6 — csőre-formájának; a póli «hozzád», a gulipán «tőled» szántogatja ki a prédáját.

Ebből is láthatjuk, hogy a madár szervezete már csőre formája szerint is a különböző táplálékhoz, természetéhez és tartózkodásához van szabva, éppen mint szárnya szerint is.

A most mondott törvény a lábak alkotásában is nagyon szembeszökő módon nyilatkozik meg. Lássuk csak a VIII. képen.

4. A mezei pacsirta lába sarkantyús, csak tipegésre alkalmas.

2. A féczen lába szakasztott olyan, mint a tyúké; győzi a járást, a futást is.

3. A sas lába hatalmas, hegyes karmaival tiszta ragadozó szerszám.

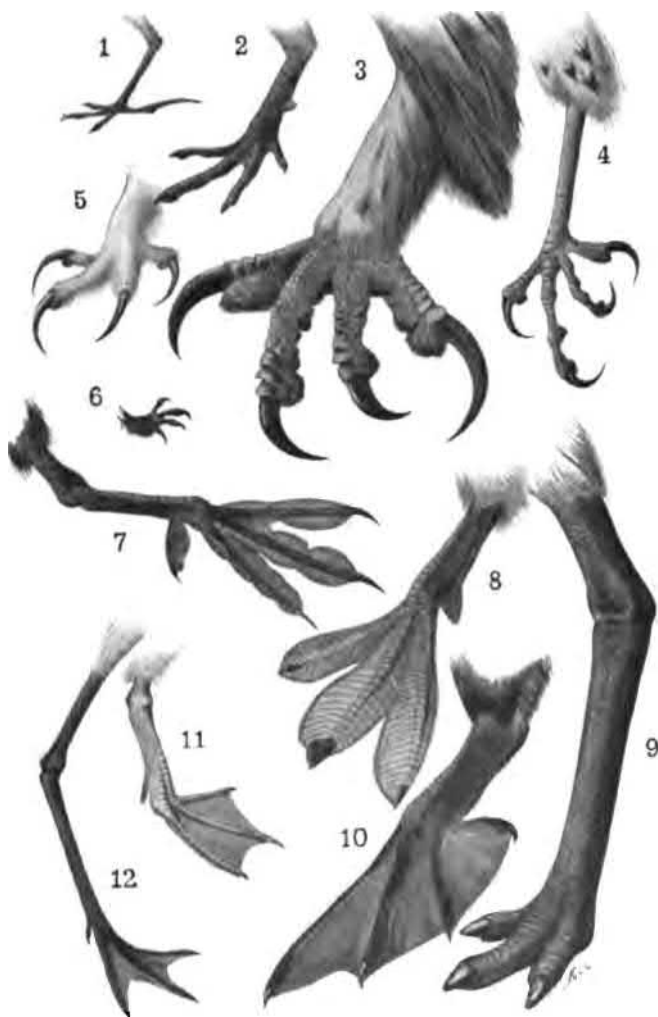
4. A karvaly szemölcsseivel fojtogató is.

5. A bagoly lába ugyancsak ragadozó.

6. A lábatlan fecske lába már csak falon való megkapaszkodásra alkalmas.

7. A szárcsa lábának ujjai karéjosak, úszásra még nem tökéletesek, de a víz lábolására, bukásra jók.

8. A búbosvöcsök lába oldalt lefelé vágó, azért bukásra kiválóan alkalmas.

VIII. A MADARAK LÁBA.

1. Pacsirta. 2. Fácán. 3. Sas. 4. Karvaly. 5. Bagoly. 6. Lábatlan fecske. 7. Szárca.
8. Búbosvöcsök. 9. Tűzok. 10. Ivirakalna. 14. Vadrucza. 42. Gulipán.

9. A túzok lába erős, csak három ujjú és talpas; futásra igen kitűnő.

10. A kárákatna lábának mind a négy ujját úszóhártya köti össze; kitűnő bukó és víz alatt úszó. Felkap a fára is.

11. A vadrucza lábának csak három ujját köti össze az úszóhártya, ezért a vizek színén való úszáshoz kitűnő evedzőláb.

12. A gulipán hosszú lábán az ujjakat csak tökéletlen úszóhártya köti össze; ez a láb gázolásra igen jó; de szükségben evedzőnek is szolgál.

A szárny, a csőr és a láb sokfélesége és czélszerűsége arra oktat, hogy egy határnak a vadmadara is bizony csak községet alkot; mert hiszen az emberalkotta község sem volna tökéletes, ha csak egyféle hivatású ember lakná; kell bizony abba is sokféle mesterember, sokféle szerszámmal, hogy a sokféle szükséges munkál elvégezze, akárcsak a sokféle madár a halár szabad természetében.

A MADÁR TERMETE ÉS RÉSZEI

Noha a gólya és az ökörszem között nagyságra és a tagok, meg a részek arányaira nézve akkorra különbség van, hogy akár azt hihetné valaki, hogy sehogysem egyeztethetők, az egyezés mégis könnyen lehetséges, mert a lest borítéka mindkettőnél a toll, a testrészek ugyanazok, csak hogy mérlek szerint nagyon különbözők. Vegyük magyarázatunkhoz akár-melyik rigónak a rajzát és kikapjuk minden madárra nézve a szükséges elnevezéseket, a melyeket a madárfajok leírása végett ismernünk kell.

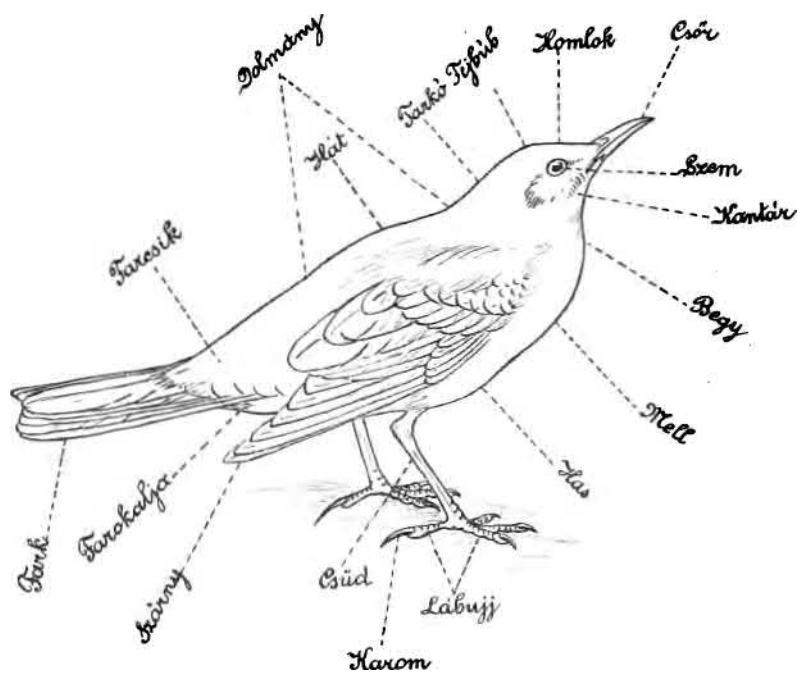
Kezdjük tehát a rigó fejen, a csőrön átmenve a hátra, a farkra, aztán alulról ismét fel a fej legkiállóbb részéig, a csőrírig.

Van tehát a madárnak *csőre*, ennek felső és alsó *kávája*: van *homloka*, *fejébúbja*, *tarkója*, *háta*, *dolmánya*, *farcsikja*, *farka*, *farokajja*, *szárnya*, a lábnak *csüdje*, *karma*, *lábujja*, *hasa*, *melle*, *begye*, *kantárja*, *szeme*. A rajz világosan mutatja, hogy melyik részre tartozik a szó. Azt nem is kellett külön kimutatni, hogy a szárnynak van *fedő*- és van *evedző* tolla, a farknak pedig kormánylolla.

Mindent le nem írhalunk, mert nagyon megvastagodnék a könyv és bekövetkeznék az, a mitől a nép bölcs mondása óvogat, hogy t. i.:

A ki sokat markol, keveset szőrit.

No de a mi fontos, az meglesz.

IX. A MADÁR TESTRÉSZEI.

A MADARAK LEÍRÁSA.

HASZNOS.

1. A BARÁTKESELYŰ.

1. A BARÁT-KESELYŰ.

Egyéb neve: barna keselyű, csuklyás keselyű.

(Vultur monachus.)

Leírás. Pulykakakasnál is hatalmasabb testű barna madár; nyaka tövén tollcsuklya, feje kopasz, kevés pehelylyel, kékes bőrrel, ezekkel emlékeztet a csuklyás baráttra és innen a neve; csőre kaczoralakú, hatalmas, dögbőr szakgatásra termett; csüdje meztelen, kékes, karma erős, de nem éles, inkább megállásraalkalmas; szárnyával két méternél is többet karol. Rendesen csak egy fehérret tojik; husángokból rakott fészke fák koronájában áll és megbírja az embert; fiát fehér pehely borítja.

Élete módja. Leginkább döggel élő madár, mely csak szükségből veti magát eleven prédára. A mikor a magyarság a dögöt éppen csak a telek vagy falu végébe hányta, pusztán, legelőn pedig ott hagyta, a hol kiadta a páráját: a keselyűk minden faja hamar ott termeti és varjúval, hollóval egyesülve, rövid időn végzett a bőrrel, hússal, belekkel, sőt a letördelhető csonttal is. Evvel nagy jót tett a közegészségnek.

A keselyűk reggelenként hálólhelyeikről, havasok ormáról, kerengve a felhőkig emelkednek a tájak fölé, hogy a dögöt észrevegyék; hétszámra bírják a koplalást; de prédára akadva úgy teleszedik a begyüket, hogy nem is bírnak szárnyrakapni.

Hajdanában keselyűk követték a hódító népek seregeit, így hadverő őseinkét is, mert nyomukon hullott a keselyűk eledele. Evvel kapcsolatos a magyarságnak a Turulról szóló regeje is, a mely madár a hadak útját mulatta volna.

Arany János «Kevház» című költeményében így zeng a keselyűről és társairól:

Azér¹ vijjog a keselyű,
Azér² szállong turul s ölyű:
Mert holnap ilyenkor halott
Százezrivel fog veszni ott.

A mióta az elhullott jószág temetését törvény rendeli, a keselyű minden faja nagyon megfogyott Magyarországon.

KÁROS.

2. A SZIRTI SAS.

2. A SZIRTI SAS.

Egyéb neve: kőszáli sas, arany sas. aranyfejű sas.

(*Aquila chrysaetus.*)

Leírás. Lúd nagyságú, de hatalmas szárnyú, széles farkú, azért testesebbnek látszó, nemes madár. Színe barna, feje, tarkója rozsdaszínű — ezért arany sas — farkatöve fehér. vége széles, sötét szegővel. Lábszára gatyás, csüdje végig tollas; lába sárga, karma nagy és éles; csőrének felső kávája kaczoralakú, tövén sárga hártyával borítva; szeme barna, mérsz tekintetű. Fészket rendszeren sziklákra rakja; keltől, ritkán hármat tojik, a tojás színe fehér alapon tarkás; egy tojás többnyire záp; fiait fehér pehely borítja.

Élete módja. Költés idején fészke táján tartózkodik és nemes természetét követve, eleven prédára csap, melyet hatalmas karmaival ragad meg. Zerge-, őz-, kecskegidó, bárány, havasi nyúl a rendes prédája. Oszrekelve messze vidékeken kalandoz, le az Alföld síkságáig, hol nagy pusztítást végez nyúlban, ürgében, egyáltalában futó vadban. Dögre csak a végső szükség viszi. Verőfényes napokon kerengve és vijjogva oly magasra száll, hogy az ember szeme elől eltűnik. Szeme a Nap fényét tűri.

A sas a nemesség és bátorság jelező képe; igazi címerez madár.

Petőfi Sándor a sasban a hazához való hűséget tisztelte és erről mondja «Az elhagyott zászló» című versében.

Ha a fecskék ledérek
'S éghajlatot cserélnek,
Mi sasok nem cserélünk.

Mert a fecske télire elvonul, a sas helyt marad! A nép bölcsesége ezekben a példabeszédekben szólal meg:

Sok sas, sok dög.
Sasnak sas a fia.
Sas legyen nem fogdos.

Hazánkban a szirti sas még nem éppen ritka; de nem is valami gyakori; bajosan is irtható, mert igen óvatos.

KÁROS.

3. A KÁNYA.

3. A KÁNYA.

Egyéb neve: vörös kánya, fecskefarkú kánya, villás-farkú kánya, kurhejjá, hejő, tikhordó kánya, saskánya.

(Milvus mŕvus Cav.J.)

Leírás. Nagyobb a hollónál, hosszabb szárnynyal és farkkal: felszíne rozsdavörös sötét szárfoltokkal és szegesekkel; farka nagyon villás. A tojó kevésbé színes, a fiak mégkevésbé azok. Lába gatyás, csüdje meztelen, karma elég erős, hegyes; cső-, rének felső kávája kertészkes alakú. Szemesillaga ezüstfehér; esőre tövén sárga viaszhártya. Merész tekintetű, szép röpülésű ragadozó madár, mely leginkább a síkság erdeinek legmagasabb fáira rakja fészket; fészekalja 2 — 3 ritkán 4 tojás, zöldes fehér földön agyagos foltokkal, írásokkal és pontokkal tarkáivá.

Élete módja. Röpülése igen szépen kerengve-lebegő és néha nagy magasságba is viszen; de prédáját a földről szedi és ekkor közel a föld színéhez úszva-röpül, hogy prédáját közletről érhesse. Felszedi az egerei, a gyíkot, a kígyót, a még tehetetlen madárporontyot; de különösen ráveti magát a még pelyhes csirkére, libára, kacsára, szóval a baromfira. Ezért különösen káros. Ezt csak az enyhíti meg, hogy igen gyáva, annyira, hogy a jó kotló még el is veri; de aztán kotló legyen ám, mert a példabeszéd még is csak azt mondja: Még a tyúk is le lapul, mikor kányát lát.

Mikor pedig a gyerek rakoncátlankodik, bizony kiszalad még a legjobb anya szájából is a szó:

Vigyen el a kánya!

A libalegelő szegény mezítlábosainak tavasszal, a mikor a zsenge gypet a pelyhes majorságnak nagy sokasága szinte elborítja, nagy réme a kánya és a mikor meglebben a tájon, a libaőrző gyerekek bizony neki szaladnak kiáltással, kendőlobogtatással, dobálással ugyancsak riasztják a gonosz madarat, legtöbbször sikerrel; de néha bizony nem és akkor odahaza bizony elkövetkezik a hadd el hadd. — A kánya sehol sem gyakori; de nálunk még jócskán van. Télire tőlünk melegebb tájra vonul, József-nap körül ismét itt terem.

HASZNOS.

4. AZ ÖLYV.

4. AZ ÖLYV.

Egyéb neve: egerésző, egerésző ölyv.

(Buteo buteo L.)

Leírás, Szín és lankás szerint nagyon sokféle változatosságot mutat. Hollónál nagyobb, zömökebb ragadozó madár. Legállandóbb jegye az, hogy a csőr tövének viaszhárttyája és a meztelen lábcsüdje sárga, orralyuka körtealakú, a szem csillaga szürke vagy barna; az evedző és kormánytollak szára fehér; a farkvége elvágott, a fark pedig tizenhét sötét rovott szalagot mutat. Néha inkább fehéret, néha barnát, néha fekelesl mutató madár. Csőre felső kávája ívesen hajló, élén kissé kiszélelt. Fészket a legmagasabb bükk- vagy tölgyfákra rakja, fészkalja 3—4 tojás; ritkán fehér, legtöbbször világos alapon agyagos foltozattal és szeplőzéssel.

Élete módja, A hegységet és a síkot egyformán kedveli, lélszakára tőlünk délibb vidékre vonul; de enyhe teleken megmarad. Röpülése szép, úszó; kerengve pedig «kiő-kiő» vijjogást hallatva, nagyon magasra röpül; kerengése igen szép és csavarosán viszen fölfelé. Lengén röpülve fölszedi a békái, gyíkot, szükségben még a mérges kígyót is; de hőr-csök, vakondok, patkány, kis nyúl mellett főfő lápláléka mégis csak az egér; a mely csemegéből egyszeri jólakásra kell 20—30 darab is. Ezt az ő főeledelét lesve szerzi, leginkább úgy, hogy petrenczére, boglyára, karóra, száraz fára felkap és mozdulatlanul ülve, éppen csak a fejéi forgatva, kivárja az egeret. Ekkor szárnyat bontva lecsap és felszedi prédáját. Egérjárásos években a megtámadott tájra az ölyvek felgyülekeznek és ugyancsak lakmároznak. A hálóhelyek fái alatt ilyenkor százával hever a kiökrendezett egerésző-gomolyag.

Ekkor jól tenné a gazda, hogy egeres tagjára ülfőkat állítana, hogy az ölyv letelepedhessen és lesbe állhasson. Embermagasságú, karvastagságú husáng, feljül keresztfával elégséges erre a célra. így az ölyv a gazdának hasznos.

Igaz, ha fáczányosba veszi be magát, vagy oda, a hol a fogoly, a nyúl védve van, nagy kárt okoz.

Nálunk még bőven van.

KÁROS.

5. A KARVALY.

5. A KARVALY.

Egyéb neve: kis karvaly, verbésző karvaly,
verebésző, karoly, karuj madár.

(*Accipiter nisus* L.)

Leírás. A hím gerle-, a tojó sokszor galamb nagyságú is; de hosszú farkú; lábesüde karcsú, hosszú és meztelen; karmai lűhegyesek; az ujjak talprészén kiálló fojtószemölcsök; csőrének felső kávája hirtelen hajlású, tövén a viaszbőr zöldes-sárga. Szemcsillaga arany-sárga. Színe felül kékesszürke, alul hasfelén egészben világos alapon harántul csíkos. A hosszú farkon öt sötét, szalagszerű, rovott sávoly. A karvaly leg-szívesebben fenyvesekben fészkel a sűrűben, 4—5 méter magasban; de fészket is foglal a varjaktól. A fészkalja négy-öt, ritkán hal, nagynéha hét tojásból áll, a tojás meszesfehér, vagy zöldes, agyagos szeplővel.

Élete módja. Noha egészben véve kis madár, igen nagy rabló és ez villogó sárga szeméből azonnal kitetszik. A veréb nagyságú apró madaraknak valóságos réme, mely prédáját a magasból «lökve » és röptében fogja el. Mint igazi rabló, barázda hosszában, sövény vagy erdőszélen, kazal tövében röpülve, lopakodva kémleli ki prédáját, leginkább a seregbenjáró madarat. s a mikor kikémlelte, oldalt vágódik, kerengve magasra száll és a mint a sereg szárnyra kap, ereszkedik; kellő magasságba érve, szárnyát testhez kapja és mint valami ólomdarab lezuhan a kiszemelt menekülő áldozatra, melyet azon röptében karmával nyakon ragad és megfojt. Ezután lassabban röpülve bokorlövőbe vagy hancsikra viszi és begyre szedi. Éven át kitart nálunk; nem ritka, de nem is gyakori.

Szín és alak szerint szakasztottan mássá a holló nagyságú, de hosszú farkú *héja*, vagy hejjő, tikölökánya, kara vagy galambász, mely tyúkra, galambra, fogolyra nagy veszedelem. Ez a régiség *karmadara* vagyis a karon hordott vadászó karvalya, melyet belső Ázsia népei, teszem a kirgizek, manapság is nagy kedvvel szárnyasok vadászatára használnak. Ifjan kiszedve hamar szelídül. A hová beveszi magát, rettenetesen pusztít, nevezetesen a tyúkok között.

KÁROS.

6. A KABA.

6. A KÁBA.

Egyéb neve: herjóka, fekete vércse, bajuszos vércse.

(*Falco subbuteo L.*)

Leírás. Gyenge galamb nagyságú, de nyúlánkabb madár; a szárny hegye a fark végét éri, vagy azon lúl is jár; kantárja erős, így széles bajuszt alkot; lábai, esőre tövén a viaszhártya sárgák; szeme sötétbarna, nagyon merész tekintetű; esőre tövén sárgás, hirtelen hajlású kampója fekete, felső kávája jogszerűen kivágva; háta palaszínű, melle, hasa világos földön sötéten hosszában foltos. Kisebb erdőkben magas fák tetejére rakja fészkrét, a fészekalja három-négy tojás, a tojások halavány rozsdasárga alapon sűrűn rozsdabarnák, szeplőzve iratosak.

Élete módja. Legsebesebb röptű merész sólymunk, mely elfogja még a fecskéi is és a hol megjelenik, nagy riadalom támad az apró madarak között. A fecskék vészkiáltással nyilainak az eresz alá; a pacsirták és az ezekhez fogható kis madarak meglapulnak; meglapul azonban a fűj és a fogoly is. A mi kis madár röptében van, az inaszakadtig fölfelé igyekszik, hogy a kába ne kerülhessen felibe, mert akkor veszve van. A kába mind azon mesterkedik, hogy röpülve menekülő áldozata felibe kerekedhessék és ha ez sikerül, irtóztatóan sebes zuhanással lecsap reája. De reá megy a kába szöcskékre, éjjeli pillangókra - alkonyaikor sőt ujabban azt is megvigyázták, hogy elkapja még a méhet is. Csak dögrenem száll sohasem. A régiségben a kabát kis madarak vadászására is használták a solymászok. Noha a kába igazi sólyom és így rokona őseink kedves vadászó sólymának, a kerecsennek, a nép éppen úgy, mint a tudomány valami ölyvszerűt is érez a megjelenésében és innen a példabeszéd:

Elfajzott mint a Kába, sólyom nemzetéből.

Korunkban nagyon megszerette a vasutat. Versenyt röpül a vonattal, hogy a felriadó kis madarakat elkaphassa. Hazánkban még nem ritka.

HASZNOS.

7. A VÉRCSE:.

7. A VÉRCSE.

Egyéb neve: vörös vércse, szélverő, széltapogató, nyerítő.

(*Cerchneis tinnunculus* L.)

Leírás. Akkora, mint az előbbi, de karcsúbb, hosszabb farkú, farka messze kiáll a szárnya hegyén túl, mely szép szürke, végén széles, sötét keresztszalaggal, legvége fehér; háta agyagvörös sötét fokozattal, hasafele világos, sötét szár-foltokkal; csőre hirtelen lekonyuló kampóval, tompa foggal, tövén a viaszhártya mint a láb is sárga. A tojó farka, sok keresztsíkkal, a vége mint a hímé. Fészkelésre legjobban szereti a romokat, a tornyokat, sziklákat, a Balaton körül és Dunamentén a földes szakadékokai, és csak ritkán fákat, a fészkalja négy-öt, ritkán hatnál több tojás, mely világos alapon sűrű foltozattal és szeplőzéssel bír.

Élete módja, ügyesen röptülő ragadozó madár, mely azonban képtelen kis madarat röptében elfogni. De nagy mestere a függögetésnek, a mely abban áll, hogy falusi torony magasságban egyszerre csak egy helyen marad az által, hogy a farkát kiierjeszti, lefelé tartja, a nyitott szárnyával pedig sebesen verdes. így függöget kaszálók, szántóföldek, ugarok felett és barna, éleslátású szemével kilesi a magasból különösen a lyukából kijáró egeret, ürgét; de néha a madárliút is kilesi és kiszedi a fészkekből; viszi a tücsköt, szöcskét, kabóczát, a gyikot is; de az egér mégis főeledele s azért hasznos. Ha függögetve kileste prédáját, testhez rántja szárnyát és zuhan, de a föld színe fölött kiterjeszti a szárnyát, nehogy összetörje magát; a prédát a földről felkapja. Az apróbb rovaiokat röptülés közben kieszi karmai közül, a nagyobb prédát csendes helyre viszi. Egészben lármás madár, mely gyakran hallatja nyerítésre emlékeztető hangját. Keményebb leleken elvonul. A magyar nép dala ezt zefigi róla:

Hússal él az, mint a vércse,
Hogy a fogát meg ne sértse.

Magyar földön a leggyakoribb ragadozó, mely nem riadoz a várostól sem.

KÁROS.

8. A RÉTI HÉJA.

8. A RÉTI HÉJA.

Egyéb neve: barna réti héja, nádi ölyv, nádi sas,
tavi kánya.

(*Circus aeruginosus* L.)

Leírás. Kisebb, különösen karcsúbb az ölyvnél, hosszú farkkal, magas vékony, meztelen csúddal, de éles körmökkel; feje a bagolyé felé húz, mert a fátyol már észrevehető, a szem pedig nem egészen oldalt, hanem előre is pillant. Színe barna, néha nagyon sötét, de a fej világos, a hímnél fehéres, a tojónál inkább agyagsárgás. Mint a nádas madara, nádtorzsákra vagy zsombékokra helyezi fészkel, melynek alja öt-hat ritkán hat zöldes fehér tojás.

Élete módja. A legóvatosabb és legravasabb ragadozó madarak egyike, mely nagyságánál fogva rögtön szemet szúr, folyton látható; de vadász legyen ám, a ki puszkavégre kapja. Még leginkább akkor kerül meg, mikor a magas fűben a nádas szelében valami prédán lakmároz, megfélekedzik az óvatosságról és későn kap szárnyra. Napestig szakadatlanul lebeg, úszik, kereng a tavak nádas szélei fölött. Itt-ott hirtelen kanyarodással lecsap a nádba, csuhébe vagy gyékényesbe és ekkor biztosan prédát talált. Nincs is a rétségnek, mocsárnak, semlyéknek, laposnak semminemű apróbb élő lény, a mit a réti kánya meg nem kaparítana; de legkülönöbben gyilkosa, irtója a rétség nádba vagy laposba fészkelő kedves és hasznos madarainak. Nem is várja, hogy a fiak kikeljenek, meri ráveti magát a fészekre, feltöri és nagy ügyességgel kiissza a tojásokat. A tojást e végből mindég a szárazra viszi.

A rétség madárvilága ezt a fészekrablót nagyon jól ismeri és úgy a mint szárnya lebben, felriad a bibicz, a sirály, a szerkő és nagy rivalgással ugyancsak tépászszák, verik a hogyan bírják. Kotolás idején majdnem kizárólag tojásrablásból él. Később a vízcisirkék, a vízityúk és a fiaszárcsák szolgáltatják a telhetetlen szárnyas rabló prédáját. Télire elvonul, de kora tavasszal visszatér.

Nádasaink fölött még nagy számmal látható, tehát nem ritka.

HASZNOS.

9. A GYÖNGYBAGOLY.

9. A GYÖNGYBAGOLY.

Egyéb neve: gyöngyös bagoly, lángbagoly.

(*Strix flammea* L.)

Leírás. Igen lollas vollánál fogva majdnem varjúnagyságot mutat; szeme sötét, majdnem fekete, előre pillantó. Feje nagy, a fátyol igen fejlett, nyugalomban szív alakú ábrázatot alkotva, fehéres, szélein rozsdás; a csőr gyengén kampos, sárgás; a láb csúde vékonyán tollas, az ujjak majdnem kopaszok; a középső ujj karma belső szélén fűrészes. A test tollazata selymes, puha és a szép, hamuszínű háton sok fehér és sötét gyöngyözéssel; a hasfél halavány, rozsdás lehellettel, néha igen világos, apró fehér és sötét gyöngyözéssel. Rendes fészket nem épít, hanem várromok falán, tornyok belső párkányzatán, granáriumok fal törmelékén, szemetjén tojja le fészkekalját, mely öt néha hét hosszúkas, fehér tojásból áll.

Élete módja. A gyöngybagoly az ember környezetét keresi föl és legszívesebben épületek padlásait, a hiúkat, a granáriumok belső fedélgerendázatait lakja, hol a félhomály uralodik, mely az éjjeli madárnak napközben is kedvez. Nyugalomban mindenféle furcsa állásokba helyezkedik és a fátyol mozgatásával mintha fintorítaná az arcját. A házban egyike a leghasznosabb madaraknak, mely senkinek sem vét s a mellett a legkitűnőbb és legszorgalmasabb egérfogó, mert többet öl, mint a mennyit egyszerre elkölt. Igaz, hogy reámegy a denevérré, mely mint rovarévó hasznos, és ha hozzáfér, elviszi a madárporontyol is; de ez kivételes és semmiben sem csökkenti a gyöngybagoly nagy hasznosságát. Mindég eleven, tehát ártó prédával él és csak a legnagyobb szükségben fanyalodik a dögre. Kiáltása éjjel hallható, kellemetlen, rekedtes *rüüü* szólam, majd hortyogó és kaffogó hangok hallatszanak, a mi együttvéve nagyon arra való, hogy tudatlan emberek babonásságát felkeltse, melynek rendes következése az, hogy ez a hasznos bagolymadár a csűr kapujára kiszegezetik, a szegező ember nagy kárára és bizony gyalázatára is.

Nálunk nem ritka, de nem is sok.

HASZNOS.

10. A KUVIK.

10. A KUVIK.

Egyéb neve: csuvik, halálmadár, halálbagoly.

(*Glaucidium nocturnum* Retz.)

Leírás. Teste szerint gerle nagyságú, de nagyfejű és gazdag tollazatánál fogva nagyobbnak látszó, kurta bagoly; szemecsilaga és csőre sárga, lába csüde szőrszerűen tollas, ujjai majdnem meztelenek; kurta farka alig látszik ki a szárnyak hegye alól; hátafele szürkésbarna, fehér csöppekkel foltozva; hasafele fehéres, hosszúkás barna csíkokkal. Fészket tartózkodási helyén odvakba, szarufák mögé, néha hidak alá is rejtegeti; a fészkalja négy-öt fehér, majdnem golyóalakú tojás; a fiak fehér pehelylyel vannak borítva.

Élete módja. A kuvik is szeret az emberrel tartani, szívesen választja tanyájául a házak, rakodótárak, tornyok fedele alját; de beveszi magát odvas fákba, omladékok lyukaiba is. Kitűnő egerész, de nem veti meg a nagyobb, így a svábbogarat sem és odamarkol a verébivadékba vagy más madárba is. Innen van az, hogy ha éjjeli vadászatán elkésik és meglepi a hajnal, a mikor a nappali madárvilág éppen ébred, ugyancsak körülveszi az apró madarak sokasága! Ökörszem, királyka, barázdabillegető, a czinegék hada, poszáták és mások körülveszik, tépászni ugyan nem igen merik, mert félnek a karmától; de kihogy csiripel, csipog, egyszóval hangot ad, mintha lesólnák és gúnyolnák az éjjeli tolvajmadarat. Ezt ügyesen felhasználják a madarászok, kik lombkunyóra kiültetik és a felgyülekező madárságot lépre, csiptelőbe fogdossák.

Nevét a kiáltásától vette, mely leginkább «kúvik-kúvik» és ha háztájon tartózkodik, estefelé sűrűn kiáltja a ház üstökéről, a károgoról vagy papról. Innen ered a babona, hogy a kuvik megjelenése és kiáltása halált jelent — a halált jósló jelölésnek is úgy szoknak reá: «ne kuvikoljon már kend!»

Nem sok van és mint kitűnő eger- és verébpusztító érdekes a védelemre.

HASZNOS.

11. A RÉTI BAGOLY.

11. A RÉTI BAGOLY.

Egyéb neve: réti málonfekvő, nádi szarvasbagoly, nádi fülesbagoly, mocsárbagoly, mezei bagoly.

(*Asio accipitrinus Pali.*)

Leírás. Nagyság szerint majdnem megüli a varjúét, toll-füle kicsiny, szeme kénsárga, a fátyol széle szélesen feketén szegett, a hasfélen a sötét hosszfaltok nem csipkések, hanem egyszerűek; a szárnyak hegye túljár a farkon. A csőr, a szem környéke fekete, az álla fehér, a hátfél rozsdasárga és fehéres sötéten iromba; a hasfél világos rozsdasárga sötét hosszfaltokkal; a fark középső tollai élesen körülírott rozsdás szemfaltokkal. Fészket leginkább a kaszálók és rétségek magas fűvébe, lószélek buja növényzetébe, legritkábban fára rakja; a négy-hat fehér, majdnem golyóalakú tojásból álló fészkekalja a nálunk fészkelő pároknál májusban található.

Élete módja. Igen jellemző neve a «málonfekvő», mely onnan ered, hogy ez a madár szeret a földön lelapulva, tehát málon fekvve tartózkodni; leginkább kaszálók, lószélek és ingoványok buja fűvében, növényzetében tartózkodik; nappal is ébren szokott lenni. A rétibagoly a legkitűnőbb egérpusztítók egyike, rámegy nagyobb rovarokra is; de főeledele mégis csak az egér és ha az egér felszaporodva csapássá lesz, az ölyvekkel a rétibagoly is csudálatos módon, mert hirtelenül felgyülekezik. Ilyenkor az egérjárásos helyek körüli bozótokból úgyszólván lépten-nyomon kap szárnyra ez az igen hasznos bagoly és nesztelen, feszítve-úszó röpkésével még külön is gyönyörködteti az embert. Nappal közelre várja be az embert és felkerekedve hamar leszáll, éppen ezért rendes prédája a sok mihaszna koczapuskáknak, a mezőgazdaság nagy kárára.

Rendes hazája ennek a bagolymadárnak a messze észak, honnan ősszel levonul melegebb tájak felé, hogy tavaszkor az erdei szalonkával együtt felvonuljon északnak. Mindkét évszakban vendégünk, de néha meg is telepedik.

Nem ritka.

KÁROS.

12. AZ ÓRGÉBICS.

12. AZ ÖRGÉBICS.

Egyéb neve: bábaszarka, szürke gébics, nagy szarkagébics, téli gébics, szarkabojtorján, szarkagábor, szarkagaborján, szarkakirály, nagy szarkagábor.
(*Lanius excubitor L.*)

Leírás. Rigó nagyságú. Hátafele világos hamuszürke, hasafele szennyes fehér, homloka fehéres; szemén keresztül a csőr tövétől indulva széles fekete szalag, mely a fül táját eléri. Csőre, lába, szárnya, farka fekete; de a szárnyon van egy fehér tükrörfolt; a fark szélső tollai is fehérek. A tojó hasán elmosódó rovott csikók láthatók. Csőre a végén kampós, felső kávján elöl kivágott. Fészket fákra rakja; a fészkalja öt-hat. ritkán hét zöldesfehér, szürkés-foltos tojás.

Élete módja. Aránylag kicsi volta daczára is merész, hozzá igazi őrmadár, ki fák száraz csúcsára, ágára, karók hegyibe telepedve, körüljárja szemét és nem tűri, hogy más madár, ha tízszer akkora is, mint ő, területében bárcsak meg is pihenjen. Ölyvre, hollóra, varjúra, szarkára azonnal ráveti magát és azon van, hogy felibe kerekedve akár valami sólyom lecsaphasson; rendesen el is veri a betolakodót, mert fáradhatatlanul intézi támadásait. Tápláléka minden, a mi él és a mit legyűrhet. Felveszi a nagy sáskát, az egeret, a melyet függőgetve szokott kilesni, akár csak a vércse; hát ezekkel igaz, hogy használna; de ez a haszon semmi ahhoz a kárhoz képest, a melyet mint apró hasznos madarak fojtogatója és fészekrabló okoz. Felkajtatja a földön fészkelő kis énekesek fészket, bújja a bokrot, a fák koronáit és irtalmatlanul dézsmál. Módja az útonállóé is. A hol rúd körül rakják a széna-boglyát, ott a rúd csúcsa az örgébics lesőhelye. Veszteg marad, csak a szeme jár és mikor földön, ágon kileste áldozatát, reácsap. Télen is kitart nálunk.

Nem igen gyakori, de a hová egy beveszi magát, nagyot irt a hasznos madarak között.

HASZNOS.

13. A KIS ÖRGÉBICS.

13. A KIS ÖRGÉBICS.

Egyéb neve: fejés gébics, nyári gébics, szőri gébics

stb. stb.

(*Lanius minor* Gm.)

Leírás. Az előbbinél kisebb, de éppen olyan állású szép madár; kisebb testalkatán kívül az különbözteti meg leginkább, hogy homloka fekete és ez a feketeség összefolyik a szemén át vonuló széles fekete pasztával; melle szép fehér rózsaszínnel befuttatva, fekete szárnyán pedig a fehér folt vagy tükör kicsiny. Egyebekben megfelel az örgébicsnek. Fészkrét nálunk az utakat szegélyező jegenyefákra, de akácokra is szereti rakni s az építőanyagba illatos növényeket fonogat be. A fészkalja öt-hét halványzöldes, a hasabb végen koszorúsán álló szeptőlővel tarkázott tojás.

Élete módja. Egészben hasonlít az örgébicséhez, avval a különbséggel azonban, hogy nem fészekrabló, hanem inkább rovarirtó és azért egészben hasznos. Ez a gébics is őrmadár. Sokszor meglehetősen magasan üldögél, járhatja a szemét a földön; egyszerre csak lecsap, keres, elkapja prédáját és újból odaszáll a honnan lecsapott. Ha sűrű növényynyel borított helyek fölött örködik, leszáll és ember-kötés magasságban addig függöget, a míg a prédát megpillanthatja és elkaphatja. Ha csalódott, a függögetésből átmegy a röpkedésbe és felszáll őrhelyére. Utmentén közel várja be a kocsit, aztán szárnyra kap és sokszor nagy darabon előzgeti, míg végre bizonyos ponton a mező felé kikanyarodik és sajátágosan hullámos röpkedéssel oda száll vissza, a hol az előzgetést megkezdte.

A kis örgébics vándormadár, mely ősze kelve eltűnik, melegebb tájra költözik és csak akkor tér vissza hozzánk fészkelő helyeire, a mikor már kitavaszkodott. Hangja <tkije>, természete czivakodó; de a madár ékesíti a tájat, az bizonyos.

A gébicsek között Magyarország melegebb részeiben talán a leggyakoribb.

KÁROS.

14. A TÖVISSZÚRÓ GÉBICS

14. A TÖVISSZÚRÓ GÉBICS.

Egyéb neve: vasfejű, vasfejű gábor, vasfejű gaborján, vasgaborján, nagyfejű gábor, törökveréb, csettegető, koszorús gébics.

Leírás. Csak pacsirta nagyságú, de egész formája és színezete, még inkább élete szerint igazi gébics. Fejébúbja, tarkója szép szürke, dolmánya vörösbarna: összetett szárnyán semmi tükrőfolt sem látszik. Hasafele rózsaszínű, begye fehér; a szemén át a fül felé széles, fekete paszta. A fark középső tollai rozsdabarnák, a szélsők tövükön fehérek. A tojóka melle halavány, hullámos rovott csíkokkal. Orra kampóska, a felső káva fogszerű kimelszéssel. Fészke leginkább bokrokban áll, fészekalja öt-hét tojás, világos földön ínom, sötétes fokozattal, mely hol a tompább, hol a hegyesebb végen koszorúformára is tömörül.

Élete módja. A töviszúró gébics leginkább az erdőszélek, és utmenti bokrosokat, ezek között kivált a galagonyásokat és kökényeseket szereti; de beveszi magát a kertekbe is. Többet öl, mint a mennyit elkölthet és ezért a fölös prédát tövisekre szurkálja, inkább «karóba húzza», hogy később a mikor ismét megéhezik és friss préda szerzésére nem igen kedvező az idő, a felpeczkelt fölösleghez fordulhasson. Így kerül a tövisre a tücsök, a kabócza, cserebogár, de — fájdalom! — a fészekből rabolt madárporonty is. Minthogy pedig a töviszúró gébics tartja a kerületét, bizony kirabolja minden kis madárnak a fészket.

Így ki kell mondani reá a kertekben a szentencziát, hogy bizony ezt a csettegető farkcsóválót ki kell irtani. Legelők szélén álló bokrosokban inkább közömbös madár, mert ott még az egerbe is belevághatja csőröcskáját: de kertben káros, mert kiöli a legkedvesebb és leghasznosabb szárnyasokat: a poszátkát és hasonlókat.

Különben vándormadár, mely elég korán indul őszkor és csak Szentgyörgy táján vetődik vissza hozzánk. Kitűnő utánzó énekes, ki eltanulja még a fülemüle dalát is s evvel megteveszti az embert és a madarat.

KÁROS.

15. A HOLLÓ.

15. A HOLLÓ.

Egyéb neve nincsen.

(Corvus corax L.)

Leírás. A varjúnál egy jó harmadrészszel nagyobb; fekete, kékes és zöldes zománczczal; farka ékalakra vágott; csőre nagy, íves; a mell tollai hegyesen vágottak. Fészket erdőkbe, magas fák tetejére rakja, nagy ravaszul olyanokra, a melyeket megmászni nem lehet. Fészkekalja négy, ritkán hat világos zöldes, sötéten szeplőzött tojás.

Élete módja. Jól, feszítve is repülő, ravasz, óvatos és rablásra mindenkor kész, különben igazi címeres madár. Baj, hogy fényes tárgyat látva, tolvajságra is adja magát. Ráveti magát minden elevenre a gilisztától a nyúlíg; pusztít, rabol fészket, kiszedi a tojást, a madárfiat és rájár a dögre; a nép hite szerint legelőbb is a szemit vájja ki; de a nép példabeszéde szerint mégis:

Holló hollónak nem vájja ki szemét.

Hogy porontyai feketék, azt is mondja a nép dala:

Nagypénteken mossa holló a fiát...

De ha már valakiről nagyon is akarja mondani a nép, hogy lehetetlenre törekszik, bizony azt mondja, hogy:

Hollófészken hattyút keres.

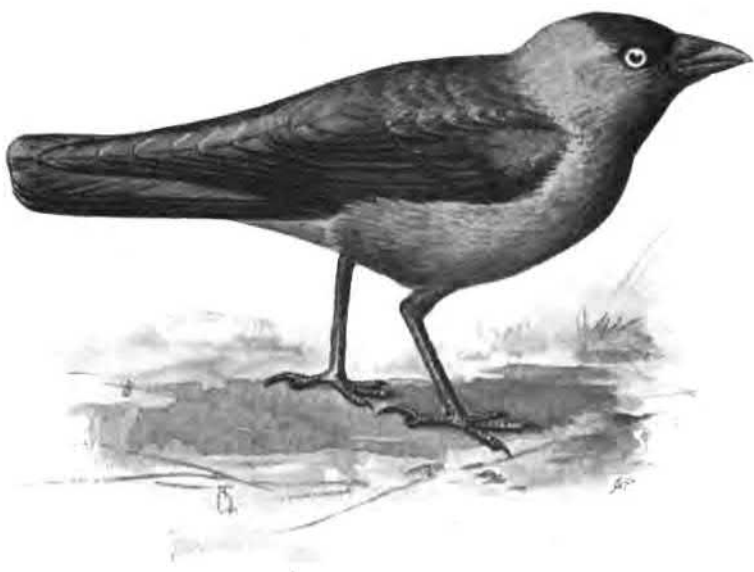
Bejutott a holló a magyarság legdicsebb királyának, Mátyásnak a címérébe is, gyűrűt tart a csőrében.

A holló hosszú életű, fogságban szelídülő és igen tanulékony madár. Megtanul beszélni és elég értelmesen ejti az emberi szót; az udvar többi állatjával szemben csupa furfang. Akad oly holló is, a melynek tollából kimarad a szint adó matéria, a toll tehát fehér marad. Ettől a nagy ritkaságtól vette a nép mondását:

Ritka, mint a fehér holló.

Sokszor a ritka jóra is érti a nép — és igaza van. Máskülönben is jelentős madara volt a holló a magyarságnak. Mikor itt tatár-török dúlt és temetetlenül maradt halott ember, esett állat és mikor a magyar helységek fölött még az akasztófa örködött, több volt a holló mint ma — szelídebb erkölcsök idejében.

HASZNOS.

16. A CSÓKA.

10. A CSÓKA.

Egyéb neve: csakli, himódi galamb.

(Colaeus monedula L.)

Leírás. Jóval kisebb a varjúnál. Fejébúbja fekete, tarkója és nyaka-oldalai szürkék, vénségre fehéresek; háta, farka fekete, hasa palaszürkésen fekete, a vénék szeme fehéres. Fészket odvas fákba, partszakadékokba, romok lyukaiba; városokban nagy építmények alkalmas csifaságai közé rakja; fészekalja rendszeren öt tojás; halavány kékeszöld földön sötétes szürkén és olajbarnán szeplőzött.

Élete módja. Eleven mozgású, könnyedén és szaporán röpködő ügyes és mindig hangos madár, melynek «csó»-«csau» vagy «csiau, csjok» kiáltása igen magasról is hallható és rátereli az ember figyelmét a vonuló, jövő-menő madárra. Rendszeren kisebb csapatokban jön-megy; a mezőn elvegyül más varjufélék közé, elbarangol velők dűlőről mezőre meg vissza. Bizalmas madár, mely nemcsak felkeresi, hanem lakja még a zajos nagyvárost is. Igaz, hogy nem veti meg a madárporontyot, ha éppen beleütődik; de legfőbb eledele mégis csak a kaszáló, ugar és különösen az eke után kiforduló sok csimaz, pajod, báb és egyéb. Az ekét gyönyörűen követi, sokszor csak öt-hat lépésnyire halad a szántóvető nyomában s avval a világos csókaszemével ugyancsak kilesi még a legkisebb kukacot is. Az a kicsinyke kár, a mit kis madárban, gyümölcsben néha a zsenge kukoriczában teszen, ezerszeresen megtérül abban a haszonban, a melyet ez a szorgalmas, eleven és kedves madár az embernek hajt.

A fészekből ifjan kiszedve nagyon megszelídül, nemcsak a házhoz, hanem a gazdájához is ragaszkodik. A csóka fogásban, azaz hogy szelídítve és szabadon járva, csupa felfutás, csupa csinytevés, de még ezekben is kedves. Nagy tolvaj; mindent elviszen és eldugdos, a mi fénylik. Rendkívül szereli a fürdőt és ha alkalmas vízre talál, ugyancsak pocskol, lubiczkol benne. Nyilván innen ered a nép mondása:

Hiába fürdik a csóka, nem lesz fehér hattyú soha!

Magyar földön a madár még jócskán van meg.

KÁROS.

17. A SZARKA.

17. A SZARKA.

Egyéb neve nincsen.

(*Pica pica L.*)

Leírás. Feje, nyaka, begye, háta, farokalja, farcsíkja és ezombja fekete, ellenben melle és hasa, szárnyafedői és a nagy evedzők belső fele fehér. Ezek együttesen tarkává teszik a madarat. Farka hosszú, ékalakra metszett, zománzos fényű, úgy a szárnytollazat is Fészkét fákra rakja s a teljes fészek a madárepítkezésnek egyik remeke; csészéje sárral van kitapasztva és erre boltozatosan tövistető borul, a melyben oldalt van a bejáró; fészekalja négy, néha hét tojás, szürkészöldes alapszínen, sötétebben szeplős.

Élete módja. Rendkívül okos, ravasz és számító madár, mely noha sokszorosan az emberrel tart, mégsem válik bizalmassá; de már szemtelenné igen, mert kilesve az alkalmat, egyszerre csak leszáll, pelyhest lop és: vesd el magad! Disznóöléskor ugyancsak körülüli a többi varjúfélével a pörkölő- és bontó-helyet, órán át lesve és a mint kileste a pillanatot, leszáll, elkapja a prédát és már ismét ott van a ház, a kazal tetejében. Kemény télen beveszi magát az udvarokba, leszáll a falu piaczára, csípdes, a hol csíphet. Az úton, a vetéses táblákat szegő ákáczsorokban különösen szeret fészkelni, mert ott tágas tere van a szarkaműködésnek; egyfelől dézsmálja az aprómadarak fészkét s evvel árt, másfelől szedi a pajodot, a kukaczt, a sok gonosz bogárságot, a mivel azután használ. De a kár, a melyet okoz nagy s ezérl ritkítani kell.

Hogy a szarka is rájár a fényességre, innen a hasonlat:

Lop, mint a tolvaj szarka.

És hogy szépen fénylő, jó hosszú, de mégis csak gyenge a farka, innen ered a közmondás:

Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka.

Az pedig, hogy a háztájon fészkelő szarka cserreg, mikor ember közeledik a háztáj felé, szülte a közmondást, hogy:

Cserreg a szarka, vendég jön.

KÁROS.

18. A MÁTYÁS SZAJKÓ.

18. A MÁTYÁS SZAJKÓ.

Egyéb neve: mátyás, mátyásmadár, matyimadár.

(Garrulus glandarius L.)

Leírás. Kisebb testű a csókánál. Tollazata vörössesszürke, gyepelője széles, fekete; búbja fehéres, feketés csíkokkal. Farcsikja, farokaljja fehér, szárnyán fehér tükör; farka fekete, a vénéknél tövén halavány kékes harántcsíkokkal; legfőbb ékességei a szárnyfedő tollak, melyek keresztberóva fehér, fekete és szép kék csíkokat viselnek. Szeme világoskék, eleven tekintetű. Fészkét hol alacsonyan, hol magasan rakja a fákra; fészekalja öttől kilencz tojásig terjed; a tojások halavány, néha zöldes földön sötétesen, sűrűn és aprón szeplősek.

Élete módja. A hol él, olt szavától hangos az erdő, rendes szava pedig hasonlít a «mátyás» szólamhoz, azért népies neve Mátyás. Sándor István uram régi szokönyvében *zajgó*-nak is mondja a zajtól, a melyet csap és a miből aztán a szajkó származnék. Eleven, nyughatatlan lakója erdőnek, bokrosnak, erdő közelében a kerteknek is. Mindent eszik, mindent felfal, mert nagy az o torkossága. Dió, mogyoró, makk, bükkmag, gyümölcs, bogyó; aztán a gilisztán kezdve szöcskén, futóbogáron át mindennemű bogárság mind a begyébe vándorol; a minek kemény a héjjá, mint diónak, mogyorónak, azt odvakba, résekbe még gyűjtögeti is. Ez idáig nem is volna baj; de már az igenis és igen nagy, hogy zajgó úr ő kegyelme még gébicsnél, szarkánál is nagyobb fészekrabló. Tojás, meztelen madárporonty, a fészek szélén üldögélő és anyját váró tokos poronty, az mind Mátyás úr prédája. Ezekért aztán még a galagonya tüskés bokrát is bújja. Szóval, nagyon káros és nem ajánlható kegyelemre.

Ifjan elfogva, ha nem is válik egészen kezessé, de kalitkában és folyosókon tartva, nagyon mulatságos madár, mert utánzásaival nagy imposztor. Először is eltanulja a majorság minden hangját, csipog, kukorékol, gágog, pityereg; közbe nyávog egyel, mint a macska, majd meg nyikorog mint az ajtó kenetlen sarka, vagy a targoncza kereke, szóval mulatságos egy kópé biz ő. Felelget is a hangokra; a kakasnak kakasul, a lúdnak lúdul és innen ered a népszó: Igen örvend a rigó, felel neki a szajkó.

Hazánkban még jócskán van; külsejével pedig az erdődisze.

19. AZ ARANYMÁLKÓ.

10. AZ ARANYMÁLINKÓ.

Egyéb neve: sárgarigó, sármáringó, sárga velyhe, aranybegy, sármárinkó, aranymárinkó, aranymálú, aranymálé, szolgabíró, aranymál rigó, lórió, aranymál aranymáj.

(*Oriolus galbula L.*)

Leírás. Rigó nagyságú. A hím szép aransárga, szárnya, farka fekete, az utóbbinak a vége sárga; a szemén át a csőr tövétől indulva fekete paszta, csőre vöröses hússzínű, szeme vérvörös. A tojónál és a fiókáknál mindaz, a mi a vén hímnél aransárga zöldes, az alsó testrészek szürkésfehérek sötétebb csíkokkal. Fészke remekmű; mindég villás ágra, a villa tövébe építi és mindenféle finom rosttal és szélesebb hánccsalagokkal odaköti; kirakja és kiépíti mindennel a mi finom, még pókhálóval is. Fészkalja rendszeren öt tojás fehér alapon gyéren álló élesen írott sötét foltokban. Kertekben is fészkel.

Élete módja. Tavaszkor és nyár elején hangos madár, melynek lágy, mélyhangú tilinkóra emlékeztető hangja betölti az erdőszéleket és a nagy gyümölcsösöket. Ez a szép szózat a hímről ered, míg a tojó bizony úgy felelget, mint a kis macska, a mikor valaki a farkára hágott. A régi Szirmay uram azt mondja a hím hangjáról, hogy görög: Sárga rigó görögül: «flüa reo ió.»

Borsodi neve: szolgabíró; ez is hangját festi a hím madárnak. A többi magyarázatot már elő is soroltam abban a szakaszban, mely a hangról és értelmezéséről szól.

Az aranymálinkó gyümölcserés idején kívül igen hasznos madár s nincs az a hernyó, még ha a legszörösebb papmacska is, a melyet el ne csípne, cserebogár-járaskor meg éppen irtóháborút folytat a gyümölcsösök ez istencsapása ellen; hanem az is igaz, hogy a mikor a kora gyümölcs érik — mert az őszit nem várja be: elvonul melegebb tájakra — nem igen törődik az ártalmas bogársággal, hanem rámegy a cseresznyére, kajszin-baraczkra, korán érő édes körtére. De a bogárság üldözésével nyújtott haszna sokkal nagyobb a kárnál és éppen azért grácia legyen fejének — a madár különben is remek gyönyörúsége, szemünknek.

KÁROS.

20. A PIRIPÍÓ.

20. A PIRIPIÓ.

Egyéb neve: gyurgyóka, török fecske, gyurgyalag, földi rigó, méhmadár, méhész.

(*Merops apiaster L.*)

Leírás. Rigó nagyságú, de karcsúbb madár; színe és egész megjelenése szerint mintha nem is a mi éghajlatunkból, hanem messze délszakra való volna, oly gyönyörű és csillogvaragyogó az ő színe és oly különös az ő formája. Begye arany-sárga, melle, hasa gyönyörűen sötétzöld; homloka tövin fehér, aztán zöld; szemén ál fekete paszta, nyakán, a mell felé, fekete kaláris; tarkója, dolmánya sötét fahéjszínű, a szélek felé világosodó, farka zöld, kél középső tolla nyílszerűen kiálló; lába kurta, kuczorgásra alkalmas, szeme kárminpiros, csőre hajlott és hegyes. Elég csodálatosnak tetszik, hogy ez a ragyogó madár méter hosszú csövet váj sánczokba, földes szakadékokba, melyeknek végében van a fészkelő barlang; kevés mohára és egyéb növényzetre letolja a tojó öt, néha nyolcz majdnem gölyőalakú tiszta fehér fényes tojását.

Élete módja. Ha fészkelésével a földhöz is van tapadva a piripió, egyébként a levegőég madara, mely repülése szerint akár versenyre kelhetne a fecskével. Verőfényes napokon a repülő piripiónál szebb madarat már kívánni sem lehet és annál szebb, mert nagyon szerel csapatban röpdösni valamint hogy fészkeit is telepesen vájja a földbe. Hangja sivító, de néha tilinkószerű is. Tápláléka mindenféle röpdülő rovarság, különösen pedig annak fulánkös része; mindennemű darázs, poszméh, földi méh; de a gazdasághoz tartozó hasznos méh is.

Verőfényes időben felkeresi a síkság gödrös helyeit, hol a földi méh sokaságban tanyázik és függögetve is lesi a kibúvókat. Ha darászfészket tud meg, odatelepedik és nagy ügyességgel kapkodja el a ki s beröpdülő darazsakat. Az esős időt nem szereti és ilyenkor a méhesek tájára telepedik, hogy mindenképpen méhekhez jusson: ez határozottan kártétel és nem tűrhető.

Őszre elvonul és csak késő tavasszal tér vissza.

Hazánkban csak az ország délibb, lehal, melegebb részeit lakja bővebben és ez időszert még nem is ritka.

KÁROS.

21. A JÉGMADÁR.

21. A JÉGMADÁR.

Egyéb neve: halászmadár, vízi király.

(*Alcedo ispida* L.)

Leírás. Pipiske nagyságú, de kurta, zömök madár, rövid farokkal és egyenes, hegyes csőrrel, mely úgy mered, mint valami léczszög. Szín szerint ez is olyan Isten remeke, mely röptében úgy megragyog, mint valami kék drágakő. Fejébúbja, tarkója, dolmánya, farcsíkja különösen gyönyörű kék, szemén át fahéjszínű paszta, mely a nyak oldalán világosodva folytatódik, szeme barna, torka fehér, hasa eleven rozsdás-színű; lába vörös, rövidke, ujjai tövükön összenőve: igazi kuczorgó láb. Úgy fészkel, mint a piripió, de folyók és patakok mentén; a part szakadékos részébe méternyire, vízszintesen csövet, ennek végén lágas katlant váj. Fészkel nem épít, hanem a kiökröndezett halszálkákra rakja gömbölyű fehér tojását; fészkealja hat, néha hét tojás.

Élete módja. Ez aztán az igazi halivadékpusztító és szinte hihetetlen, hogy ez az aránylag kis madár az ujjnyi halat csakúgy lecsúsztatja bárszingján és begyömöszőli gyomrába. Roppant gyorsan emészt, a szálkát, pikkelyt, úszót pedig kiökröndözi. A kis halat leginkább ágról lesi. Patakmenlén, olt, a hol a bokor ráhajlik valami csendesebb folyásra, vagy a göbe lengje fölé, kiálló száraz ág legvégébe telepedik ez a ragyogó haltolvaj, hogy hihetetlen szívóssággal és mozdulatlansággal lessé a vizet és a benne folyó életet. A mint a piszt-ráng vagy más ivadék bizton érzi magát s a víz felületét megközelítgeti, a jégmadár mint valami ólomdarab lecsap és csőrének késéles kávaival, megragadja a prédát, aztán lerázva a vizet tova száll, újból ágra kap, rendbe gyömöszőli a falatot és ismét lesésre fogja a dolgot. Színe védő és csaló. Hasa olyan színű, mint valami száraz levél, a hal tehát nem gyanakszik; háta meg olyan, mint a futó patak kék csilláma, ezért nem veszi észre a kerengő karvaly. De jár ám a síkon is, a hol ér vagy holtág mentén nincs a vízre hajló alkalmatosság. Ilyen helyen karón, rögön meglelepszik s néha-néha a víz fölé szállva, ott függőget, mint a vércse.

Barangoló madár, mely megjelenik, aztán eltűnik, évek múlva ismét jön. Káros, de kevés van.

HASZNOS.

22. A KAKUK.

22. A KAKUK.

Egyéb neve: kukóka, becéző, gyöngykakuk, a fiú.

(*Cuculus canorus L.*)

Leírás. Gerle nagyságú, de nyúlánk, hosszúfarkú madár. Hímje hamvas dolmánynyal, keresztbe rovott farkkal; hasafele fehéres keresztbefutó hullámos csíkokkal. Tojója és ifja vörhenyes feketéssel kihányva nagyon emlékeztet a vércsére, innen az a hit, hogy a kakuk öszrekelve vércsévé változik. Lába sárga, szeme tűzvörös, sárgán szegve, csőre feketés, szájjuga vöröses. Fészket nem épít soha és szaporításában igazi gazmadár, avval a csudálatos tulajdonsággal, hogy tojásának nagyjából színe és némileg alakja is hasonlít ahhoz a szegény madáréhoz, a melynek fészkébe becsempészi; de már az nem áll, hogy a tojást egészen azéhoz idomítja. Az elhelyezett, csempésztett «fészekalja» kithet egy kakuklól 20-22 tojást is, rendszerint azonban 11-12 között váltakozik.

Élete módja. Tápláléka szerint, mely mindenféle, leginkább nagyon kártékony rovarból, hernyóból, még a legszörösebbekből is áll, a kakuk a leghasznosabb madár; annál is inkább, mert telhetetlen; de alábbszállítja a hasznót avval, hogy nagyon megviseli azoknak a kis hasznos madaraknak a fészkelését, a kikhez tojásait és annak rendén fiát becsempészte. A kakuktojó ugyanis kerületet választ, ott felkutatja az ökörszem, vörösbegy, a posztáták, a barázdabillegetők és mások fészket s ekkor tojni kezd idegenbe. Az odvakban fészkelők fészekaljához nem tudva hozzáférni, a földre tojja monyát, aztán csőrébe ragadja és becsempészi, a hova szánta. Ugyanaz a kakuk ugyanazon vidéken leginkább egyazon faj fészkeit keresi fel és rendesen azoknak a fajokét, a melyeknek fészkeből maga is kikelt volt.

Hirtelen növekedésével elhatalmaskodik, kilöki gyenge mostohatestvéreit.

Mindég a maga nevét kiáltja, de inkább «ha-hú»-nak hangzik, közbe kaczagó szava is van.

A roskadozó emberről mondjuk:

Nehezen ér több kakukszót.

A vénülő lányról meg:

Sokszor hallott már kakukszót.

Vonuló madár s nálunk még jócskán van.

HASZNOS.

23. A ZÖLD HARKÁLY.

23. A ZÖLD HARKÁLY.

Egyéb neve: zöld küllő, külü, zsóna, sárküllő,
ződhorokály.

(*Picus viridis* L.)

Leírás. Majdnem galamb nagyságú. Dolmánya eleven olajzöld, farcsíkja világos; hasafele halavány olajzöldes; a hím fejeteteje a tarkóig tüzesvörös, kantárja ugyanilyen színű, a tojóé fekete. A szárny evedző tollai feketések, fehéres follokkal. A láb kél ujjá előre, keUő hátrafelé áll, a karmok erősek, hajlottak, megkapaszkodásra kitűnőek. A fark tollai igen kemények, a középsők lándzsásan kifutók, megtámasztásra igen alkalmasak. Csőre ólomszürke, erős, taszítófejszére emlékeztető éllel; nyelve fégerealakú, hegyén szakás és gyerekarasznyira is kilökhető. Középmagasságban — 15 méterig — szűk bejáratú fészkelő odvat farag ki alkalmas fákba és ide tojj a hat, ritkábban nyolez hófehér, fényes tojását.

Élete módja. Fáradhatlanul ácsoló, a férgeket kiszedegető igen hasznos madár, mely íves röpüléssel szálldos fáról-fára és mindig alulról kezdi a felkúszást, keresve a fa elbetegesedett, korhadó részeit, a melyekbe lyukakat farag, hogy a pondrókhoz hosszú nyelvvel hozzáfélhessen, azokat kiszigonyozhassa. De éppen oly buzgó az erdő földjén is, hol a hangyabolyokat gyalogosan keresi fel, kilyukaszlgatja s mikor a hangyák nagymérgesen és tömegesen kigyülekeznek, közéjük böki hosszú ragadós nyelvét, a melyre mint valami friss lépvesszőre reátapadnak, hogy pillanat alatt az ácsoló madár gyomrába vándoroljanak. Ezt a furfangot télen át is űzi és bizony kibontogalja a keményre fagyott bolyok oldalát, hogy a téli álomban szunnyadozó hangyanépet megdézsmálja.

Hangos madár, melynek *akliikliikli* szavától csak úgy zeng az erdő.

Gyümölcsösökben tiszta áldás, valóságos felcsere a betegesedő fának, azért kíméletet érdemel.

Nálunk még jócskán van.

HASZNOS.

24. A FAKOPÁNC.S.

24. A FAKOPÁNCs.

Egyéb neve: tarka harkály, cifra harkály, fakopogató, favágó, fakopácsoló, harkány, horokály.

(*Picus major L.*)

Leírás. Fekete, fehér és égővörösén tarka, különben rigó nagyságú madár; fekele gyeplője kantárszerűen levonul a nyakon; háta és farcsíkja fekete. A hímnél a koponya hátulsó része vörös, a tojónál fekete; mind a keltőnél a farokalja égővörös; a hasfél szennyes fehér, a vállon fehér folt; az evedző tollakon rovott fehér foltok. A fark erős, középső tollai hegyesek, feszesek, támasztásra alkalmasak. A csőr aránylag kurtább, de tövén erős, hegyén vésőforma. Odvat középmagasságban fákba vágja, a bebúvó lyuk kerek és éppen csak hogy beereszti a madarat; fészekalja négy, ritkán hat finom héjú, fényes, hófehér tojás.

Élete módja. Ez is igen buzgón ácsoló, kopácsoló madár, mely nagy serénységgel szálldossa be az erdőt, kertel s alulról fölfelé kúszva, apróra vizsgálgatja a fák kergéi és belét is, hogy az élő pondról, szút vagy bujkáló bogárságot felkutassa, kiácsolja és hosszú, hegyes nyelvére felpeszkelje. Alkalomadtán rámegy a fakopáncs olajos magvakra, így a tányéricszára és bogyókra is; de ezt kárnak beszámítani nem lehet. Egész lényénél és működése sajátjánál fogva meghatározottabban a hasznos madarak közé tartozik. Nem áll az a szélűben elterjedett hit és gyanú, hogy ezek a harkályok, az igaziak, kopácsolásukkal az épséges fát rontják, erre csőrük minden erősségénél fogva nem is alkalmas, csak oda bir bevágni, a hol a fa redvesedéslől, korhadástól meg van gyöngítve és éppen ezért alkalmas tanyája az őrlő bogárságnak is. A harkály munkálkodása, a fák tövén elszórt forgácschal figyelmezteti a jó gazdát a fa betegségére, hogy utána láthasson a segítségnek addig, a meddig nem késő. A fakopáncs ügyesen búvik, embert látva mindjárt a fa ellenkező oldalára kúszik. Őszrekelve, más fatisztító madarakkal egy rajban jár-ke. Tavaszkor pergő dorombolást végez a száraz ágakon.

Nálunk még nem ritka.

HASZNOS.

25. A NYAKTEKERCS.

25. A NYAKTEKERCS.

Egyéb neve: nyaktekerő, tekerints, nyakforgató.

(*Jynx torquilla* L.)

Leírás. Pacsirta nagyságú madár, finom puha tollazattal, mely emlékeztet a bagoly vagy a kecskefejő tollára; torka agyagos színű, keresztbefutó, finom, sötét hullámvonalakkal; farka szép szürke, feketén permetezve, hat széles, csipkés, keresztberovotl sávolylyal; hasa fele szürke alapszínen barnás, fehéres és feketés foltokkal tarkáivá és finoman permetezve; tarkójától lefelé a háton és a válltájon nagy fekete foltok. A szárny evedzőtollai rozsdaszínnel keresztberova. Két lába-ujja előre, kettő hátrafelé áll; a lábak rövidek. Odvakba fészkel, olyanokba, a minőket talál s ott a puha murvára tojja le monyait, számszerint hét, néha tizenkettőt; színük fehér.

A nyaktekercsnek is féregalakú, hosszú messzire kiölt-hető nyelve van.

Élete módja. A nyaktekercs is vándormadár, mely őszkor elhagy, tavaszkor visszatér és rögtön hallatja éppen oly sajátos mint kellemes hangját, mely így szól: kjü-kjü-kjü-kjü-kjü-kjü-kjü és tagadhatatlan, hogy ez a hang a hosszú tél után kedvesen hat az emberre. A nyaktekercs nem kopácsol és nem is kúszik, mint a harkály, de nyelvével éppen úgy működik. A hangyabolyt kilyukasztja s a kilóduló hangyák, mint lépvesszőre, úgy tapadnak hosszú nyelvéhez, melyet hirtelen visszaránt és mintegy lehántja róla a prédát. A hangyatojást felpicézgeti nyelvének kemény, hegyes végére, mely azonban nem szakás, mint a harkályé. Így szedegeti a kéreg repedéseiből is a bogárságot: a petét, bábót és mindent, a mi ott bujkál, nyugszik vagy leskelődik. Ezért a nyaktekercs kíméletre méltó, igen hasznos madár.

A nyaktekercs nem vad madár, azért közlőről is megvigyázható. Nevét onnan vette, hogy nyakát nyújtogatja, csavargatja, miközben bóbitáját felállítja és farkát kiteregeti. Szereti a lombos fákat, gyümölcsösöket. Nálunk még nem ritka.

HASZNOS.

26. A FAKÚSZÓ ÉS 27. A CSUSZKA

26. A FAKÚSZÓ.

Egyéb neve: faletii, famászó.

(*Certhia familiaris.*)

Leírás. Még az ökörszemnél is kisebb testű, de hosszabb, igazán ösztövé madárka, támasztásra alkalmas, merev farokkal. Kőrmös lábain három ujj előre, egy hátrafelé áll; csőre finom, könnyedén hajlott. Hátafele cseresszürke, fehér cseppenlésekkel, hasafele fehér. Fészekalja öt, néha kilencz tejfehér tojás, finom rozsdás és vérvörös foltokkal permetezve. A fészek hasadékokban, kis odvakban, néha lehámló és elálló kéreg mögé van finom anyagból rakva.

Élete módja. Ügyesen kúszik, mint a legjobb harkály, nyelvét ugyan nem bírja kiölni, mint az előbbi, de roppant ügyesen dolgozik vele és csőröcskéjével a legfinomabb repedésekben is, honnan a legparányibb bogárkát, petét kiszedegeti. Sokszor tagja a munkás rajnak is. Igen hasznos madara erdőnek, kertnek s még nem ritka.

27. A CSUSZKA.

Egyéb neve: Poncz, kurtakalapács, köcsöcjmadár, kérekszűcs, kéregfutó stb.

(*Sitta europaea L.*)

Leírás. Veréb nagyságú, de kurtább; felül kékesszürke, alul fehér vagy rozsdás; szemén át fekete paszta, farka nem támasztásra való; lábai kurták erősek, ujjai erős, sarlós karokkal; három ujj előre, egy hátra szolgál Fészekalja hatnyolcz tojás, fehér alapon rozsdás permetezéssel. Fészke tág odú, melyet sárral annyira beépít és betapaszt, hogy éppen csak bebúvó lyuka marad.

Élete módja. A hol él, ott hangos töle erdő, kert; jókorákat füttyent, akár valami juhász, a mellett mindég nagy dologban van. Egyetlen madarunk, a mely fejjel lefelé is ép oly biztosan, mint gyorsan kúszik. Csőre erős és jóhegyű; kéreg közül, repedésből mindent kifeszegel, a mi kukaez és egyéb. őszkor rámén olajos magvakra is, elhordozza a diót, mogyorót alkalmas hasadékba, abba belefeszíti s addig kopácsol rajta, míg feltöri; ezt teszi a gubacsokkal is, hogy a gubacsdarázs pondróját, bábját kiszedhesse. Feltétlenül hasznos madár és nálunk még nem ritka.

HASZNOS.

28. A BÚBOS BANKA.

28. A BÚBOS BANKA.

Egyéb neve: banka, бүдös banka, sáros banka, ba-butá, bábuba, bugybóka, bábuk, babuka, bábucska, babutyka, budoga, dutka, daduk, dudoga, dod, szurtos dudu, бүдös dod, baták, ganaj madár, jututu banka, szalakakóta stb.

(*Upupa epops L.*)

Leírás. Rigónál nagyobb és igazi szőke madár, melynek azonban nagyon és ékesen tarka a köntöse. Nyaka, a hát eleje és a mell halavány rozdszín, ilyen a feje is és ezért szőke. Dolmánya fényes fekete, fehér ékességekkel tarkáivá; farka azonképpen fekete, rajta félholdszerű, a farcsík felé behajló fehér keresztszalaggal. Fejét egy felállítható és lekonyítható koronaszerű — vagy talán inkább pofoncsapott kalapszerű, magas tollbokréta ékesíti, tollai hirtelenszökék, hegyük fekete, a leghosszabbaké fehér és fekete. Csőre hosszú, könnyedén hajló, vékony, turkálásra nagyon alkalmas. Fészekalja négy-hét szürke, zöldes olajszínű, vagy agyagos, de egyszínű tojás, melyet faodvakba s az ott található korhadó részekre rakogat le. Valamennyi madár közt a banka leginkább az, a mely fészket rútitja, a melynek fiai piszokból és szennyből kelnek; ezért az anyamadar éppen úgy, mint lia is nagyon rossz szagú. Ezért az a «bүдös» jelzője.

Élete módja. Ez a nagyon népszerű madár a miről már tengersok népies neve is tanúskodik — vándor és hazaérkezve leginkább az erdő széleit, bokrosait és a legelő közelségeit lakja. A legelőkön fáradhatatlan kutatója az ott elterülő, hullott lepényeknek, a melyekből a nyüzsgő bogárságot s annak álczáil kitapogatja, kiszedegeti és begyébe csúsztatja; de működik nedves, puha talajon is, a melyből kiszedegeti a hernyót, a csimazt, a pajódot, a lótelüt és ivadékát; de elkapkodja a röpülő legyet, az ugró szöcskét is. Hangos madár, mely ágraszállva vígan hallatja pu-pu-pu-pu-pu gyorsan pergő hangját, melytől neveinek nagyobb részét mint: bábuk, budoga, huputa stb. vette.

Egyike leghasznosabb és legékesebb madarainknak, mely védelmet érdemel.

Nálunk szerencsére még nem ritka.

KÁROS.

29. A KERESZTORRÚ.

29. A KERESZTORRÚ.

Egyéb neve: keresztorrú madár, keresztcsőrű.

(*Loxia curvirostra* L.)

Leírás. A verébnél nagyobb, erősebb. A vén hím hátafele vörös, a farcsík égő színű; hasafele vörös; szárnya, farka sötét olajbarna; a tojó hátafele szürke, farcsíkja zöldes sárga. hálaalja zöldesbe hajló. Feje «buxsi», csőre felső kávája lefelé, alsó kávája fölfelé görbülő, oldalt kihajló, éleshegyű; a csőr végei majd jobbról, majd balról keresztelkednek s ez a keresztelkedés teszi ennek a madárnak egészen különálló sajátos jelentőségét. A keresztcsőrű vagy orrú madár fészek-alja 3—5 tojás, mely szennyes, zöldesfehér alapon halaványan szeplős. A fészek finom anyagból roppant magasan épül, még pedig kizárólag fenyveken és jól van eldugva; készül pedig télszakán, úgy hogy a költés java sokszor vízkeresztre esik. Ezért vastag és jól kipárnázott a fészek és az anyamadár szorgosan költ, hogy a meleget tarthassa.

Élete módja. A keresztorrú madár állandó is, kóborló is, mert tartózkodása, illetőleg vándorlása szorosan egybefüggő a fenyőtoboz vagyis fenyőmag termésével, mely majdnem kizárólagos táplálékja; de rámegyen a bükk, a jávor, az égerfa, sőt még a szamárkenyér magvára is; de szedi a hernyóságot is. Csőre kitűnő morzsoló, kihámozó szerszám; de azért roppantul pazarolja a magot s a melyik nem nyílik egy morzsantásra, azt elejti. Nemcsak csőre formájával, hanem annálfogva is emlékeztetnek a délszaki publikán — közönségesen papagáj— madárra, hogy ügyesen kúsznak ágról-ágra és e végett nemcsak lábukat, hanem csőrüket is használják, éppen mint a papagájok. Különböztetnek eleven, sőt nyugtalan madarak, melyeknek van nótájuk is, a melyet az öreg német madártudós, Bechstein uram, így szedett betűre:

Hi-czeri-czeri-döng-döng-döng-hiszt-hiszt

Hedi-gip-gip-gip-gip-dhioja, dhioja

Gaga-gaga stb.

Ebből a Csernél István uram becsületes magyar füle csak annyit hallott, hogy nótájuk:

Gip-hip-gip; hívogatásuk: zok-zok.

Nálunk a Felföld fenyveseiben még elég akad.

KÁROS.

30. A SÜVÖLTŐ.

30. A SÜVÖLTŐ.

Egyéb neve: gimpli, pirók, süvőtyő, gyöp.

(*Pyrrhula pyrrhula* L.)

Leírás. Pacsirta nagyságú. Fejeteteje, csőretőve köröskörül, szárnya és farka fényes fekete; dolmánya szép hamuszürke; farcsíkja és farkalja hófehér, melle és hasa gyönyörű hajnalpiros; a tojónak hasafele is hamvas. Csőre kurta de nagyon vastag, csúcsán kampósan hajló. Fészekalja öt tojás, mely zöldeskék alapon bíboros és sötét sötét sötét tarkáló. Fészke a hegység fenyves részében áll, úgy öt-hat méter magasságban. Burkolata vékony ágacskákból, bélése szőrből készül.

Élete módja. A süvöltő nálunk nyáron át hegyi madár, késő őszkor pedig levonul az aljakba, a mikor a messze éjszakánál erősebb testű, hozzánk telelésre levonuló süvöltőkkel találkozik és velők együtt barangolja az erdőt, ligetet és a kertet, még a házak közvetlen közelében is. Mikor a fákat hófehér, a téli Nap hideg sugaraiban csillogó zúzmara lepi el s ez a remek színezetű madár a vékony ágon megtelepedik, a legszebb és legkedvesebb téli képet látjuk és még ezt is megszépíti mélan hangzó hívogatása, a székelység szerint süvöltése, a melytől székely neve is ered. Ez a hang olyan, mint a somogyi hosszú furulya legszebb középhangja. Fogságba ejtve külföldön nótára tanítják, a melyben mesterré válik és ekkor ötven koronáig is megadják az árát. Könnyen rajtaveszt, mert nem óvatos, innen van az, hogy az együgyű, könnyen hívó embert a gimpli névvel tisztelik meg.

Az aljakban növényevő madár, mely nekiesik ifjú hajtásnak, rügynek, mindenféle bogyó magjának, mint a kányabangitáénak, az ostorményének stb.; de már dudvákra rá nem jár. Kemény teleken, mikor megszorul, nagyon rájár a gyümölcsfák rügyeire s ekkor kárt is okoz.

Télen át nem ritka.

31. A MEGGYVÁGÓ.

31. A MEGGYVÁGÓ.

Egyéb neve: vasorrú, kosorrú veréb, magnyító, vasorrú pinty, cseresznyemagtörő, meggymagtörő.

(*Coccothraustes coccothraustes* L.)

Leírás. A verébnél nagyobb, vaskosabb, buksifejű, korta-farkú és igen hatalmas csőrű madár. Fejébúbja és pofái fahéjszínűek, tarkója szürkés, dolmánya gesztenyebarna. Tor-kán, a esőretövén és a szemén át fekete folt. Szárnyán fehér folt. Farka közepén fehéres, szélein sötétebb; hasa fele szürkés ibolyásan futtatva. A szárny középső evedző tollai a végükön el- és kimetszettek, némileg hullámosan hajlók s úgy néznek ki, mintha ollóval nyírták volna. Csőre rendkívül erős, tövén nagyon vastag, de hegybe kifutó. Fészekalja négy-hat tojás, szín szerint halavány zöld földön ritkásan szeptlős. A fészek jól van megépítve s embermagasságtól kilencz méter magasságig található gyümölcsfákon és ritkás erdők sudarain is.

Élete módja. Nem igazi vándormadaramért csak kemény telek idején húzódik melegebb tájakra, őszkor azonban leszáll az előhcgységből az aljakba és be még az emberi hajlék közelébe is, a mikor aztán nagyon nyughatatlan életet folytat. Óvatos, vadmadár létére mindentől megriad és szökik, röptében élesen sivító zü-zü-zü hangot hallatva. Már csőrének feltűnő hatalmas volta is elárulja, hogy táplálékának szerzése nagy erővel jár és ez úgy is van, mert legkedvesebb eledele a legkövesebb cseresznyemag, úgy a meggyé is, a melytől a madár neve ered.

Rendesen kis csapatokban jár s jó prédára akadva, nagyon csendesen viselkedik, úgy hogy csak a kemény magvak feltörésével járó csattanások hallhatók; csőre egyenesen ilyenekre van alkotva. Az alsó káva mélyedésébe beléfekszik a mag, a felső káva bordázott, a magvak őrlésére kiválóan alkalmas. Oly cseresznye- vagy meggymagot, a melyet az ember testsúlya csak a csizmasarokkal bír felroppintani, ez a madár csak úgy kihüvelykezi. Tavasz felé, mikor magvakban megszorul, rügyeket csipdes és ekkor káros.

Egészben gyéren előforduló madár.

KÁROS.

32. A VERÉB.

32. A HÁZI VERÉB.

Egyéb neve: pirip, csuli, csüri, bazsar.

(*Passer domesticus L.*)

Leírás. A nagyságát hasonlítgatni nem kell, mert úgy is mindig szemünk előtt van; de már a színéről el lehet mondani, hogy fejeteteje gesztenyeszín pászták között szürke, begye fekete — ez a hím; a tojónak begye fehéres, fejetetején a szem fölött fehéres sávoly. Csőre erős, kúpalakú, hegyes. Az egész madár erőteljes. Fészekalja öt-hat tojásból áll, mely fehér alapon sötétesen és sűrűen szeplős. A fészek szalmából, szénából, szöszből, szőrökből és tollakból nagy kóczyosan van tákolva, de belül puha és meleg. Évenként kétszer, néha háromszor is költ.

Élete módja. A madarak között, város és falu utcáján az, a mi a suszterinas: vidám, szentelen, tolakodó, czivakodó, mindig mozgó és mindenben kajtárkodó szárnyas; csak ugrálni tud. Az emberlakta helyet alig képzelhetjük nélküle. Ott van az utcán, hol lovak nyomában turkál; a zöldségpiacon, a hol kilesi a kofaasszony szundikálását és nagy merészen kilopkodja a kosárból a nekivalót. Mikor a gabonának tejes a szeme, ráveti magát a mezőre s nemcsak a maga, de csimazai gyomrát is avval töltögeti; mikor a gabona meg van érve, seregbe verődik, ráveti magát és beleront, mert többet ver ki a kalászból, mint a mennyivel jóllakhatnék. Reámegy a cseresznyére, az eperre, mindenféle magra, közbe elcsipdesi a zsenge rügyet, a zsenge hajtásnak a hegyét; ésalöbbi.

Hiszen szent igaz, hogy cserebogaras esztendőben ezt is fogyasztja és rájár a repcebogarra is; de mihelyt könnyebben szerezhető táplálékra bukkan, ott hagyja a kártékony rovarok irtását. Hasznossága annyi, hogy kemény, havas teleken nagy seregben bekalandozza a határt és szedi a gyomok magvait; no meg az első kotlásból eredő fiait rovarokkal neveli fel. De bizony nem szabad megengedni, hogy túlságosan felszaporodjék, mert érzékenyen káros. Népszerűsége és tulajdonságai sok példabeszédet teremtettek, ilyet:

Veréb van a süvege alatt.

Szentelen, mint a veréb.

A verebek is róla csiripelnek.

Nem fél a veréb a kőből faragott botos embertől, stb.

HASZNOS.

33. A PINTYÓKE.

33. A PINTYŐKE.

Egyéb neve: pinty, árva pinty, siró pinty, csicsimé-pinty, borpintyőke.

(*Fringilla coelebs* L.)

Leírás. Veréb nagyságú, erdei és kerti nagyon kedves madár; az öreg hím szárnyán egy széles fehér és egy keskenyebb sárgás, keresztberovott paszta; farkán a két szélső kormánytoll nagy, fehér ékalakú folttal; felröptüléskor ezektől tarkának tetszik a madárka. Egyébként fejeteje és tarkója kéesszürke, homloka fekete; a pofák és a hasafele szépen barnavörös; szárnya fekete, úgy farka is a fehér foltokon kívül. A tojó és a fiak egyszerűbbek; de hasonlítanak a hímhez. Fészkét jó magas ágakon, néha egészen szabadon állva rakja, még pedig nagy művészettel a legfinomabb zuzmókból, mohotkából, finom gyökérrostokból, gyapjúból és szőrből. Fészekalja öt-hat tojás, mely halavány földön sötétesen pettyezetett, néha linoman írásos; ritkán egyszínű.

Élete módja. A pintyőke hasznos madár is, hozzá meg a kert, az erdő ékessége, nemcsak szép színével és tarkaságával, jámborságával és lépegetésével, hanem különösen hangjával, mely úgy szól, mint valami ezüst csengettyű; ezenkívül hívogatása úgy hangzik, mint a neve: «pinty-pinty». Egész szaporítási vagy fiasítási idején át buzgón szedi a legkártékonyabb rovarokat, különösen a rügyeket bántó apró és nagyon káros hernyócskákat, piczi bogarakat. Magvak érésekor ezekkel is táplálkozik s majdnem kizárólag a földről szedegeti azokat. Igaz, hogy veteményesekben, ha odaszokik és csapatosan jár kárt is okozhat, de a haszon mégis csak nagyobb.

Kemény télen sok nyomorgó madártárrsal, sármányokkal, zsiszékkel, pipiskékkel, verebekkel seregbe vagy laza kompániába verődik, bejön falvakba, de még városokba is és ott is keresgéli szemetén, hulladékon úton-útfélen szükös eledelet. Régente, de még ma is, külföldön mint éneklő nagy becsben állott és énekének változatai szerint nevezték el. A jó pintynek tehén is volt az ára.

Szólásmód ügyes lányról, meg fiúról, rendben levő dologról:
Olyan mint a pinty!

Nálunk még nem ritka.

HASZNOS.

34. A SÁRMÁNY

34. A SÁRMÁNY.

Egyéb neve: sármán, sármánkó, sármályú, sármántyú stb.

(*Emberiza citrinella* L.)

Leírás. Veréb nagyságú, de hosszabb, ösztövérebb madár. Az öreg hím begye, hasa és fejeteteje aranysárga, a mit a régiek «sárarany» színnek mondtak, innen a neve. Dolmánya rozsdaszínű, de zöldesbe játszó, erősen vonóit, sötét szárfoltokkal tarkaivá; szárnya, farka feketés, rozsdásan szegett. A tojóka és a fiak sokkal szerényebb, fakóbb színezetűek. A csőr sajátságos alkotású. Alsó kávája szűkített, a felső káva padlásán egy bütyök s az egész magvak kimorzsolására alkalmas. Alacsonyan, bokrokban fészkel elég jól rakott fészekben. Fészekalja öt tojás, mely világos földön sötéten, Írásosan van tarkaivá.

Élete módja. Ügyes, eleven madár, mely azonban mindig bizalmas; kertek, bokrosok és erdőszélek lakója és legkülönb tulajdonsága az, hogy szereti a nem fajbeli madarak társaságát, nevezetesen a fenyőrigóét, a melylyel szorosan együtt tart. Tápláléka fiasítás idején és addig, a míg a magvak nem érnek, jobbadán rovarokból áll és szereti a sima hernyóknak oly fajtáit is, a melyek más madárnak nem izlenek. Ezen túl szereti a magvakat, de sokkal inkább a liszteseket mint az olajosokat. Nagy kedvvel tagja a télszak idején egybeverődő szárnyas munkáscsoportoknak, a melyekkel a határt barangolja s ugyancsak szedi, irtja a hóból kiálló kórok, gyomok magvait. Tehát kettősen is használ a gazdának.

Kemény teleken a többi szárnyas vendéggel bevetődik a helységekbe is; hetivásárok után pintyökékkal, bubospnosirtákkal és verebekkel vetekedve szedi a hulladékból a még csak félig emésztett zab és egyéb maradványokat; ilyenkor igen bizodalmas. Repülése — — — íves, mert a míg szárnyait verdesi, ekkor emelkedik, majd testhez húzza s ekkor süllyed. Szavával nagyon is kedvesen élénkíti a tavaszi tájat. Azt mondja ághegyre ülve cze-cze-cze-cze-cze-cze-cziiiii!

Nálunk még bőven fordul elő.

HASZNOS.

35.

A PIPISKE.

35. A PIPISKE.

Egyéb neve: búbos pityer, kontyos madár, bütykös kató, pisitnek, kontyos pacsirta.

(*Alauda eristata* L.)

Leirds. Hát mondjuk, hogy erősebb a verébnél, a fején pedig hegyesen ágaskodó bóbitája van. Ezentúl pedig ez a jámbor becsületes, a szegénységhez ragaszkodó madár színe szerint olyan, mint a rög. Még a bóbitája is olyan, mint a rögön csúcsosodó kis rög. És a mikor a szántás közel esik az országúthoz, a melyen a pipiskének mindig van keresni valója, az ember elmegyén a gyalogúton, ráesik a szeme a szántás rögeire is, de a mikor éppen arra fordulna gondolatja, hogy bizony élet nélkül való a táj, hát megmozdul a rögökön valami, az ember odatekint és ime! a szántás rögén ott ül a pipiske! Bevárja az embert pár lépésnyire, ekkor egyel csikorog és tíz lépésre tovább száll! Fészekalja rendesen öt tojás, világos alapon sötétebben és annyira szeplős, hogy az alapszín alig látszik ki; fészke pedig bizony csak tákolt és ott található a földön gypesekben, útszéli lóherésekben.

Élete módja. El lehet mondani a pipiskéről, hogy úton-útfélen belebotlik az ember. Mindig az ember környezetéhez tartja magát, leginkább pedig a kunyhók, a faluvég, az útmelléke tanyája neki. Fára nem száll, de megpihen a házak, vagyis viskók fedelén; szóval, megfelel Tompa Mihály felfogásának, ki is a pipiskét mint a szegény ember háza tájának hűséges madarát énekelte meg.

Hogy mit eszik és mit csinál?

Hát a fiait mindenféle bogársággal tömi és neveli fel; aztán a körülményekhez képest leszáll mindenféle magvakig; ha pedig a tél nagyon is vicsorgatja a fogát, járja az országút hulladékait, belé vegyül más szegény madarak gyülekezetébe és olt keresi falatjait város, falu szemétdombján, útján, piaczn.

A nép példabeszéde nem igen karolta fel; de azért valamiket mondtam a könyv elején; ezentúl kényes kis lányról mégis azt mondja:

Úgy begyeskedik, mint a pipiske!

Hasznos madár, nem ritka és megérdemli a védelmei.

HASZNOS.

36. A PITYER.

36. A PITYER.

Egyéb neve nem igen van.

(Anthus trivialis L.)

Leírás. Nagyság szerint olyan, mint a barázdabillegető, de farka kurtább. Egészbenvéve színe szerint hasonlít a pacsirtához, de kevésbé foltos. Dolmánya olajzöldes, melle sárgás. Az összetett szárny csúcsát a három első evedzőtoll alkotja, a negyedik evedzőtoll nagyon kurtított. A láb hátulsó ujjának karma hosszú, sarkantyúforma; de azért mégis kurtább az ujjnál. Csőre finom árszerű. Igen szerényke és jámbor madár, mely ívesen ^^^. röpül. Fészket ügyesen és úgy építi, hogy bajos megtalálni; szorosan a földre zombíkok tövébe, odvasan fölfekvő kövek alá, gyepe és hasonló helyekre rakja és nagyon finom anyagokból, nyílt csésze alakra építi. Fészekalja rendszeren öt tojás, mely nagyon változó, homályosan kékes, barnás, néha fehéres alapon sötétebben szeplős.

Élete módja. Szereli az erdőt, de csak a ritkást, kivált az elhanyagoltat, a hol tisztások, bokrosok váltakoznak, földjük pedig mohás; vonulás idején azonban szeret káposztás földeken és ugarokon megpihenni; szereti a fákat is; de mégis leginkább a földön tartózkodik. Ez a jámbor madár egyáltalában nem magevő, de annál buzgóbban keresi a rovaroknak és álezáiknak minden elérhető fáját. Hangja kellemes, a szabadban hallatja a «czia-czia-czia»-féle éneket, hívogatása inkább «szib-szib-szib»-hangzású. Feltétlenül hasznos.

Nálunk leggyakoribb fészkelő pityermadár, holott vannak fajrokonai, a melyek csak vonuláskor érintik hazánk vidékeit; megérkeznek, megpihennek, hogy aztán tovaszálljanak.

Az itt leírt erdei pityeren kívül költ minálunk a havasi pityer, mely nyáron a havasra vonul, télire pedig a völgyben keresi a védő enyhelyet; költ a parlagi pityer, mely az előbbieknél valamivel nagyobb, csőre pedig hosszabb, szereti a parlagokat, hol igazi «gyalogmadár»; aztán jön a réti pityer, a mely csak átvonul éppen úgy, mint a rozsdástorkú pityer is; mind a kettő messze éjszaken fészkel, télen pedig messze délre vonul, hogy meleget és eledelt találjon.

HASZNOS.

37. A BARÁZDABILLEGETŐ.

37. A BARÁZDABILLEGETŐ.

Egyéb neve: barázdácsa, brázdabillegető, borozda-billegető, leánykamadár, lipinkamadár.

(*Motacilq álba L.*)

¹ *Leírás.* A pacsirtánál kisebb, karcsúbb, hosszabb farkú és nagyon kedves madárka. Három a színe: fekete, fehér és hamvasszürke. Fejébúbja és tarkója, meg a torka szép fekete, homloka, pofája és hasa fehér, dolmánya hamvas; szárnya, farka feketés, az előbbin a tollak fehéres szegessel; a farok két szélső tolla nagyrészt fehér. Farcsíkjá sötétszürke, farok-alja fehér. Csőre finoman árszerű, feketés; karcsú lába is ilyen színű. Fészkét vízmellékre szereti rakni, nagyon különböző elhelyezéssel: kis odvakba, kövek közé, hasadékokba, gyökerek alá, farakásokba. Fészekalja öt, néha nyolcz tojás, mely fehéres alapon finoman sötétesen szeplős; a szeplők a tojás vastagabb végén néha koszorúba sűrűsödnek. Némely vidéken a kakuk ennek a kis madárnak a fészkét szereli megnyomorítani.

Élete módja. Nagyon eleven, ügyes és mindég mozgó madárka, mely igen szépen lépeget, szaladgál és hogy gyors mozgásában biztos is legyen, erre való a hosszú farka, a melylyel úgy billeget, mint a kötélánczos hosszú rúdjával. Vizek lengjében, szélein ügyesen lépeget át körül-köre és még ügyesebben szedegeti a nyugvó, kapkodja a felröppenő rovarságot. Fenyérekén, kerítő falakon ehhez képest iramodik, néha felröppenve, mintha cigánykereket hányna a repülő préda után; de farkával mindig úgy billen, hogy talpra kerül. A barázdabillegető hasznos madár, mely kizárólagosan rovarokkal él. Elfogja a kis bogarakat, a szúnyogot, az apró szilakötőfélék és minden álczáját; de ott, a hol vizek táján nagy legelők vannak, nagy barátja mindenféle legelő jószágoknak is, a mely körűi, de néha rajta is ugyancsak szedegeti a sok legyet és mindazt, a mi a szegény állatnak terhére van. Vannak fajrokonai is: a havasi billegető, melynek hasafele kénsárga dolmánya olajoszöld, és a réti billegető, néhol sárgyóka a neve, mely kevésbé billeget, eleven sárga hasú és mindég a jószág körül szolgál. Valamennyi vonuló és még bőven van nálunk.

HASZNOS.

38. A SZÉNCZINKE.

38. A SZÉNCZINKE.

Egyéb neve: küncsicsmadár, küncsics, tökeczinege, szegcinege, szegczin, tükrös czin, szenes czin, czincze is.

(Parus major L.)

Leírás. Veréb nagyságú nagyon eleven madár. Fejébúbja, tarkója, torka fekete s a fehér pofát szélesen kantározza, a kantártól a has közepén is végig széles fekele szügyellő paszta. Dolmánya eleven zöldes, farcsíkja, farka és szárnya szilvakék; a szárnyon fehéres rovott csík. Hasa a szügyellő-pasztától kétoldalt szép elevenen sárga. Csőre rövid, erős, búzaszem alakú, barnás színű; erős lába kékes Fészkrét nagyon finoman és leginkább oly odvakba rakja, a melyek szűk bejáróval birnak, néha elhagyott méhes üres köpűjébe is. Fészekalja nyolcz, tizenkét, nagynéha tizenöt is; a formás tojáskák lisztafehér alapon széprozsdaszínű sűrű szeplyéssel.

Élete módja. Hasznosságban és elevenségben ez a czinegék vezére. Nyugtalan, dolgos, hangos és mindig jókedvű; hajnaltól napestig folyton munkálkodó. Megragad az ágacska legvégén, fejével lefele és vizsgálja a koronarügyet, vajjon nem rontja-e valami gonosz nyú vagy bogár? Megtapad még a falon is, csak egy kicsit ripacsos legyen; búvja az odvakal, zugokat, a hova csak fér és mindenült üldözi a rovarságot; hozzá mintha sohasem tudna jóllakni, folyton keres és folyton eszik. Nem sokat törődik az emberrel, bátran bejön az eresz alá, néha rászáll még a verőczére is; az ablakdeszkára kerülve benéz a szobába. Ez a bátorsága, mely egy kicsikét szemtelen, könnyen dönti veszedelembé, nemegehatártalan kíváncsisága is.

Egy kis faggyúcska miatt azonnal rajtaveszt a bodzkalitkán, vagy a fogósán felállított tőkön. De ugyanennek a tulajdonságnak köszöni nagy népszerűségét is. Az ő szavát érti a magyarság leginkább, ő hirdeti a szőlőnyilást Borsodban, mondván tavaszkor:

Nyitni kék, nyitni kék, nyitni kék!

Toroczkón pedig azt kiáltja a rest leánynak, ki nem szőtt és nem font a télen úgy, hogy tavaszra kirongyosodik:

Küncsics, küncsics, küncsics!

Minden védelmei érdemlő szép és jó madárka.

HASZNOS.

39. A BÚBOS- ÉS 40. A FENYVES CZINKE.

39. A BÚBOS CZINKE.

Egyéb neve: bóbás, bóbitás és kontyos czinege.

(*Parus eristatus* L.)

Leírás. Sokkal kisebb a szénczinegénél. Hegyes, pipiszeszerű kontya azonban legott fölismerhetővé teszi. A konty fekete, fehéren szegett tollakkal. Pofája fehér; torka és a fül tája fekete úgy, hogy a fej kantárosan van szegve. Szárnya és farka szürkésbarna, féhéresen szegett tollakkal; hasafele szennyesfehér, az oldalakban rozsdásos Fészkét ez is leginkább faodvakba és évenként kétszer is, finoman rakja. Fészekalja nyolez, néha tíz fehér tojás rozsdásszínű szeplőzettel.

Élete módja. Hogy megismerkedjünk vele, magasra kell hágnunk, oda, a hol már csak a fenyőfa bír megélni. Ennek a szintájnak a búbos czinege a hasznos madara, mert fáradhatatlan buzgósággal búvja a legsűrűbb fenyvek ágrengetegét, kiszedegetve a rovarság minden gonosz fajtáját. Fenyveseink lakója s nem ritka.

40. A FENYVES CZINKE.

Egyéb neve nincs.

(*Parus ater* L.)

Leírás. Akkora, mint a búbos czinege. Pofája, tarkóján egy nagy folt fehér, a fej egyéb része fekete, úgy hogy ez a szín széles kantárt alkot, mely a szénczinege kantárjára emlékeztet. Hasafele szennyesfehér. Dolmánya hamvas kékeszölden lehelve. A szárny, a fark sötét szürke; a szárny kettős, féhéres rovott sávolylyal. Fészkét közel a földhöz fenyőfák odvába elálló kéreg mögé, néha földlyukakba rakja, leginkább zöld mohából, csészéjét szőrökkel béleli jó melegre. Fészekalja hat, de néha tíz tojás is, mely fénylő fehér alapon finoman rozsdásan szeplős.

Ez az eleven, kedves és ügyes jószág is a fenyvesek madara, hol is a legsűrűbb ágakat búvja, hogy kiszedhesse mindazt a rovarságot, a mely a fenyvek életének árthat. Van ám olyan is, de mennyi! A németek ujabban állították, hogy ez a jámbor madár a rügyekben tenne kárt, a mi azonban a mi tapasztalásunk szerint nem állsha itt-ott le is csípne egy-két rügyet, szükből tenné; és mi az az éven át telt nagy haszonhoz képest?

Még elég akad.

HASZNOS.

41. A KIRÁLYKA ÉS 42. A KÉK CZINKE.

41. A KIRÁLYKA.

Egyéb neve nem igen van.

(Regulus regulus L.)

Leírás. Még az ökörszemnél is kisebb testű, de bolyhosabb tollú kis madárka. Fejébűjén egy nyelvalakú tüzesen sárga, sáfrányos folttal, mely feketén van szegve. Egész köntöse nagyon egyszerű zöldesszürke, hasafelén világosabb. A szárnyak tolla szerény, világosabb szegessel. Csőröcskéje sötét és árforma, lábai feketések. Fészket, mely remekül van rakva, fenyveken építi, hol nagyon nehezen található. Fészek-alja hat, néha tizenegy tojás, akkora, mint egy öreg borsószem; vörhenyeges földön sötétebb szeplőkkel.

Élete módja. Örökösen mozgó, fáradhatatlanul bujkáló, kereső és nagyon hasznos madárka, mely rovarokkal, tojásukkal és álczáikkal él, leginkább a fenyvesek öre és kertésze. Sokszor a czinegékkel egy rajban dolgozik, jön-megy s hallatja szit-szit-szit hívogató szavát. Nem ritka és aranyánál is hasznosabb kis jószág.

42. A KÉK CZINKE.

Egyéb neve: molnárczinege.

(Parus coeruleus L.)

Leírás. Fejébűjja eleven kék, homloka, pofája fehér; szemén át a tarkófelé húzódva sötétes vonás; a fehér pofa hátúí és alul feketésen szegélyezve; hasa és farcsíkja kén-sárga, inkább citromos; farka és szárnya, mint a szilva hamva kék; a szárnyon egy rovott, fehéres pásztácska. Csőre olyan, mint egy szorult búzaszem, lába kékes. Fészke szűk nyílású faodvakba van rakva, linóm anyagból és nagypuhán. Fészek-alja pedig héttől-lizig váltakozik. Tojása a szénczinogééhez hasonlít, de sokkal kisebb.

Élete módja. Legékesebb és leghasznosabb madaraink közül való, mely, mint czinegetársai is, fáradhatatlan munkása az erdőnek, a kertnek, gyümölcsösnek s a rovarok pusztításával kiszámíthatatlan hasznót okoz. Milliókra rúg az egy-két czinegecsalád által elpusztított káros bogárság száma és meg van számlálva, hogy egy párocska 17 óra alatt négyszázhetvenöt-ször tért vissza fiaihoz edellel.

Igazi kincs, melyet meg kell becsülni. Nem ritka.

HASZNOS.

43. AZ ŐSZAPÓ.

43. AZ ŐSZAPÓ.

Egyéb neve: dorongos őszapó, farkos cinke, hosszú-farkú cinke, dorongfarkú cinke, rudas cinke.

(*Aegithalus caudatus L.*)

Leírás. Ökörszemnyi, de igen hosszúfarkú, piczinke csőrű, ezért kerekfejű madárka; feje fehér, nagyon emlékeztet a galambősz apóra, innen és hosszú, látszólag ékalakra végződő farka után van az őszapó és rudas stb. neve. Hátának eleje feketés, dolmánya halavány vöröses; szárnya feketés, fehér vállfolttal; farka feketés, három szélső tolla nagyrészt fehér és lépcsőzetes; a két középső rövidebb a mellette állónál; hasafele rózsaszínes. Fekete csőröcskéje nagyon picziny, lábai feketések. Fészkeről és fészekaljáról a következő oldalon lesz szó.

Élete módja. Igazi czinege, mely sohasem pihen s pityamalattól alkonyatig izeg-mozog, bujkál, keres; hozzá a hajlékony ágakon oly gyakorlatokat végez, a melyekhez képest a legügyesebb vásári köléltánczos is valóságos ólommadár. Nincs kedvesebb és tanúságosabb látomány, mint az a társaság, a melyben a rudas- vagy őszapó többedmagával is a nagymester. Egybeverődnek ők, a szénczinkék, fenyves és kék czinkék, vagy egy fakúsz és egy-egy tarka harkály meg egy csuszka, mint valami mesterember csapat és ekkor sorban pásztázzák az erdőt, kiki a maga ügyességéhez, de tesle, csőre alkotásához képest is: végig kutatják a fát a törzs kergétől a legvékonyabb ágacska csúcsáig, a melyen azután mindég az őszapó a mester; azért is, mert könnyű a teste, így a legvékonyabb ág is csak hajlik és nem törik alatta, de azért is, mert hosszú farkával úgy dolgozhat, mint csak a kötélánczos a rúdjaival. Végig keresik ezek aztán az erdőt és késő ősszel rendszeren bizonyos órában térnek vissza ugyanarra a helyre, de mindég más-más részeken keresgélve.

Az őszapó is merő káros bogársággal él, és a hol fészket rakja és pásztáz, kincset érő hasznót hajt kertnek és erdőnek.

Még nem ritka, nagyon megbecsülendő.

44. AZ ÓSZAPÓ FÉSZKE.

44. AZ ŐSZAPÓ FÉSZKE.

Nemcsak a mi égtájunk alatt, hanem messze délszakra is, a hol a természet mintha csodákat teremtene; a hol a kis kolibri madár, mely akkora testű, mint egy gyermekujjnak egy íze, megragyg a napfényben, mint a gyémánt és a rubint és oly fészket rak, mint a jércze szűztojásának a fele; mondom, nem csak itt nálunk, hanem azon a csodás tájon is számot teszen a kis őszapó fészke, mely a legszebb, legkedvesebb, legmesterségesebb és legmelegebb madárolthonok közé tartozik. Néha gömbölyűsen rakja ágak hónaljába, melyek úgy fogják, mint az emberi kéz ujjai; de olyan is akad, mely valami fatönkre szabadon és úgy oda van állítva, mint valami picziny méhköpi, a melyhez ekkor hasonlít is. Szépen be van boltozva; oldalt oly ki- s bejáró lyuka van, mint valami öreg poszméhnek való és az egész alkotmány a legfinomabb száraz mohából, zuzmóból, nyárfá és más növények gyapjából van föl-építve, oly tömötten és mégis puhán rakva, hogy nincs kalapos, a ki utána csinálhatná. Ebbe a puha és meleg otthonba rakja le az a picziség a fészkealját, mely kilencz, néha tizenkét apróka tojásból való; ezek fehérek, a vastagabb végen finom rozdsaszínű szeplőcskéekkel. Ezt a fészkealját a kis pár felváltva 14 nap alatt költi ki és ekkor kezdődik a nagy munka: azt a tizenkét porontyocskát finom eledellel kell el- látni. Hiszen igaz, hogy nagy a fecske buzgósága; de mikor az őszapóéké még sokkalta nagyobb! A fecske röptében és csak száját tátva kapdossa el a prédát; a kis őszapók ágacs- káról, rügy mögül, függőgetve és himbálva nagy munkával keresik a piczi falatokat. És az már igaz, hogy kő van annak az embernek a szíve helyén, a ki nem bír gyönyörködni a kis madár család szeretetén, a mint az a tizenkét, apróka madárfiú lenge ágon szorosán összeül és a kicsike szülők, sohasem lankadva, folyton hívogatva felváltva jönnek-mennek; szép sorjában rendre adogatják fiaiknak az eledelt.

Embernek példa; de intés is!

HASZNOS.

45. A SEREGÉLY.

45. A SEREGÉLY.

Egyéb neve: serege, seregje, seregény, seregil, seregé.

(*Sturnus vulgaris L.*)

Leírás. Rigó nagyságú. Fekete, szivárványos zománczczal és fehéres, csöppentett pettyekkel. A fej aránylag kicsiny, lapos homlokú; szeme közel áll a csőr tövéhez. Ravaszkas képű madár. Tollazata keskeny és hegybefutó. Csőre sárgás. A tojó fakóbb, a fiak még fakóbbak. Lába erős, karmai élesek. Fészke fák odvaiban, különösen tölgyfa kerekerdőkben áll, kiváltha közel esika legelők területe és a vízmellék nádasokkal. Melegebb tájakon nyáron át kétszer is költ. Fészekalja, az első, öt vagy hét, a második négy vagy öt tojás, melyek halványan gáliczszínűek.

Élete módja. Nagyon eleven, mondhatni víg madár, mely folytonosan izeg-mozog, keresgél és csacsog. Nagyon szereti a társas életet s a mi legelőterületeinken, kerekerdők és nádasok közelében sokszor oly tömegesen sereglik, hogy felszálláskor és kavargáskor nagy árnyékfoltot vet a földre, akár csak a nagy felhő. Kiválóan szereti a legelőt, ezen a gulyát, ménest és a nyáját, meg a kondát. Mindig úgy intézi a keresgélést, hogy a legelő jószág árnyéka ráessen; a turkáló sertések között a sárgyokával együtt az orr közelébe férközik, hogy a kitúrt földből a sok kukaczt kiszedhesse. De rászáll a jószágra is és buzgón felcserkedik ott, a hol nyüves vagy pondrós. Az állat tudja, hogy a madár javát akarja és meg sem moczczan. Csőrével, mely olyan, mint a felcser csipőcskéje, kifeszegeti a pondrós kelést és kiszedi a nyüvet.

Igaz, hogy alkalomadtán beveszi magát a cseresznyefára, a szederre, no meg a szőlőre és ha felhőnyi, bizony érzékeny kárt is okozhat. De hát ilyenkor kereplővel, vaklövessel s a mivel lehet, riasztani kell. Evi munkája mégis csak ezerszer több haszonnal jár, mint a mennyi kárt okozhat.

Fogságban nagyon tanulékony, szelíd és kedves madár; eltanulja a nótát, még a szót is. Gazdájához ragaszkodik. Alkonyatkor szereti a nádaszt megszállani s ilyenkor oly zsinalást visz végbe, hogy a malom zúgójára emlékeztet.

A míg a magyar földet gulya, ménes, nyáj legelve járja, védeni kell a seregélyt.

46. A FEKETE RIGÓ.

Egyéb neve: rézorrú rigó — a hímje.

(Turdus mervla L.)

Leírás. A hímje tiszta fekete; szeme finom aranyárga szegessel; csőre aranyárga; lába feketés. A tojó barnafekete, álla fehéres, melle szennyes, homályos foltokkal; csőre barna, lába is ily színű. A hím a szép feketesége! csak harmadik életévében kapja meg. Fészkét bokrok és fák sűrűségébe és jól elrejtve rakja, legfőképpen mohából, finom ágacskákból, zuzmókból, belől pedig földdel elegyes mohával kitapasztja, aztán szőrökkel kibéleli. A fészek erős építmény. Fészekalja négy, ritkán hat tojás, mely halaványan zöldes, halavány rozsdás és ibolyás szeplőzettel.

Élete módja. Nagyon eleven, kedves madár, az erdőszélek bokrainak és a tisztásoknak igazi ékessége, mely alkonyat beköszöntése előtt más rigófélékkel kiszáll a tisztásra és ugrálva, tippegetve, lépkedve és szedegetve gyönyörködteti az ember szemét. Buzgón szedi a földgilisztát és minden kártékony bogárságot. Aztán felkap bokor tetejére, fák kiálló ágaira és messze hallható, tiszta hangon hallatja énekét, mely andalítóan hat az emberre. Őszkor bogjókra is rájár, néha a gyümölcsre is, de óvatos madár létére, könnyen elzavarható. Szóval, hasznos madár s a táj ékessége tollával, szavával.

Ezt a fajt szedik ki leginkább fészkéből, felnevelik és a hímeket jó áron adogatják el, mert szépen tanulja meg még a sípláda után is a dalt; de mert könnyen tanul, bizonyja legszebb nótába is beléreccscent egy kis taliganyikorgással. Ám ez is kedves, mert nagyon mulattató. Messze külföldön a fekete rigó városi madárrá nevelkedett; ott, a hol jószívű emberek télen át enyhítik nyomorát, rendszeren adogatva neki egy kis lisztesférget, vagdalt húst és szárított hangyatojást. Ilyen helyeken még a vadszölővel befuttatott ablak közelébe is építi fészkét. Télire el sem vándorol!

Bezzeg nálunk! Miért is neveljük ivadékunkat úgy, hogy rigót látva kőhöz kap!?

HASZNOS.

47. AZ ÉNEKLŐ RIGÓ.

47. AZ ÉNEKLŐ RIGÓ.

Egyéb neve: énekes rigó, nyári rigó, tekerményes rigó.

(Turdus musicus L.)

Leírás. Akkora, mint a fekete rigó, hátafele sötétes olajbarna, hasafele a torkon és hasalján fehéres; a mellen rozsdasárgás, szív- és cseppalakú sötét fokozattal: a szeme fölött világosodó szemöldökvonás; szárnya, belül rozsdasárgás. Csőre, lába sárgásbarna. Fészke igen nevezetes; középmagaságban és inkább lombos fákra építi vékony kórókból, fűszálakból és ágacskákból, közben mohával tömörítve és jól összehúzóva. Ez nem volna oly nevezetes, mert ennél jobb szövést is lehetne építeni; de már a fészkek csészéje, az mesteremű! Mély és tágas, belül pedig a leginomabban ki van tapasztva és síkrolva; az így támadt kéreg késfoknyi vastagságú, de nagyon szilárd. Készül pedig korhadt fának nagyon felapított murvájából, melyet a rigó ragadós nyálával gyűr és csőrével feltapaszt, elsimít. A fészkekalja öt, néha hat halavány, rézgáliczszínű, igen finom pontokkal hintett tojás.

Elete módja. Az éneklő rigó ügyes és erőteljes madár, mely biztosan bújja és járja a fák ágazatait; a földre kerülve, magasra tartja fejét, csőrét, ekkor figyel és ha megpillantotta prédáját, lekapja fejét, gyorsan odaugrik és elkapja, ha kell ki is vagdalja csőrével. Mohás talajon ügyesen kifordíthatja a mohafoltokat, hogy az azok alatt bujkáló bogársághoz és féregséghez hozzáférhessen. Fogdossa a sáskákat is. Késő nyáron és őszelején rámegy az erdő bogyóira is.

Ellensége sok van az éneklő rigónak. Fészket leginkább a mátyásszajkó fosztogatja, legújabbán még arra is rájöttek, hogy a mókus is rájár a tojásokra s bizony kiiszogatja a rigókét. Az éneklő rigónak igen szép az éneke, messzehallható fuvolahangokból áll és nagyon megeleveníti és meg is szépíti az erdőt. Énekét a fák legtetetéről hallatja s ekkor csöndesen ül, mintha elmerülne dalában.

Még nem ritka.

HASZNOS.

48. A HANTMADÁR.

48. A HANTMADÁR

Egyéb neve: hontmadár, findzsa.

(Saxicola oenanthe L.)

Leírás. Fejébúbja, tarkója és háta szép hamuszürke, torka fehéres. Szemén át, a fültájon szélesedő fekete paszta. Szárnya barnás fekete. Hasa fehéres, begyetája sárgás. A fark oldalsó tollai tövükön fehérek, végükön a középsőkkel együtt — ezek végig — feketék, mi a farkat nagyon tarkává teszi. Csőre árforma s mint a lába, barnás. A tojó és a fiatalok szerényebb színezetűek. Fészket nagyon rejtegeti és kőrakásokba, hasadékokba rakja, mindig azon mesterkedve, hogy valami fedje. Fészkalja öt, néha hét tojás, mely rendesen egyszínűen rézgálicz színű.

Élete módja. A hantmadár nagyon ügyes és éber. Megválasztja területét, a melyhez aztán ragaszkodik. Szereti az ugarokat, a köves lankásokat, a turjánt, semlyéket, ha van rajta magasabb kupacz; szereti a legelőt és különösen kedveli, ha sok rajta a begyepesedett vakondturás, vagy népiesen hancsik, de hant is; innen a madár neve «hantmadár». A hantra vagy kőre szállva, folyton szemmel tartja belátható környezetét s a mint megpillantja prédáját, leginkább futva ott terem, bekapja s erre szárnyra kelve, más hantra vagy kőre telepedik. Megszállja az alacsonyabb karót is; de fára, ágra csak szükség esetén kap fel. Mivelhogy szereti a szabad helyet, ott az embernek azonnal fel is tűnik, mert a mint szárnya szabadjára kerül, kiterjeszti a farkát, melynek fehér részei szinte megvillannak és feléje fordítják a vizsgálódó ember szemét. Igen hasznos madár, mely csupa rovarral él; őszkor különösen nagy pusztítója az oly kártékony káposztapille hernyóinak. Szerényke énekét nemcsak a kupaczokról, kövekről hallatja, hanem a szerelmi időben toronymagasságra fölrepesve gyönyörködteti párját.

Még nem ritka.

HASZNOS.

49. A CSALÁNCSTÚC.

49. A CSALÁNC SÚCS.

Egyéb neve: fekete stiglincz, csaláncsattogató,
czigánygébics.

(*Pratincola rubicola.*)

Leírás. Ez az eleven kis madár, már hogy a hímje, teljes díszben ilyen: feje a torokkal és tovább a hát elejével együtt fekete; szárnyán fehér folt, füle mögött azonképpen; begye rozsdasárga; farka egyszínűen barnás. A csőr kicsiny, finom, árszerű és a lábakkal együtt világosodó. Fészket nagyon jól tudja elrejtetni úgy, hogy nehezen található: rendszeren a földszinére, kis vajasba építi úgy, hogy a fiak feje a földdel egy szintájon van és úgyszólván belevész a környezetbe. A fészek-alja rendszeren öt kékeszöld, barnásán szeplőzött tojásból áll.

Élete módja. Nagyon ügyes és gyors mozgású kis madár, mely alkalmas területeken meglehetősen magánosan él. Mindég a növények csúcsát keresi, azokra telepedve szorgosan tekintget a földre, de mind arra is, a mi bogárság és röpdös, mert igen jeles kapkodó, népi is ritkán mintha bakfittyet vetne a levegőben, mi mindenkor annak a jele, hogy röptében megzavarta a röptülő rovar és el is kapta.

A kis csaláncsúcs inkább az előhegység madara, hol nagyon szereti a köves és bokros, nem egészen kopár lankásokat. Bokor csúcsán, ökörfarkkóró hegyében; ha van, csalán tetejében is, de mindig a legmagasabb ponton hirtelenül megjelenik, körülnéz, el-elkapdos valami rovar, aztán eltűnik, mintha a föld nyelte volna el: de kisvártatva megint csak tetőz és folytatja mesterségét. Közbe-közbe mindég egyet randit a farkán is, néha-néha ki is terjesztgeti. Késő őszszel, elvonulása előtt közelebb vonul az emberi lakokhoz és a sövényeken űzi rovarvadászaiát, beveszi magát a káposztaföldekre, hol a torzsák és kiálló szálasabb dudvák kedves lesőhelyei és a hol őszfelé igen könnyen juthat táplálékhoz. Éneke finom, kellemetes, de nem erős, hivogalása mintha «vit-vit-vit csek-cseknek» szólna. Rokona, a karógébics, tarka farkával különbözik tőle.

Mindég nagyon gyéren fordul elő.

HASZNOS.

50. AZ ÖKÖRSZEM.

50. AZ ÖKÖRSZEM.

Egyéb neve nincsen.

(Troglodyes troglodyes L.)

Leírás. Nem csak a magyar földnek, hanem az egész világ-résznek, t. i. Európának legkisebb madara, nem is akkora mint az ökör szeme; mindössze öt grammot nyom. Színe szerint nem sok leírni való van rajta s elmondhatjuk, hogy cserbarnás, szépen rovott sötétebb és sűrűn álló csíkokkal; szemöldöktája, torka és begye világosodó. Kurta farkinczájának tollai különösen sűrűn és szépen vannak róva. Csőröcskéje egy kicsikét íves, finom, tühegyes; lába aránylag erős, barnás. Fészke levágott ágak rakásában, gyökerek között, néha elhagyott erdei kunyhók alkalmas zugaiban és átbúvót alkotó odvakban áll; aránylag igen nagy, tágas bebúvóval. Kívülről száraz lombból és ágacskákból, beljebb mohaszövedékből, legbelül roppantsok, de simára illesztett tollból való. Fészekalja hat, ritkán nyolcz apróka, fehér és finoman, vérvörösen szeplőzött tojásból áll.

Élete módja. A legkisebb, de a legelevenebb madárka is, mely bizalmában, különösen télen, nagyon közel férközik az emberhez és szédületes surranásokkal búvja az ölfa hézagait. Mindég csak pillanatokra látható és ekkor mindig felállított farkinczájával, hirtelen mártogatásaival és eliramodásával még a legmogorvább embert is valahogyan gyönyörködtetheti. A legsűrűbb, legtüskésebb kökényesen át úgy surran, mint a legsebesebb egér, és alig hogy az egyik oldalon eltűnt, már ott van a túlsó oldalon; majd köd előttem, köd utánam, mint a nyíl, úgy röpül a szomszéd sövénybe, melynek fonása szinte elnyeli; de nem bírja messze, és ha a sík mezőre szorul ki, besurran biz ő még az egérlyukba is. Tápláléka a legparányibb és legrejtettebb életű rovarvilág; apró pókokcsák, picziny hernyók, a legkisebb álczák, nyugvó bábok, a melyeknek felkutatásában nagyon ügyes és ernyedetlen. Télen-nyáron kitart nálunk. Ennek a parányiságnak is van ám éneke, még pedig oly erős, a minőt nem is várnánk. A ki nem ismeri, keresi a madarat, a melytől ered, és elcsodálkozik a piczi művészen; az ének a kánáriéra emlékeztet és mindig szabadon ülve hallatja.

Nem sok van, minden kíméletre méltó.

HASZNOS,

51. A FÜLEMÜLE.

51. A FÜLEMÜLE.

Egyéb neve.: ligeti fülemüle, nagy fülemüle,
magyar fülemüle.

(*Luscinia philomela Bechsi*)

Leírás. A mily fönsgésen szép a fülemüle éneke, oly egyszerű a ruházata. Dolmánya rozsdabarna, farka rozsdaszínű; a test alsó része fehéres. A madár alig veréb nagyságú, finomabb alakzatú; csőre finom, hegyes, lába karcsú. Sötétbarna szeme szinte lángol és megmondja annak, a kinek fogékony a szíve-lelke, hogy ez a szem nemes tekintetű. Fészke sűrűségekben, bokros helyeken, majdnem mindig a földön áll; külső burka száraz levél, azután füvek kalásza, száraz szála és finom gyökér következik, néha szörök is be vannak fonva. A fészek beleolvad a körölte levő földbe és ember legyen, a ki megtalálja. Fészekalja öt-hat olajzöldes sötétebben felhőzött és szeplőzött tojás.

Élete módja. Majdnem titkos életet folytat a bokrok sűrűjében, sokat surran a földön, hol csupán bogárságból él és így nagyon hasznos. Páráz idején és a míg a tojó költ, a hím kiül a fészek táján, néha szabad ágra is, és hallatja majd zokogó, majd csattogó, majd zizegő dalát, a legszebbel, a mely madártól telik. Némely hím éjjel is énekel s elandalítja a hallgató embert. A párjavesztett, vagy magára maradt hím folytatja dalát, messze be a nyár szakába is. Buzgó madártudósok, különösen a németek, le is jegyezték emberi szótágokkal a fülemüle dalát és felvitték akár huszonöt versig is. E szerint az erdei fülemüle így kezdi dalát:

Fid! iid! fid! kr-kr-ezi-czi, doridó, riridezil

Czi-czi-czi—lo-lo-lo-lyi

Fid a czkvo-czkvo-czkvo tiritiriri

Lü-lü-lü-lü—lollollollyi

Daczi-daczi-daczi—rrrrrrrr czuzzuzzuzuczi stb.

A mi berki fülemülénk, mely az erdeinél erősebb és sötétebb, felhőzött mellű, a madárkereskedők magyar fülemüléje, ellenben így kezdi:

Fülöp-Fülöp-Fülöp

Dávid-Dávid-Dávid

Tarak-Tarak-Tarak

Kvepiktiác zerrrrrrrr

Diderot, Diderot, Diderot

Judit-Judit-Judit stb.

Madárkereskedők vad pusztítást vittek már végbe a remek madárban!

HASZNOS.

52. A BARÁTKA

52. A BARÁTKA.

Egyéb neve: barátposzáta, papfülemüle.

(*Sylvia atricapilla* L.)

Leírás. Ez is nemes éneklő madár. Dolmánya olajosszürke, alsó fele fehéres, fején s a szemig érve fekete kucsma, ezért barátka és papfülemüle. A tojó és a fiak fején a kucsma barna. Farka, szárnya barnás-fekete. Csőre finoman árforma, lába erős. Szeme sötétbarna és eleven fényű. Fészke, mint bokorlakó madárhoz illik, mindig sűrű bokrosokban és közel a földhöz áll, készül pedig finom fűszálakból és gyökerekből, összeszöve rovarok fonadékával, néha szőrrel és mindég csak kevés tollal. Fészekalja öt-hat, alapszín szerint változó, majd barnás, vagy fehéres, vagy szürkés-olajos sötétebb pettyezéssel, néha Írással is.

Élete módja. Szereti a bokros helyeket, kivált ha közben magasabb fák is belevegyülnek; de betelepedik kertekbe, sőt nagy városok terein az élő sövényzetekbe és bokrosokba is, hol ugyancsak szorgalmaskodva szedi a bogárságnak minden csak képzelhető fajtáját, nagy hasznot hajtva evvel erdőnek, kertnek egyaránt. Példás és benső családi életet él és a kis hím, szerelme idején, ugyancsak hangos. Dala egyszerű, nem is közelíti a fülemüléét, nem csattogó, nem bánatos, nem zokogó, hanem kedves füttyörészés, akár valami víg gyerkőczé; fel is hangzik a bokornak majd erről, majd arról az oldaláról és a figyelő emberre vidámságot áraszt. Őszre kelve, a kis barátka belekóstol a bokrok termésébe, a különféle bogyóba is; rájár a bodzára, a vérfűrtre, az ostorményre, a szederre, kertekben a ribizkére, a nélkül, hogy érezhető kárt tenne, vagy bár tehetne is, mert főlápláléka mégis csak a bogárság.

Vidám dala miatt ezt is üldözi a madárfogók és kereskedők kapzsisága. Kalitkáját rendesen zöld portékával vonják be, hogy bokorban higgye magát és ilyen csalódásban élve énekel, sőt eltanulja a nótát és rabtársainak énekéi is.

Nem sok van.

HASZNOS.

53. A POSZÁTA.

53. A POSZÁTA.

Egyéb neve: nyomorék, csóvánka.

(Sylvia curruca L.)

Leírás. Kisebb a verébnél és sokkal finomabb alkotású kis madár. Feje teteje hamuszínű, pofája sötéten hamvas, dolmánya barnás-szürke; háta, melle fehér, oldalaiban sárgászörösen futtatva. Farkának szélső tolla ékalakú fehér folttal; a szomszédos toll kicsiny, homályos folttal. Csőre linóm, áralakú, lába erős, kékes színű. Fészke kötés, vagy vállmagasságban áll, leggyakrabban galagonyásokban, kökényesekben; kertekben felfutó rostokolatokon magasabban is; építi pedig finom fű- és gyökérszálakból, közbe-közbe pókhálóval szőve, erősítve és sertés meg lószőrrel bélelve. Fészkealja öt-hat szépformájú tojás, mely fehér vagy kékes alapon finoman szeplős; a szeplők a vastagabb végen koszorúsán is tömörülnek.

Élete módja. Nagyon kedves és megbecsülésre méltó ez a jámbor, egyszerű, kicsi madárka azért, mert szereti az ember házának környékét, kertjét, udvarát, ha bokros. Alkalmatos helyeken már kora tavaszkor hallatja lilililili szólású hívogatóját. Szüntelenül friss, eleven mozgású kis szárnyas, mely az ember környezetébe jutva, bizalmas; folyton ott forog, sűrög, ágról-ágra sikklik. Éneke halk és finom, mint az egész kis madár is, nem változatos, mert leginkább a lilili szótagnak öt-vagy nyolczszoros ismétléséből áll; de nagyon kedves és andalító, akár ősszel a szőlőtücsök pirregése. Tápláléka a legnagyobb részben rovarokból áll, melyeknek felkutatásában fáradhatatlan és éppen azért vetekedik hasznosságban bármely czinegével. őszrekelve megcsipdesi a bokrok termését is; rájár a bodzára, ostorményre, a nélkül, hogy valamiben kár! tehetne. Szóval kedves, hasznos madárka, mely teljesen rászolgál az ember védelmére.

De immáron az a kérdés: miért mondja a régiség és a nép nyomoréknak? Testalkatáért nem lehet, mert nagyobb az ökörszemnél; ép is, vidám is; hát miért? Azt mondja Szenczi Molnár uram régi szókönyve: Nyomorék, «parva avis quae alienos pullos pro suis educat.» Magyarul: «Nyomorék, kis madár, mely idegen porontyokat a magáé helyett nevel.»

Igen, a kakuk! a kakuk!

HASZNOS.

54. A VÖRÖSBEGY.

54. A VÖRÖSBEGY.

Egyéb neve nem igen van.

(*Erithacus rubecula* L.)

Leírás. Kicsiny, kurtának látszó madárka. Egész hátafele a tarkóval és fejbúbbal együtt olajbarna, hasa szennyesfehér, torka, begye és a homlokra is átmenve szép, eleven rozsdavörös, a mitől neve is ered. Szárnyán jól kivehető világos, rovott csík. Szeme sötétbarna, nagy; csőre árforma, finom; lába sötétszínű, karcsú. Tollazata puha, finom és lazán álló. Fészke a legnagyobb, tömött sűrűségben és mindig alacsonyan, a földhöz közel épül, finoman és jól rakva fák odvában, vajasokban, hasadékokban; anyaga kívülről száraz levél, befelé finoman és tömötten szövött moha finom gyökerekkel átszövögetve; szőrökkel, szövedékekkel és tollal. A fészek nagyon nehezen található. Fészekalja öt, ritkábban hét tojás, mely halaványsárgás, barnás, olajos alapon rozsdásan szep-lős; a szeplők vastagabb végén koszorúsán is sűrűsödnek.

Élete módja. A vörösbegy a legügyesebb bujkálok közül való; a földön egyet surran, aztán hirtelen megáll, nagyot bókol, leereszti szárnyát és felvágja farkinczáját; aztán lán-goló szemét nagy bizodalmasan rászegezi az emberre is, mintha azt mondaná: dbízom benned!» A szárnyacskáit mindig úgy eresztgeti le, hogy végül a fark tövé-nél alacsonyabban áll. Nagybuzgón szedi a bogárságot, de nem irtózik a meztelen csigáktól, sőt a kisebb gilisztáktól sem, a melyekhez a nemes poszáták a világért sem nyúlnak hozzá. Fel is kap egy-egy magasabb ágra, veszteg áll, csak néha bókol egyet és felvágja a farkát; egyszerre a föld felé levágódik, felkapja a kiszemelt prédát, vi-szaszáll az ágra és elkölti. Éneke kedves, andalító, a pacsirtára emlékeztető. Hallatja veszteg ülve hosszan és kitartóan.

Olyan madár ez, hogy fogságban úgyszólván az első órában megszeli-dül; szereti a szobában a szabadon való járást-kelest és szegény embernél nagyon kapdossa a legyet, zugban a pókot, az ágyban mindent, akár mozog, akár'ugrik. Szegény munkások ezért tartogatják is.

Minden védelmet érdemlő becsületes madár. Még sok van.

HASZNOS.

55. A ROZSDAFARKÚ.

55. A ROZSDAFARKÚ.

Egyéb neve: kerti füstfark.

(Ruticilla phoenicura L.)

Leírás. Színesen-tarka finom madár, karcsúbb a vörös-begynél. Torka és fületája, csőretővének homlokrésze szép, tisztafekete. A homlok többi része hófehér, de belemosódik a fejbúb kékes szürkességébe. A tarkó és a dolmány szintén szép kékes szürke; a mell, farcsík és a fark eleven rozsdavörös, csak a fark közepső tolla barna. A csőr és a láb finom, az utóbbi karcsú. A tojó és a fiak kevésbé színesek. Fészke résekben, lyukakban, kerti házak ereszeinek és padlásainak alkalmas zugaiban áll és laza, de sima, belülről különösen szőrökkel, tollakkal szépen bélelt. Fészekalja öt-hat, igen ritkán hét gyönyörű egyszínűen zöldes kék tojásból áll.

Élete módja. Eleven és magaviseletével nyomban szembe-szökő, szép és kedves, no meg hasznos kis madár; mondhatni, hogy kertlakó. A mint felröppen, nagyon szemet szúr eleven rozsdavörös farka s a mint valami karón, kerítésen megtelepedik, úgy megrázogatja farkinczáját, hogy csupa gyönyörűség. Rendesen magasabb helyről iesen, különösen a gyepek bogárságát, akár mászol, akár röpülőt; az előbbire lecsap, az utóbbit ügyes, néha majdnem forgó röpüléssel kapja el. Él pedig bogárral, légygyei, mindenféle hernyóval, kukacokkal, petével és hasonlóval, ezért kertben, erdőben nagyon hasznos; őszfelé belecsíp a bokrok termésébe, mindenféle bogyóba is, a nélkül, hogy kárt okozna, lévén a bokrok termése, ha bogyó, úgy is «madárbogyó». Hívogató szava vid-vid-vid — tik-tik-tik-tik, mely csettegetésfélébe végződik. A méhészgazdák itt-ott nagy ellenségei ennek a kedves szárnyasnak, mert azt hiszik, hogy a niunkásméhet kapkodja el, pedig nem úgy van, mert csak a herét, melynek nincs fulánkja, a kihordott, megromlott álczákat és az oly kártékony viaszmolyt fogdossa és szedi; tehát így is hasznos és minden védelemre méltó — hozzá még a kert dísze, mert az ember szemének is jólesik.

HASZNOS.

56. A NÁDI RIGÓ.

56. A NÁDI RIGÓ.

Egyéb neve: nádiposzáta.

(Acrocephalus turdoides L.)

Leírás. Nagyobb a verébnél és alakja szerint rigóra emlékeztet. Hátafele rozsdásan futtatott barna, szemén át világosodó csik; fületája is világosodó. Alsó fele fehéres, az oldalakban agyagsárgán lehelve. Csőre rigószerű, elég erős és kicsit íves, különben hegyes; farka ékalakra metszett. Lábai erősek, fogódzásra nagyon alkalmasak. Fészkeről a következő oldalon leszen szó.

Élete módja. A nádi rigó kizáróan csak a nádasokat lakja, melyek aztán fiasítás idején ugyancsak hangosak dalától, mely azonban lármának is beillik.

Nem lévén ritka, szép számmal lakja egyazon nádasat s ekkor a hány van, annyi versenyez torkaszakadtából egymással, hogy csak úgy zeng tőle a táj, még jobban, mint a kecskebéka brekegésétől. Hogy azután mit is énekel? hát elkezdi:

Csak-csak-csak, csik-csik-csik
Gserek-cserek-csik-csik-csik,
Ke-ke-ke-kara-kara
Kit-kit-kit
Csere-csere-csak-csak-csak

és így tovább, kora pitymallattól, alkonyatig; sőt mikor nagyon nekibuzdul, még egész éjszakán át is.

A német fülnek így szól ez a nóta:

Karre-karre-karre
Ker-ker-ker
Hedder-hedder
Duí-duí-duí stb.

A hol a nád legsűrűbb, úgy surran, mint a takács vetélője a fonalközben. Ami pedig még mesteribb, az a mereven álló nádszálon való kúszása. Ujjaival, karmaival átmarkolja a nádszálat s ízibe a nádbojton terem, éppen oly gyorsan le is szalad vagy csuszszan, hogy csak úgy elnyeli a nád sűrűsége. És hogy hát mi a haszna? Megteszi biz¹ ő is a magáét oly helyen, a hová csak ő férhet hozzá, mert olyan az alkotása. Szedi a tóság számtalan bogárságát, a szúnyogot, álczáját. És így sokban hozzájárul ahhoz, hogy ott más teremtetsek is megélhessenek.

57. A NÁDI RIGÓ FÉSZKE.

57. A NÁDI RIGÓ FÉSZKE.

Íme itt a madárművészetnek harmadik remeke: a nádi rigó fészke! Az első a függő czinege zacskója, a második az őszapó-ezinege kis köpűje volt. A nádi rigó alkotmánya, itt az 57. képen bemutatva, azért remek, mert czélszerűségében oly számításra vall, a melyet a madár fejétől nem is várna némely emberfia.

Miben van azután a számítás és az abból származó czélszerűség? A ki a lóságot és szegő nádasait jól ismeri, tudja, hogy a síkvizeken szabadon lenghet, de vágthat és üvölthet is a fuvalom, a szél és a vihar. Azt is tudja mindenki, hogy a lágy szellő már meglibegteti a nád levélzetét, meginogtatja a nádszálat és magát a nádrengeteget, mely oly könnyen enged a szél nyomásának, akár csak maga a víz. A természet fönséges, alkotó hatalma pedig ide rendelte, ehhez képest alkotta a nád rigómadarát és megalkotta úgy, hogy máshol meg nem élhetne. Így ide kell építenie a fészket is, még pedig teljes biztossággal, hogy letojhassa fészekalját, kiköltthesse tojásait és felnevelhesse, felápolhassa fiait, az eredetileg tehetetlen vaksikat, egész addig, a míg anyányiak lesznek és szárnyuk szabadjára kerülnek.

Nagy dolog oly fészket építeni az ingó nádak közé, a mely csöndes időben, viharban biztos legyen! Ha erősen odaköti a nádszálak közé, jön a szél, megingatja a nádat s a fészek kötése szakadoz — vége mindennek!

Mit teszen most már az a nádi madár? Kiválaszt három vagy négy nádszálat, mely kellő távolságban áll egymástól és a gyökér felé kissé szorul, e közé szöví és köti a nádi rigó fészket, mely olyan, mint a megfordított magyar kucsma; de oda is kötözi, még pedig szíjjas fűszálakkal a nádhoz, úgy azonban, hogy szélfúváskor a nád csúszhat is, tehát nem ronthat a fészken! A fészek csészéje mély, szádja kicsit szűkül, hogy ingáskor semmi sem hullhat ki. Itt van az öt, hat halavány zöldes, sötétebben szeplőzött tojás, mely tizen-negyedik napon kél.

Szóval: remek alkotás!

HASZNOS.

58. A FÜZIKE.

58. A FÜZIKE.

Egyéb neve: csil-csal.

(Phylloscopus acredula L)

Leírás. Parányiságban vetekedik az ökörszemmel, ennél látszólag nyugább, ösztövérebb. Hátafele, a fejetetejét is beleértve, zöldes-barna szürkésbe menő; hasafele feketés, oldalai sárgások, pofái barnás-sárgák; a szárnyak belső oldala sárga, lába barnás, a talpfél sárgás. Ezen az egyszerű színű kis madárkán minden olyan fakós és semmi sem szembeszökő; mindene azonban finom, csőröeskéje hegyes, a legszűkebb rések, rügyhónaljak kifürkészésére alkalmasok.

Hogy miért füzike? Azért, mert szereti a fűzest, melynek levélzete — színe és alakja miatt — szinte elnyeli.

Fészket nagyon jól rejtegeti; közel a földhöz ráboruló fűvek, bokrok alatt abból az anyagból építi, a mely a kiválasztott helyen található s éppen evvel azt éri el, hogy a fészek alig, s csak gyakorlott fészekkereső szemével található, a fészek fedele. Fészekalja öt-hat apróka fehér, vörös-barnán finoman szeplőzött tojás.

Élete módja. Nagyon eleven, sohasem nyugvó kis madár; nagyon szereti a lombos erdő fáinak koronáját is, hol nagy ügyességgel ugrál ágról-ágra és örökös nyugtalanságával hamar szemet is szúr; de jelenlétének és fájának árulója sem a szín, sem a nyughatatlan mozgás, hanem a hangja, mely ahhoz a parányisághoz és még parányibb torkához képest igazán roppant erős, messze hangzó. Ez az erős hang, melyet tavaszkor hallat, szólama szerint ez:

Csil-csal—csil-csal

és így tovább, a melytől németnél és különösen angolnál is nevét vette.

A német így hallja: Czilp-czalp—czilp-czalp stb.

Az angol így írja: Tehilp-tchalp—tchilp-tchalp. Ám ez minden jobb-rosszabb fészése a kis madár hangjának. Eledele minden rovar, a melyhez a fákon hozzáférhet s éppen azért hasznos jószág. Hogy őszre ráfanyalodik egy kis bodza-bogyóra és hasonlóra, avval ugyan kárt nem teszen.

Mint a tavasznak hangos hirdetője, és mint ilyen, az ember vidítója is megérdemli tőlünk az oltalmat.

HASZNOS.

59. A SZÜRKE LÉGYKAPÓ.

59. A SZÜRKE LÉGYKAPÓ.

Egyéb neve: szürke légy ész, légyfogó.

(Muscicapa grisola L.)

Leírás. Kisebb a verébnél és azután nagyigazán szürke kis madár. Hátafele egérszürke, hasafele fehéres, a begy és a kanlár táján sötétebb foltocskák. Csőre fekete, tövén laposos, széles; a felső káva szélén mindkétfelől serték meredeznek, melyek nem engedik, hogy a préda kiszökhessen. Szája öble sárga. Lába fekete és gyenge. Szeme sötét és eleven. Fészke leginkább fákon, csonka ágakon a törzs közelében áll; de lyukakba is építgeti, azonban sohasem mélyen. A fészek igen szép szövésű; anyaga finom moha, háncs, vékony gyökerek és fűszalacsok; belül gyapjú és lószőr a simító. Fészekalja öt világos zöldes szürke alapon sötétebben márványozva és rozsdásan szeplőzött tojás; a szeplők néha a vastagabb végen koszorúba sorakoznak.

Élete módja. A szürke légykapó életmód szerint egészen más, mint a kerti és erdei munkatársai, teszem azt a czipőgék. A míg ezek örökösen izegnek-mozognak, bujkálnak és keresnek, addig a légykapó kiül valamelyik ágak legvégére, csúcsra, karóra és lesésre fogja a dolgot; lesi pedig kizárólagosan a röpködő rovarokat, mint a legyeket, bogarakat, méhesek táján a heréket, — de sohasem a fulánkossal, vagy darazsattal. Veszteg ülve, folyton vetegeti szárnyait, mintha próbálná, hogy rendben vannak-e, mert a mint a röpködő rovar megpillantja, már röpköd is. Fecskebiztossággal elkapja a prédát s aztán ivet vágva visszatér leső helyére.

Innen van az, hogy a szürke légykapó a hasznos madarak közé tartozik, különösen kertekben, a hol a gyümölcsfákat megszálló, röpködő bogárságot ugyancsak szedi és irtogatja; hogy az erdőn elkapdossa többek között a gubacsdarazsakat is, ez nem oly kár, hogy a nagy hasznót elfelejthetnők. Ez a madár kivált kertekben védelmet érdemel, öblös nyílású házikót, a melybe fészket rakhassa.

HASZNOS.

60. AZ ÖRVÖS LÉGYKAPÓ.

60. AZ ÖRVÖS LÉGYKAPÓ.

Egyéb neve nincsen.

(Muscicapa coliaris Bch.)

Leírás. Kivált az öreg hímje tarka madár, hogy szinte megkápráztatja a szemet. Csak két szín van rajta: fekete és fehér. A tarkaság így alakul meg: csőre fekete, homloka fehér, feje a tarkóig fekete, azon alól fehér örv; dolmánya fekete, farsíkja fehér; farka fekete, egész alsó fele torkostul-begyestül fehér. Szárnyán, ha kibontja, kettős, fehér tükörfolt van. A tojó nem ilyen ékes, inkább kormos, fehéressel és nyakörve nincs is. Csőre éppen olyan alkotású, mint a szürke légykapóé. Fészke odvakban, de ágak sűrűjében is áll, szövése pedig mohából, finom fűszálakból gyökerekből és szőrökből való. Fészekalja rendszeren öt, rézrozsdaszínű, minden szeplő nélkül való; finom, nagyon törékeny tojás.

Élete módja. Az örvös légykapó inkább melegebb tájak és itt a lombos erdő madara. Bizony szépséges látomány a tavasz ifjú zöld lombozatában díszlő bükkös vagy tölgyes erdőben ennek a finom, tarka madárkának az ügyeskedése, röpködése. Nagyon szereti azokat a vénülő fákat, amelyeknek teteje már száradásnak indult, itt a magasban, a száraz ágon szeret leskelődni s a milyen kicsiny és jámbor, még sem lehet róla azt mondani, hogy

A légynek sem vét,

mert az erdő nagy hasznára bizony nagyon is vét légynek, szúnyognak és mindenféle röpködő bogárságnak. Az öreg, vén fák nagy odvai előtt néha függőget is, nagy szelet csapva bár kicsiny szárnyának sebes veresésével, a mikor azután felriad az odvakban pihenő bogárság, szárnyra kap, hogy biztos prédája legyen a légykapónak. De szálás bükkösökben, melyeknek sudarai magasra törnek, koronáik pedig egybeborulnak, az örvös légykapó a lombsátor alatt is fogdossa a betévedő napsugárban játszó légyféléket.

Minden védelmet megérdemlő ékes madárka.

HASZNOS.

61. A FÜSTI FECSKE.

61. A FÜSTI FECSKE.

Egyéb neve: istenföcske, vizesföcske, czifraföcske, kéményföcske, tarka föcske.

(*Hirundo rustica L.*)

Leírás. A dolog rendje úgy hozza magával, hogy azt is le kell írni, a mit minden ember ismer. A füsti fecskének szembeszökő jegyei, a melyek más fecskéktől megkülönböztetik: homloka, torka szép gesztenyebarna; begye és háta a szárnynyal és farkkal együtt kékes zománczczal ékeskedő fekete; de a farkon csak a két középső toll tiszta fekete, a többin fehér foltocska van, a szélső farktollak hosszú ágú villát alkotnak; hasa hol fehér, hol barnásán futtatott. Csőre picziny; de szája mélyen hasított, öblös; ha kitátja, kis zsákot alkot. Lába kicsiny, éleskörmű, megkapaszkodásra alkalmas. Fészke félcsésze alakú, tehát nyitott öblű, sárból épül, melyet a madár ügyesen tapaszt, közbe-közbe fűszálakat, szalmát is belevegyít s innen van az, hogy a magyarság a szalmával elegyes sárból való építést «feeskerakásnak» nevezi. Fészket falun régi viskók tapasztott kürtőjébe is építi, majd eresz alá, a hol az ember jár-ke, néha karnyújtásnyira; szóval beáll házimadárnak. Fészkalja az első költéskor öt-hat; második költéskor, mely nyár derekán történik, három-négy tojás, mely fehér alapon vörösbarna és szürke szeplővel van ékesítve.

Élete módja. Folyik az az ember gyönyörűségére és szeme elolt. Tavaszrakelve a füsti fecske régi fészkéhez tér vissza, kitatarozza és kezdődik a családi boldogság. Hajnalban már ott ficserékel valami ágon, vagy az ablak tábláján, keresztpánton, rúdon; ezután szárnyra kap a pár és nyilaló röptével végig hasít a levegőn, kapdosva a legyeket közben-közben röptében szeretkezve; majd jön a költés ideje, kikelnek a fiak és kezdődik azoknak etetése, felápolása; felváltva nagy buzgósággal dolgozik a fecskepár és mikor a fiak már anyányiak, sőt szárnyrakeltek, még akkor is kiüldögélnek szép sorjába valamelyik ágra s az öregek nem sajnálják tőlük a falatot. Ennek láttára megenyhül még a falelkű ember érzete is. Csak a déli népeké nem: százezrével fogdossák és eszik!

Népünknek kedves madara, tehát megvédi a magyarságnak tiszta embersége.

HASZNOS.

62. A MOLNÁRFECSKE.

62. A MOLNÁRFECSKE.

Egyéb neve: fehérmellű fecske, gatyás fecske,
kapczás fecske, bérezés fecske.

(*Chelidon urbica L.*)

Leírás. Kisebb a füsti fecskénél és ettől könnyen megkülönböztethető. Első tekintetre fehér-fekete tarka. Torka, begye hasa fehér és ilyen színű a farcsíkja is; feje, tarkója, dolmánya, szárnya és farka fekete, de az utóbbi csak mélyen kivágva, nem villás. Csőre fekete, apróka lábai fehér pehelylyel borítva, innen «gatyás» és «berczés». Szája is kevésbé öblös. Fészket félgömbösré és zárva úgy rakja sárból, hogy csak szűk bejárója van, építi pedig ereszek, párkányzatok alá, templomok, magas házak védelmet nyújtó részére, igen sokszor telepesen, majdnem gerezdformára egymás fölibe és alá ragasztva. Fészkalja öt, néha hét fehér tojásból áll.

Élete módja. Ha a füsti fecske belső házi madár, mert sokszor a ház tűzhelye fölött is folytatja családi életét: akkora molnárfecske inkább városi, meri az emberi építményekre és hajlékokra kívülről rakja szilárd és aránylag nagy fészket. Még hegyes vidék sziklás helyeitől sem idegen és ott a meredek szirtfalon rakja madár-hajlékát, gondosan figyelve, hogy eső ne érhesse. Némely faluban, a hol a házak padlása teljesen el van zárva, a füsti fecske el is marad; de itt a molnárfecske lép a helyére, építván a házak külsejére sokszor igen népes fészektelepeit. A molnárfecske is röpködő bogársággal él és tisztán csak röpködve bír megélni, mert lába picziny, csak megkapaszkodásra alkalmas.

Ennélfogva ez a fecske is hasznos madár. Az ember szemében nem oly kedves, mint a füsti fecske, mert nem oly barátságos, nem oly illeszkedő, mint ez. Nem is gyönyörködte az embert semminemű dalával és a zárt fészek elrejtéi családi éleiet is. Tavaszkor később érkezik mint a füsti fecske; őszkor pedig a tomyokra, házakra, néha fákra való gyülekezésnél ő alkotja a tömeget. Tudjuk, hogy jól felgyülekezve valamely őszi napon csak eltűnik — el a délszak messzeségébe. Minden védelemre rászolgál.

HASZNOS.

63. A KESKEFEJŐ

83. A KECSKEFEJŐ.

Egyéb neve: lappantyú, álmosfilkó, bagolyföcske,
kecskeszopó, málonfekvő.

(*Caprimulgus europaeus* L.)

Leírás. Rigó nagyságú, de hosszabb madár, melynek sok különös tulajdonsága van. Nagyon finom, lágytollú madár, tollazata, színezete pedig nagyon emlékeztet a baglyokéra, avval a különbséggel, hogy kevés benne a baglyok tollának a sárgasága s annál[^] több a hamuszürke, sötétbarnán és elmosódva tarkáivá. A fark két középső tolla szép sűrű, feketés pontokkal és szakadozott rovásokkal. Feje nagy; szeme sötét és nagy, barna, az alkonyat sötétjében is látó szem. Csőre picziny, mögötte azonban roppant nagy, öblös száj nyílik, melyet felső széle felől erős sörték tesznek fogóssá. Lába kurta, gyenge. Fészke nincsen. Fészkalja két fehéres, sötétebben felhőzött és mintegy márványozott tojás, melyet az erdőben a pusztá földre letojik és olt ki is költi.

Élete módja. A kecskefejő, az alkonyat és késő est madara. A mint a nap leáldozott és terjedni kezd a kora est homálya, a kecskefejő elhagyja nappali tanyáját, mely vén fák ágain van, a melyeken hosszában telepedik meg, úgy, hogy színével mintegy beleolvad a kéreg színébe; szárnyra kap és sajátos imbolygó, de sebes röpüléssel neki iramodik a síkságnak, az erdők tisztásainak vagy nyíltabb közeinek és mint a fecske, röptében kapkodja el az éjjel járó bogárságot, e között még a legnagyobb pilléket is.

Nagyöblű szájából és abból kigondolva, hogy a kecskefejő járáskelésében sokszorosan ellátogat a marhaállások tájára, ott levágódik, ismét szárnyra kap és lappangva keresgélni látszik, ráfogja balgatag emberek hite, no meg egy kicsit babonája is, hogy azért jár a jószág körül, hogy elszopogassa a tejet. Pedig dehogy! Minden pásztorember és szemes gazda tudja, hogy a marhaállások hulladékjában nagyon megerem a bogárság és hogy ez alkonyatkor kel szárnyra, hogy nászt tartson; tudja ezt a kecskefejő is és éppen ez a bogárság csabítja a jószág állásai felé.

Hasznos, védelemre érdemes, már elég ritka madár.

HASZNOS.

64. A GERLE.

64. A GERLE.

Egyéb neve: gerlicze, gelicze, gilicze, giliniadár, görlicze, gölicze.

(*Turtur turtur* L.)

Leírás. Igazi galamb. A házi galambnál kisebb, karcsúbb, nemesebb formájú. Fejébúbja, homloka szép mákszürke; pofája, fületája rozsdásan futtatott; a nyakán kétfelől sorosan álló fekete-fehér kaláris. Dolmánya hamuszínű sötét foltokkal, melyeket rozsdás szín beszegett. Farcsíkja hamvaskék rozsdásan befűjva, torka és begye pirosas, ibolyás zománczczal, hasa fehér. Szárnya fekete, palaszínűen futtatva; farka palaszínű, a szélső tollak körül legalább négynek fehér a vége. Csőre fekete, szeme csillaga tüzespiros, lába vérvörös. A fiak kevésbé színesek. Fészke sűrűségekben és jól elrejtve áll, bizony csak tákolt alkotmány, ágakból és ágacskákból oly rilkán rakva, hogy ajjtójas és a lojó madár alulról látható. Fészekalja kél fehér tojás.

Élete módja. Gyönyörűen járó, roppant sebesen repülő, ügyes és kedves madár; szép, tiszta; párjához ragaszkodó, megindítóan burukkoló jószág. És ki csodálkozzék akkor azon, hogy a nép szerelmének és a szerelemben hűségének madarát látja benne! Romlatlan lelkülete nyilatkozik meg a nép hitében, hogy az özvegyen maradt gerlemadár utána pusztul elveszett párjának. A gerle szereti az erdők szélét, nálunk a vetéstáblákat szegő ákác és jegenyesorokat; szereti a vízmelléket, hol itatóhelyre pontosan és nagyszámmal jár el. Eledele majdnem csupa mag, de legnagyobb sokaság szerint dudvák magva. Éppen ezért a gazdaságra nézve hasznos madár. Igaz, hogy rájár az új vetésre is, ha nincs jól beboronálva, bizony megszedi a begyét úgy, hogy hézagok is támadhatnak; de ez mindig csak rövid ideig tartó és nem is mindig kártétel, mert a fölös magot szedi. Más a dudva, melyet egész nyáron át pusztít, még pedig nagy számmal. Egy derék tudós ember nyár derekán felmetszette az egyik gerle begyét, hogy mit evett és mennyit; hát bizony kisült, hogy a begyben 1942 mag volt, ebből pedig 1932 volt a fűzlevelű mérges kutyatej magva, egy meg az aszaté. Sokkal több a haszna, mini a kára; azért védeni kell. Van még elég.

HASZNOS.

65. A FÜRJ.

65. A FÜRJ.

Egyéb neve: für, fürgy, fürmadár.

(Coturnix colurnix L.)

Leírás. Akkora mint egy siheder ökle, szinte gömbölyű madár, s a mint rávetjük a szemünket, nyomban eszünkbe jut a «kurta, furcsa suta tyuk». — Az egész madárka agyagszínű, sötétebb foltokkal és oly világos vonásokkal, a melyek nagyon emlékeztetnek a zab polyvájára. Az egész test rajzolatja, de különösen a háton tisztán arra való, hogy a lelapult vagy meglippent madarat észre ne lehessen venni. A kakas torka fekete, néha nagyon és mélyen is: ekkor «czigányfürj» a neve. Csőre a tyúkéhoz hasonlít, lába azonképpen. Eleven szeme világos dióbarna. Fészke a földön van, mindössze kapart lapos gödör, fűszálakkal inkább meghányva, mint bélelve, ide tojja le a tyukoeska tíz, néha tizenhat tojását, mely olajsárgás alapon szépen barnán és foltosan szeplőzött. A csirkék, a mint kikeltek és megszáradtak, azonnal anyjuk után futnak, a mi bizony csak szép és ritka látomány, mert tudnak ám meglapulni s ekkor elnyeli a környék színe.

Élete módja. Olyan az, mint a tyúkoké is. Pilymallaltól alkonyatig jönnek-mennek, keresgélnek, magot, bogárságot szedegetnek; tyúkmódra kapargálnak, majd kikerülnek a verőfényre, poros vagy homokos helyre, kis gödröt vájkálnak s úgy fürdenek a homokban, hogy csakúgy porlik. Csak lehullott magot szedegetve, csirkéit arra vezetgetve, hasznos madár, mely megérdemli a védelmet. Hangjánál és életmódjánál fogva a népnek kedves madara. Nagyon szereti a nép a vetésben bujkáló fürjkakas «pitypalatyly» szavát, melyre a fürjtyukicza «vá, vá» szólammal felelget. A tűzről pattant, gömbölyű menyecske

Friss mint a fürj.

És hogy a fürjkakas nagyon, de nagyon szerelmes, annyira, hogy szerelme vakságában néha még a varangyos békának is udvarol, ezért kurjantja a székelly legény a táncz hevében ezt a tánczszót:

Kicsi nekem ez a csűr,
Körömpülök mint a fürj.

KÖZÖMBÖS.

66. A TÚZOK.

66. A TÚZOK.

Egyéb neve: túzi, vadpóka.

(Otis tarda L.)

Leírás. Pulykakakasnál is nagyobb és erősebb madár. Feje, nyaka világosszürke, hasafele fehér; dolmánya eleven agyagsárga és rovott barna és fekete sávolyokkal; a nagy szárnyfedők fehérek, néha tenyéryi szélesek és szépen hajlók; farka kurta; de széles tollakból való; lába magas, vaskos, csak három ujjú és húsos, de erős talpú, igazi futóláb. Csőre erős, gerinczén elég íves; a kakas bajuszos, a bajusz kemény, de finoman foszlott tollból való. A tűzok szeme eleven, komoly tekintetű, nagy bizalmatlanságra valló. Fészke legtöbbszörre zabvetésben áll, sekély, kapart gödör, kevés alommal meghányva. Fészekalja két, ritkán három tojás, a melyet már ismerünk. De a míg idáig jut a családi élet, a kakasnak nagy viadalai vannak vetélkedő társaival; tyúkját ki kell küzdenie. A költés ideje eltart majd egy hónapig is. A csirkék kevés napok multán már követik vezető anyjukat.

Élete módja. A tűzok nemes, címeres madár s a magyar síkságon, az erdélyi részek mezőségén az, a mi délszakon a struczmadár; ámbár ennél szerencsésebb, mert bár nehezen kél, ha már fölkapott a levegőbe jól és tartósan röpköd, őszrekelve seregbe verődik és így húzza ki a telet. Régentén ezeket a seregeket fogták körül, ólmos eső idején szilaj lovon a csikósok és beterelték valami állásba. Nagy vásár volt ilyenkor és a legények kalapja ugyancsak kivirított a sok, ékes tűzoktolltól, a melyet még régi idők földesura is büszkén viselt a csalmáján, süvegén. Ha egy-egy pásztor erősen bízott a szerencsébe és csalódott, megtudta mit is jelent a bölcs példabeszéd:

Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

A tűzok kis korában leginkább bogársággal, később nagyobb korában mindenféle magvakkal, friss növényhajtásokkal él, rájár a repczére, de a szemes életre is, a nélkül, hogy érezhető kárt okozna. Elnyeli az egeret is. A legóvatosabb madarak egyike, melyet csak nagynehezen lehet megteveszteni.

Nemes vad, mely ezért is védelemre méltó.

KÖZÖMBÖS.

67. A BÍBICZ.

67. A BÍBICZ.

Egyéb neve: libucz, libocz, bébicz.

(Vanelius vanellus L.)

Leírás. Akkora mint a galamb, de hosszabb futólábú; a miről pedig abba a nyomba meg lehet ismerni, az a fejbúbjáról induló, hátrafelé álló és egy kicsit felkunkorodó, hosszú, hegyes konty, mely úgy áll, mint a délczegen kifent fél bajusz, különben fekete, ilyen a homloka, torka és begye is. Hasa tisztafehér, farcsíkja eleven rozsdaszín, farkatöve fehér, vége széles szegest alkotva fekete. Dolmánya fekete, eleven, szivárványos zománczczal. Lába piros, szeme barna, eleven tekintetű, csőre mint a vastag ár. Ilyen a vén hím; a tojó és a fiak egyszerűbbek, kisebb kontytyal. Fészke a rétségben, a mocsár sekélyebb helyein kapart gödör, száraz alommal meghányva. Fészkalja rendszeren négy körteformájú tojás, mely olajos zöldes földön sötét olajbarna pontokkal és pecsétekkel van meg-larkítva. A pelyhesek, a mini csak kibújnak, már ott is hagyják a fészket, sokszor a féltojás még rajtuk szárad. Nagyon szép, tarka jószágok.

Élete módja. Bíbicz nélkül a rétség, a nedves kaszáló, mocsár és tavak környéke pusztára ki volna halva. Kerengő szép röpülésével, közben-közben hirtelen fordulataival és levágódásaival, a mikor tarkasága szinte kápráztat, no meg avval is, hogy mindig több pár lakik egy darabon, megeleveníti a levegőget. A mikor pedig a fészkelés megkezdődött, ugyancsak hangos lesz a táj, síró, pityergő szavától, mely emberadta nevét:

biibicz-biibicz

mondogatja. A földön ügyesen és szépen futkos. Ha kutya, vagy varjú közelit a fészke tájára, nagy jajgatással lecsap reá és vagdossa csőrével; ha ember, akkor mindenféle cselhez folyamodik: alatt szálldos, le-leül, csakhogy elcsalja a fészektől. Rendes tápláléka a giliszta, a sok csigaféle, a bogárság meg a sáska, őszkor felhőző nagy seregekbe verődve ellepi a legelőt, mezőt, kaszálót, de a szántást is, és ugyancsak szedi a gazda ellenségeit. Téltre elvonul. Mint a táj ékessége és mint hasznos madár is védelemre érdemes.

HASZNOS.

68. A PÓLIMADÁR.

68. A PÓLIMADÁR.

Egyéb neve: gojzer, gujzer, újíó, hujtó, pólicz, kúlicz, szélkiáltó, hojsza, töcs, töcsmadár, teős-teős, töcsér.

(*Numenius arquatus L.*)

Leírás. Varjú nagyságú. Csőre lefelé konyul, hosszú, kaszalakú. Lába hosszú, gázolásra alkalmas; nyaka hosszú. A madár színe a kendermagosra emlékeztet, csak hogy a folatok inkább hosszúkások, itt-ott nyilasok; farka fehér, egy kicsit barnásán futtatott, minden tolla barna keresztrovásokkal. Szeme barna. Nálunk nem fészkel rendszeren, mert inkább csak tavaszi és őszi vendégünk, de nem lehetetlen, hogy egy-két pár nálunk is tanyát üt és kikölti fiait. Északi hazájában az ingoványon fészkel; fészekalja négy nagyon körtealakú tojás, akkora, mint a házi kacsáé, különben olajzöldes földön sűrűn, sötétén szeplős.

Élete módja. Nagy vándorlásain, a melyek földrészünk éjszaki tájaitól le a Nilus folyóig is terjednek, a mi közben nálunk mint vendég száll meg pihenőre, no meg etetés miatt, nagyon változtat élete módján, mert eltartózkodik a tenger sekély partjain, majd a sivatag szélén, majd folyók sziklás partján, nálunk pedig legelőn, nagy ugaron, szikes térségeken, semlyékes helyeken. Mindenütt nagy pusztítást viszen végbe, különösen sáskákban, futóbogárban. Legkedvesebb eledele a prücsök, de bekapja a csigát és néha-néha a békát is. Ezért és mert nagy számmal járja és tisztogatja a mezőséget, nagy hasznára van az ember gazdaságának. Védelmezni nem is kell valami nagyon, mert még a tűzoknál is vigyázóbb madár és vadász legyen, a ki, ha csak egyszer is, meglopja és puskvégre kapja. Az alföldi nép vadászai azonban még ravaszabbak a pólinál és kívárlják alkalmas helyein, odacsallják «maskarával» — kemenczében szárított madárral, melyet letűznek a tószélbe — és egy-kettő mindég beszámol kaszás csőrével.

Szava messze hangzó «poli-póli-tüi». Pásztorok hite szerint, a mikor nagyon hangzik, szelet jósol.

KÖZÖMBÖS.

69. A CZANKO.

69. A CZANKÓ.

Egyéb neve: füttyülő snyeff, piros lábú snyeff.

(*Totanus totanus L.*)

Létrás. Jó rigónyi. Ez is egészben kendermagos, de inkább foltos és keresztberovott csíkokkal ékes, hosszúcsőrű, piros lábú madár; lábai elég hosszúak és az ujjak között már egy kis uszóhártya is látható. Farka fehér, sötéten keresztbe róva. A sötét szárnyon fehér tükörfolt. Hasafele az oldalakban hegyes és csepp alakú foltokkal borítva. Fészke vizes rétségekben, zombékos helyeken, torzsák között, kis mélyedésekben áll és bizony csak almozott. Fészekalja négy körtealakú tojás, mely a fészkekben hegyével van körberendezve, színe agyagsárgás földön szürkés és sötétbarna pontokkal és foltokkal tarkított.

Élete módja. A hol meg van telepedve, mint a rétségekben és mocsaras helyeken, ott ékes és hangos tőle a tájék és a levegő ege. Tarkaságával, piros lábával fölröppenéskor jól esik a szemnek, szép, messzehangzó füttyülésével gyönyörködteti a fület. Jó futó s a vízbe begázolva szükségből úszik is. Fészke táján mikor már pelyhesei kibújtak, megindítja az embert bánatos hangjával, melylyel kicsinyeit félti, de ezermesterségével is, mely mind arra való, hogy az embert elcsalja, megtéveszse. Siránkozva leereszkedik a földre, bókolgat, füttyül, majd fut, mintha mondaná: jer utánam emberfia. Ha már a kerengésből kifogyott, leereszkedik facsúcsra, karóra, még a telegraf drótján is próbálgat megállani. Közbe még keservesebben jajgat, mint maga a bíbicz madár. Még a lövés sem riasztja el: levág, eltűnik, de kis vártatva ismét csak helyt van és folytatja keserves jajgatásai. Füttyje: dlüdlüdlüdi-di-di-dié messze hangzó. Mint minden mocsármelléki gázló madár, a czankó is nagyétű és jó gyomrú madár, mely mohón és buzgón irtja a bogárságot, a szöcskét, sáskát, csigát, mind a növények hasznára, és hasznára az embernek is, a kinek a tó mellék sokszoros hasznót hajt. Vonuló madár.

HASZNOS.

70. A GÓLYA.

70. A GÓLYA.

Egyéb neve: czakó, eszterág, gagó, koszta.

(*Ciconia ciconia* L.)

Leírás. Nagy, hosszúlábú madár, erős hegyes csőrrel. Teste fehér, a szárny evező-tollai feketék; lába, csőre piros; feketésen szemők. Fészke az emberi hajlék oromzatán, kéményein, kazlakon, de itt-ott fákön is áll, néha telepet is alkotva. Fészke, a melyhez évről-évre visszatér, eredetben lapos; alapja vastag ágfa, melyre majd vékonyabb ágacskák jönnek, majd gypdarab, széna, szalma alkotja csészéjét. Évről-évre pótolgatja, mitől a fészek vastag lesz és végre kedves fészkelő tanyája a verébnek is. Fészekalja háromtól öt tojásig való; a tojás nagy, színe fehér. A pár együttesen felváltva egy hónap alatt költi ki apróit, de a tojónak mégis csak több jut a kotolásból.

Élete módja. A gólya is gázoló madár, mely azt a rétséget szereti, a melyben elgázolhat táplálékja után; de az emberhez simulva, beletalálja magát gazdaságába is és szorgalmasan járja a luczernást, a lóherést és hasonlókat. Begyét megrakja mindennel, a mi él s a mit bekaphat, a kis szöcskén kezdve a természetes kígyóig. De hát éppen ez a baj: bekapja a földön fészkelő hasznos kis madár porontyait is, a mivel bizony kárt is teszen és napjainkban sok a vadászember, a ki fészekrablásáért keményen megszólja a gólyát — itt-ott bizony már füttyül is feléje a puska golyója, sörétje. Szent madárnak tették, tudjuk pedig, hogy «minden szentnek maga felé hajlik a keze», a szent gólyának meg a csőre. No de itt is az az igazság, hogy tovább tart a bogárszedés, mint a többi, a mi aztán a gólya javára lesz irva. Azután pedig befogadtuk ősi soron szerete-tünkbe — bajos ám azt onnan kizavarni!

Már nagyon kora ősszel a gólya is gyülekezik, mindig egy és ugyanazon a határrészen. Egy szép napon aztán szárnyat bont a sereg és akkor beteljesedik Petőfi szava:

Jön az ősz, megy a gólya már,
Hideg neki ez a határ.

KÁROS.

71. A DARU.

71. A DARU.

Egyéb neve nincsen.

(Grus grus L.)

Leírás. Hatalmas, czímeres madár, mely a magyar nemes-ség ármálisaiban nagyon sokszor van meg és ősi soron beesés madara a magyarságnak. Az egész madár nemesen hamvas szürke; fejbúbján piros süvegolt; feje különben fekete sörtetollakkal fedett; torka és a nyak felső-külső része fekete. A szárny evedzőtollai palaszínűek, a három utolsó — a test felől — hosszú, hajlékony, sarlós és bokros, de a fölöttük lévő fedő tollak is sarló alakúak, belső zászlójuk fekete. Fészket járhatatlan mocsarak legrejtettebb helyére, alacsonyan nem is építi, se nem szöv, hanem rakja; soha sem röpül feléje, hanem messziről, titkon lopakodva közelítgeti meg. Fészekalja kél hatalmas olajos színű, sötétebben szeplős tojás, mely akkora, mint az öreg lúdé. Kevés ember fér hozzá!

Élete módja. A daru szép röptű, gyönyörű mozgású, magas madár, mely egykoron telepesen fészkel a magyar rétségeken, de a mióta azokat lecsapolták, sok, ha tíz fészek akad az országban. Azért tavaszkor és őszkor már csak vonul két-ágú rendbe sorakozva és búsan krúgatva hazánk fölött. De vannak helyek, a melyeken vándorlásai közben rendszeren megpihen, meghál, hogy friss erővel ismét csak tova szárnyalhasson. Azokban a régi időkben, nem volt Magyarországon kúria, melynek udvarán nem akadt volna egy-egy szelídített daru, mely nagy komolyan, czímeres madárhoz illő méltósággal állott a majorság között és néha, lábát váltogatva, fejét emelgetve, hátravagdosva, szárnyál verdesve tánczot is járt. Bokros tolla azokban a vármegyékben, a hol a daru megtanyázott, kedves ékessége volt a legény süvegének, a szebbjének borjú is volt az ára és legény számba sem ment az, a kinek süvegén nem lengette a szél a darutollat. Innen a Thaly nótája, mely így kezdődik:

A süvegem darutollas virágos,

Félrevágva olyan szilaj heh áros.

Bezzeg manapság már jó a szürke gém foszlott, czímere-resebb tolla is. Valamikor, a mikor a daru nálunk még telepesen fészkel, ha belésszabadult a vetésbe, különösen borsóba, kárt is tehetett. Ma már erről kár még csak szólni is.

KÁROS.

72. A VÖRÖS GÉM.

72. A VÖRÖS GÉM.

Egyéb neve: vasgém, rozsdás gém.

(Ardea purpurea L.)

Leírás. A gólyánál kisebb ösztövér, hosszúnyakú és hosszú-lábú madár; fején toll-varkocs, mely jól lekonyul. Csőre oly hosszú, mint lábának a csüdje, hegyes, a kávak késélesek. Hátafele palaszürke, foszlott tollakkal ékesítve. Szárnyahajlása fehéresrozsdás. A nyak hátulja tövefelé hamuszürke, torka fehér; a nyak mindkét oldalán hosszában egy-egy hosszú fekete-fehér esik. A begyen szakálasan lecsüngő tollak; a has szürkés fekete, a szárny belől palaszürke. Lába olajbarna; szeme sárga, eleven. Fészke a mocsár megközelíthetét! részében áll és sokszor ötven-hatvan fészekből álló gémfalu keletkezik; készül pedig a címeres nád sűrűségében, magán a felső félben letördelt nádon, nádszálból, nádlevélből és puha gyékényből. Fészekalja rendszeren négy zöldeskék tojásból áll.

Élete módja. Ez a gém a melegebb égtáj madara és ehhez képest szereti az ország melegebb részeit, hol a rétséget, mocsarat és a nádist lakja. Kevésbé szereti a síkvíz széleit, mint a nagyobbik szürkegém, hanem inkább beáll a sásosba, a csuhé üstökökbe és a nádrigyásaiba s ott lesi gémtürelemmel a prédát, mely leginkább apró halból áll; de bekap minden apróbb élőlényt, csibor bogarat és egyebet, a mi a víz színét megközelíti. Leses közben mereven áll mint a magyar kút ágasa és egyenesre kinyújtja nyakát, mint ennek a kútnak a gémje és ekkor a csőr úgy áll a víznek, mint a gémeskút ostora a kút kávéjának. Tisztára ez a hasonlatosság vitte rá a népet, hogy ősi kútját a gémről «gémeskútnak» nevezze. Mint minden gém, úgy a vörös gém is óvatos, vad madár, hozzá nagyegető és éppen ezért a halászatra nézve káros madár.

KÁRTÉKONY.

73. A BÖLÖMBIKA.

73. A BÖLÖMBIKA.

Egyéb neve: dobos gém, vízi bika, nádi bika, ökör-bika, bikagém, muszkgém.

(*Botaurus stellaris* L.)

Leírás. Közel akkora, mint a holló; de bokros tollazata, nyakának és lábának hosszúsága sokkal nagyobbnak mutatja. Tolla puha, mint a baglyoké és a színe is bagolyszín: sárgás földön barna-tarka. Csőre sárgásán zöld, de orma barna; lába sárgászöld, nagyon hosszú ujjakkal. Szeme sárga, akár némely bagolyé. Nyakát úgy be tudja húzni s a tollazatlal fedni, hogy csak a hosszú láb árulja el a madár gém természetét. Fészke mindég magában áll a legsűrűbb nádasban, közel a víz színéhez. Fészekalja három, néha öt, zöldesen kék halavány tojás.

Élete módja. Titkon lappangó, a nádasok leglömötlebb részeiben bujkáló és igen különös életű madár, mely mindenféle hitnek és babonának a kútforrása, pedig mindössze falánk, telhetetlen gémmadár, mely ugyancsak szedi a tóság apróbb ivadék halát; de belevág madárfészekbe, vízi patkányba, csibor bogárba, szedi a gőtét, békái és még a lópióczál is.

A bölömbika, a mint azt már szeme is bizonyítja, éjjeli madár és ugyancsak éjjeli kiáltásáról nevezetes. Tompa Mihály koszorús költő erről a nádas életének leírásában azt mondja:

Ha vastag bömbölés hallalszik a
Nádas felől: az a bölömbika.

Ez a hang vastag, mély, bömbölő és mintha valami nagy állattól eredne; sok embernek nem is fér a fejébe, hogy ösztövére gémmadár a mestere. Szól pedig körülbelül üü-prumb—ü-prumm—üü-um. Könyvrealót írtak össze a tudósok ennek a hangnak a természetéről; az igazság az, hogy a bölömbika tele szívja bárzsingjét levegővel, a levegőt nyeli és azután hangosan böfögteti. Tudni kell, hogy ez a bölömbika hímjének a szerelmi dala. Hát nem is lehet minden madár fülemüle.

KÁROS.

74. A BAKCSÓ.

74. A BAKCSÓ.

Egyéb neve: vakvarjú, kvakvarjú, oláhpap, kakcsó,
vasfejű vakkánya, kakáta.

(*Nycticorax nycticorax* L.)

Leírás. Akkora testű, mint a varjú, de hosszúnyakú és lábú, gémforma madár. Fejébúja le a tarkóig fekete, zöld zománczezal; homloka a csőr töve körül fehéren szegett. A fejbúbjából hátrafelé szegezve két-három, ritkán négy hófehér, hosszú tollból való konty. Háta fekete, foszlottas tollal és érczes zöld zománczezal. A nyak világos hamuszín, ilyen a szárny és a farok is. A hasfél fehér. Szeme csillaga kárminpiros, a szem nagy. Hegyes csőre fekete. Lába vöröses-sárga, A tojó kevésbbé ékes; a fiak anyányi korukban irombák. Fészke falut alkotó telepen áll mélyen a mocsár járhatatlan helyein, hol mocsárfűz, rekettyebokor szerzi meg a sűrűséget. Itt egy-egy fán annyi a fészek, a mennyi elfér. Maga a fészek igen hitvány tákolmány, pár ágból éppen csak összerakva. Fészekalja négy-öt halavány zöldeskék tojás.

Élete módja. Kevésbbé bujkáló és titkosan élő, mint a bölömbika, nem is szereti a lóságot rónavizeivel és nádasaival, hanem igenis a mocsarat, különösen akkor, ha pocsolyás vizek, gyékényesek, bokrokkal és fákkal váltakoznak. Itt alapít bakcsó falut és itt leskelődik prédájára, mely apró iszaphalból: csíkokból, poczhalból, de egerekből, gótékből és mindenféle nagyobb rovarból telik. Röpülés közben nyakát, lábát behúzza s ekkor alig hasonlít gémhez; a mikor pedig fára kap. a mit gyakran cselekszik, behúzott nyakkal és kuczorogva, nagyon emlékeztet a varjúra, a mi talán hozzá is járult egyik nevéhez, a «vakvarjúhoz». A mi a «vak» szót illeti, ez nem szemére vonatkozik, mert ez nagy, fényes és tüzes színű, hanem a hangra, mely magyar fülnek így hangzik:

bak-vak — bak-vak — bak-vak;

tehát egy «vak» szavú, varjúhoz is hasonlító madár. A hol faluszámra tanyázik, bizony megérzi a szegény csikaszemember — ennek káros. Van elég; de a mocsarakkal egyetemben mégis csak fogytán van.

75. A VIZITYÚK.

75. A VÍZITYÚK.

Egyéb neve nincsen.

(Gallinula chloropus L.)

Leírás. Kicsit nagyobb a fogolymadárnál, de zöld lábai, különösen ujjai sokkal hosszabbak. A szárny hajlása táján egy kis sarkantyúféle érezhető. Homloka csupasz holddal, a hold színe piros. Szeme-csillaga kárminpiros. Nyaka és egész dolmánya sötét zöldes-olajbarna, a test többi része palaszínű. A farok alja közbül sötétszínű szélein fehéréssárgán szegve. A szárnyat tartó oldaltollak fehér végekkel, melyek a szárny szélén végigfutó fehér sort alkotnak. Csőre zöldes, tövén pirosas. Fészkét mindig, vagy legalább leginkább a partisás elhalt üstökéibe rakja s a száraz levelel használja fészekalomnak. Fészekalja rendszeren tíz tojás felé is van. A tojás színe: halvány sárgás-vöröses alapon ibolyásan foltozott és vörösesbarnán szeplőzött.

Élete módja. Szereti a jól koszorúzott lóságot, melynek szélein tanyázik. Igen ügyesen kúszik fel a nádra és igen szépen szaporán úszik, noha úszóhártyája nincsen; még bukik is és hosszan kitart a víz alatt; ha üldözik, lebukik és csak néha üti ki éppen csak csőrét a víz színe fölé, hogy lélekzelet vehessen. Nagyokat lépve, de szaporán futos és boldogul még a vízitök kerek levelein, a hínáron és úszó gazon is, mert hosszú lábujja megóvja a beszakadástól és bemerüléstől. Nagyon kedves és a hol nyugton hagyják, nagyon bizalmas madár is, mely nem vét senkinek, de annál nagyobb ékessége a tóságnak. Táplálékja rovar, vízilencse; csipegeti a kibúvó zsenge nád és sás húsos hegyéi. Szóval ártatlan, és inkább hasznos madár.

Farkinczáját mindig fenhordja és akár fut, akár úszik, minden mozdulaton egyet billent szép fejével. El sem képzelhető kedvesebb látvány, mint mikor a vízityúk először vezet ki 8—10 diónagyságú, bársonyfekete, hunczutkás szemű csirkéit a vízre. Minden védelemre érdemes.

KÁROS.

76. A HALÁSZCSÉR.

Egyéb neve: küszvágó, szerkő, halkapó, halászfecske, czerkó, csér.

(*Sterna hirnudo L.*)

Leírás. Teste jó rigó nagyságú, de hosszú szárnyaival és hosszú farkával nagyobbnak látszik. Lába uszóhártyás és piros; csőre éles-hegyes és piros. Fejeteteje és a tarkó tiszta fekete; dolmánya gyönyörűen kékes-hamvas; torka, begye és melle szép fehér. Szárnytolla feketés. Farka villás, mint a fűslifecskéé; a leghosszabb külső toll, mely a villa ágát alkotja, sötét szürke, a fark többi tolla és a farcsík fehér. Szeme csilлага vörösbarna. Fészket telepesen a folyómenti fenyérekén készíti; itt leginkább a kavicsos részen kapart, lapos gödröske, mely pusztá, minden alom nélkül való. Fészekalja két-három agyagsárga, vagy barnasárga, viola-szürkésen és barnásán hintett, foltozott tojás.

Élete módja. Ragyogó tisztaságával és gyönyörű, igazán lengedező röpülésével nagy folyóink és nagy tavainknak dísze és ékessége, mely nélkül a tó és levegőege mintha kihalt volna. Naphosszal kevés pihenéssel, mely a part kövesein, vagy karózatokon esik meg, folyton méregeti röptével a vizeket, behúzott nyakkal, lefelé szegezett csőrrel csak itt-ott keveset forgatva a fejel, hogy a víz színét megvigyázhassa. Mindig egyforma magasságot tart s a mint a préda megközelíti a víz színét, hirtelen lefelé szegezi és szétveti a farkát, szárnyával pedig verdesve egy helyen függőget, élesen odatekintve, a hol a préda mutatkozott. Egyszerre csak leveti magát mint valami kő, úgy hogy a víz nagyot loccsan, — de már akkor be is kapta prédáját, mely rendszeren a kicsinyke széljáró-küszhal. Egészben csekély számánál fogva nem jön számba halászatuk, tehát nem is károsak. A Tiszamenti embernek szavuk *szerk*, ezért olt szerkő a nevük; a Kőrösmentinek *csér* a neve, mert így hallja a szavát.

HASZNOS.

77. A DANKASÍRÁLY.

77. A DANKASIRÁLY.

Egyéb neve: dunai halászmadár, nagy halászmadár, nagy halkapó, vízi galamb, hógalamb.

(*Larus ridibundus L.*)

Leírás. Közel varjú nagyságú. Csőre nem erős, hegye lekonyuló. Feje szép sötétbarna és ez a szín a torkon jobban terjed lefelé. Fehér szemök. Nyaka, dolmánya szép, hamvas-szürke; a torok, begy és a hasfél tiszta fehér. A szárny evedzői sötétek fehérrel, a fiókszárny világos hamvas. A esőr és a lábak kárminpirosak, ilyen a szeme csillaga és szegése is. A lábakon úszóhártya. Télen a fej megfehéredik és a csőr és lábak eleven színe is megváltozik hússzínre, majd barnásra. Fészke, mint seregmadaré nagy falvakat, telepeket alkot; akad telep a velencei tavon, mely 3—4000 fészekre van becsülve; tördelt nádra, zsombék tetejében, nem sok mesterséggel kupacztot teremt a madár, azt behorpasztja, kitapossa, száraz nádlevéllel és a gyékényével megalmozza és kész a fészek, néha egymás hálára is építve. Fészekalja két-három, ritkán négy tojás, többnyire agyagsárgás, Írásos vagy rendes sötét foltozással.

Élete módja. A dankasirály vándormadár ugyan, de egy része azért kihúzza nálunk a telet úgy, hogy elhagyja kedves, befagyott tavait és a folyók nyílt helyeinek feljárásával tengeti tavaszig az életét. Magyar földön teljesen a gazdasághoz simult és alkalmazkodott és ott, a hol seregei a lóságban tanyái ütöttek, nincs a dankasirálynál buzgóbb követője az eke vasának, és nincs jobb, kitartóbb tisztítója az ugar-nak, kaszálónak és a rétség kasza alá fogható részének. Folyton szedi a bogárságot, a kukacztot és mindazt, a mit a gazdaságra károsnak kell tartanunk. Fiait is ezekkel ápolja föl, azért ott, a hol telepei állanak, a mezőgazdaság rovar-kárról nem is panaszkodhatik. Csak őszkor kezdi a tó színét is méregetni, s ekkor belevág a silány halba is. Bessenyey György a természeti leírásában feljegyezte magyaros nevét, a melyet íme átadtam a magyar népnek is.

KÖZÖMBÖS.

78. A VADLÚD.

78. A VADLÚD.

Egyéb neve: őszi lúd, téli lúd, lazsnak lúd.

(Anser fabalis Lattr.)

Leírás. Csőre fekele, körme és az orrlyukak közötti egy narancsszínű, kereszlbefuló és elég széles pászla. Az összetett szárny hegye túljár a farkon. Főszíne barnásszürke világosodó tollszélekkel; a mell világosabb; a szárny evedzőlloai barnásfeketék. Szeme sötétbarna, lába narancsszínű, vörösesbe húzó.

Fészke nem áll Magyarországon, mert ez a lúd nálunk csak téli vendég, mely az éjszaki fok tájának rettenetes téli hidege elől menekül a mi enyhébb tájainkra, bevárva, a míg a tavasz beköszönése jelt ad neki is, hogy a jegestenger tájain álló fészkelő helyeire visszatérjen és újból a íásításnak éljen. Rideg hazájában tákolt fészket épít, a melybe hét-tíz fehér tojást tojik; kotolás közben ha távoznia kell, mindenkor belakarja tojományál, hogy ki ne hülhessen.

Őszrekelvén az idő, a vadlúd tengernyi seregekbe összeverődve délnek vonul és egy része eléri hazánkai is, hol az őszi vetéseket tömegével helyen-közön szinte elborítja és ha, mint rendszeren egy-egy megszállott helyen kitart és oda rendszeren visszatér, a vetés koppasztásával, kilépésével és túlságos gázolásával foltonként érzékeny kárt is okozhat.

Ha telünk nagyon kemény és vastag hóréteg borítja a vetéseket, a vadlúd délre vonul és egy része átmegyén még a földközi tengeren is.

De mihelyt enyhül az idő, a lúd visszatér. Innen a pászlor-emberek helyes jóslása: ha a vadlúd délnek vonul, nagy hideget várhatunk, ha éjszaknak tart, megenyhül a tél is. Átlag márczius elején a vadlúd nagyon felgyülekezik és alkalmas idő és széljárás keltével nagy seregben elindul fészkelő helyére, hol lánczokra szakadozva, eloszlik az északi sarkvidék sivár területein.

79. A TŐKÉSRUCZA.

79. A TÖKÉSKUCZA.

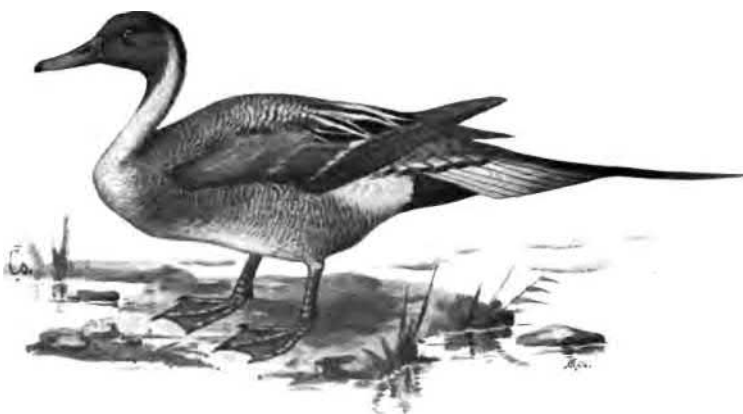
Egyéb neve: kacsza, kócza, törzsökrécze, öregécze, dunai récze, nagykacsza.

(*Anas boschas* L.)

Leírás, A gúnárja, tojója akkora, mint a házirucza, mely mintha a vadnak vérrokona volna. A tóság legnagyobb hápogója. A gúnár, rendes néven «gácsér», nagyon ékes. Egész feje gyönyörűen zöld zománezos s ez a szín a nyak felé fehér kalárisal van a többi színtől elválasztva. A farcsíkon, mely bársonyfekete, mint a farokálja is, szépen felkunkorodó lollbokréta áll. A szárnyon gyönyörű, ibolyásan zománezos tükör, felül-alul fehérén szegve. A nyak és begy gesztenyebarna. Dolmánya nagyon aprón és szépen pontozott. A hasafele világos szürke, minden toll finoman sötétén keresztberóva. Csőre zöldes, lába narancsszínű. A tojó sárgásbarna alapon sötétbarnán iromba. Fészket a mocsár sasos helyeire, vetésekbe, de — elég csodálatosan — fűzfák fejeire és nagy faodvakba is rakja; inkább csak almozza; de azután finom pehelylyel béleli ki. Fészkealja tíz-tizenkét derék, sárgásfehér tojás. Nevezetes, hogy a faodvakban magasan fészkelő tőkésécze a fiakat, mihelyt megszáradtak, egyenként csőrbekapja és leviszi a vízhez. A felett pelyheske fekve marad, mint a kő mindaddig, a míg az anyarécze az utolsó fiát le nem hozta, — ekkor megnyüzsög a család és indul az anyarécze után, hogy a vizén azonnal úszva kezdje a kacsaeletet.

Rendes életfolyásában leginkább vizi növény a táplálékja; vizilencse, harmatfű, súlyom zöldje, hínárok magva és zsengeje a rendes táplálékja. Becsületes kacsamódra buzgón szűrögeti is a vizet, a mikor sok apró vizi teremtes vándorol le bárzsingján. De tud ám kárt is lenni, mert aratáskor rájár a földön fekvő markokra és ugyancsak kicsépli, összegázolja. Ezért is, meg jó peccsenyéjéért is puska neki.

Még bőven van.

80. A NYÍLÁS RUCZA.

80. A NYÍLÁS RUCZA.

Egyéb neve: öreghegyes, gémnyakú kacsza, orsófarkú rucza, villásfarkú, nyílfarkú, nyársfarkú, fáczányfarkú, fecskefarkú rucza.

(*Dafila acuta* L.)

Leírás. Valamivel kisebb, de karcsúbb, hosszabb a lökésnél; farka hosszan, nyársszerűen kinyúló középtollakkal, — ezért neve nyárs — vagy nyílfarkú is; nyaka hosszú, vékony — ezérl gémnyakú. A gácsér tavaszra kelve gyönyörűen ékes madár; szárnyalukra ragyogóan zöldzománczú, felül rozsdásan, alul fehérén szegve. Feje sötét dohányszínű, a pofákon rezes; a nyak mindkét oldalon fehér, középen a tarkótól lefelé feklés. Egész hasafele fehér; dolmánya fehér, igen finom sűrűn álló és hullámosan rovott sötét csíkokkal. A hegyes hosszú válltollak feketék, fehér szegővel. A farok feketés, középső nyárstollai feketék. Farokalja fekete, lába kékesszürke, csőre kékes; szeme barna. A tojó olyanszínű, mint a tőkés, de nyílfarkú. Fészke sasos, gyékényes és csuhés nyílt tavakon torszákön épül. Fészekalja nyolcz, tíz tojás, mely zöldes, kisebb és kevésbbé vaskos a tőkésruczáénál.

Élete módja. Vad, bajosan megvigyázható ruezamadár, mely vonuláson tömegesen is érkezik, de elvonul és csak kisebb számban telepedik meg bajosabban megközelíthető tavainkon, így a Balaton roppant berkeinek rejtett rónavizeiben, különösen a sekélyeseken, a hol a fehér vízirózsa, köznéven vizitök, és a vizisárga virít, leveleivel pedig szinte elborítja a víz színét. Ilyen helyeken buzgón keresgél a nyílfarkú tótágasba állva a víz fenekén, mint házi kacsaínk is. Eledele zsenge vízi növény, vizilencse és mindennek húsos, zsengebb hajtása, hegye; de legbuzgóbban szedi a vízi bogárságot, a szitakötök és hasonlók álczáit. Berkeink és rétségeink tünésével ennek a szép ruczának tanyái mind öszébb szorulnak. De azért még nem ritka.

81. A KANALAS RUCZA.

81. A KANALAS KUCZA.

Egyéb neve: kanálos-künyálos-kalános récze, lapátorrú rucza, fogas rucza, butaorrú kacs, kalánorrú récze.

(*Spatula clypeata L.*)

Leírás. Kisebb a tőkésnél, zömök testű. Főjegye a hatalmas, kanalas vagy lapátos csőr, mely különösen elől kiszélesedik, belső szélein pedig ugyancsak sűrűn, fésűszerűen fogas, a vizek szűrőgetésére nagyon alkalmas. A gácsér nagyon ékes madár. Szárnya lükre fényesen zöld, felül fehér szegessel; egész szárnya világos kék. A feje oldalt kékesen zöld zománczcal. begye fehér. A dolmány eleje feketés, zöldes, minden tolla fehér szegővel, a farcsíkja feketés-kékes, a farok-alja is ilyen; a válltollak hegyesek, fekelefehérek. Lába narancsszínű, csőre sötét. A tojó színszerint hasonlít a tőkésrucza-tojóhoz, de kanalas csőre azonnal szembeszökik és megkülönbözteti. Fészke a mocsarak sáros helyein áll, éppen csak almozott. Fészekalja hét-tizennégy világos rozsdasárga tojásból alakú.

Élete módja. Gyönyörűen, sebesen és ügyesen röpködő rucza, a melyet nagy magasságban is kanalas csőrénél fogva könnyen meg lehet ismerni. Kevésbé vad, mint a többi ruczafaj és nem is jár csapatosan, hanem még akkor is, ha más fajok csapataival tart, külön röpköd. Már a csőre is arra tanít, hogy eledelét kevésbé a növény, mint inkább a tóság apró rovar- és rákvilága szolgáltatja, a melyet szitaszerűen szűrő csőrével nagybuzgón és szinte csámcsogva kivedelgel. De éppen ebből következik a baj, mert a halak a part sekély, melegedő vizében ívnak meg és így ikrájuk is itt érik a kikelésre. Ha a kanalas rucza ívó helyre akad, a milyen igazi az ő kacsatorkossága, bizony ezrével szedi begyre a tóság halivadékát, még mielőtt, hogy kikelt volna. Ennyiben a halasgazdára nézve káros és jó, hogy egészen a ritkább fajok közé tartozik.

HASZNOS.

82. A BÚBOS VÖCSÖK.

82. A BÚBOS VÖCSÖK.

Egyéb neve: király vöcsök, öreg bujár, szakállas vöcsök, bódorka, dárévöcsök, kontyos-bóbitás-nagy vöcsök.

(*Colymbus cristatus L.*)

Leírás. Akkora, mint a tőkésréce; de nyurgább. Az egész madár kinyújtott vékony nyakkal palaczkformájú. Fekete fejebúbján hátraszegett kettős bóbita, nyakán, a tarkó tájáról indulva, és köröskörűi finom, szálazott tollakból álló, tömött gallér, mely belül rozsdaszínű, szélei felé sötét. Lába oldalt vágó, ujjai között kötött uszohártya helyett hasított keresztbe bordázott és széles lemezek. A köröm lapos és széles. Csőre gyilokszerű, éles-hegyes. A farok mindössze pár foszlott tollacska. Hasa fehér, gyönyörűen atlaszfényű; háta barna. Szárnyatükre fehér. A tojó kevésbé szakállas és kevésbé ékes. Fészke békanyálból és korhadásnak eredő anyagokból tákolva a víz színén úszik, nem a nád sűrűségében, hanem a szélek rigyásában található; egyes nádszálhoz úgy van fogva, hogy egy helyen maradjon. Fészkalja rendszeren négy hosszúkás, fehér tojás, a mely azonban a hosszú kotolás alatt és a fészkek rothadó anyagától elbarnul és elszennyesedik. Pelyhesei szürke alapon sötéten csíkosak.

Élete módja. A búbosvöcsök kitűnő bukó s ezt oly villámgyorsan végzi, hogy a sörét csak a víz színébe vágódik. A halastavaknak nagy veszedelme. Biztosabb helyeken több vöcsök egyesül és hajtást rendez a halakra. Bukva terelik ezeket a part felé s mikor a hal már szorul, a riadó hal közé bukva kapkodják a prédát.

A búbos vöcsök, a meddig teheti — pedig soká bírja — bukással iparkodik a veszedelem elől menekülni; roppan! soká marad a víz alatt és azalatt messze bír úszni; ha messzi van a nád, a mely befogadhatná, pillanatra felüti a fejét, egyet lélekezik és újból alábukik.

Szárnyra csak végső szükségben kap és igen messze verdesi a vizet, a míg emelkedni kezd. A magasba érve azonban elég sebesen és kitartóan száll tova.

KÁROS

83. A KÁRÓKATONA.

83. A KÁRÓKATONA.

Egyéb neve: tomolygó, kárókatona, göte.

(*Phalacrocorax carbo L.*)

Leírás. Lúd nagyságú erős, fekete madár. Lábának mind a négy ujjal úszó hártya köli össze. Csőre hosszú, löve erős, a felső káva vége kampós, vágó; az alsó káva késalakú, villa-ágai közötl tágítható, kopasz borszák. Farka ékalakú, tollai keskenyek és merevek. Szeme zöld. Nyáron torka és pofája fehér, a fej többi része fekete érczfényű; a torkon és a nyakon a tollazat sörényszerű. A dolmány földje ércszínű, minden toll fekete szegővel, úgy hogy az egész pikkelyszerű. A tollas czupákon kifelé fehér folt. Tavaszrakelve nászruhája a nyakon sok fehér tollal vegyítve, a czupákon majdnem fehér gálya. Őszkor ezt a dísz elhányja s a torka is kifekeledik. Hajdanában nagy telepekben költött hazánkban, fészkei fákon állottak és állanak, akár a varjaké a varjútanyán; sokszor a varjukkal egy helyen is fészkeltek. Fészke ágakból és roszéból tákolt. Fészkealja három-négy hosszúkas, majdnem karesű, zöldes tojás.

Élete módja. Elég jól repülő és jól bukó vízimadár és jaj annak a halgazdaságnak, halászható tónak, a melvbe a kárókatna beveszi magát. Három kiló hal egy napra szűkesen elég ennek a telhetetlen halfarkasnak!

Eledelét bukva szerzi, mert a víz alatti halászatnak elsőrendű mestere; lába hatalmas evedző, farka hatalmas timon, esőre horog is, kés is, zsákja és bárzsinja pedig nyúlik mint a jó kostök: nagy halat bir befogadni. Folyton falánk. Kínában, Japánban a kárókatnát szelídítik és halfogásra használják; előbb azonban karikát lesznek a nyakára, hogy a halat le ne nyelhesse. A halász, rúd végén viszi a madarat a víz fölé, s ez, mihelyt halat érez, beveti magát a vízbe, elkapja a prédát és rákap az elébe tartott rúdra.

Mindenképpen irtani való madár.

ELMÉLKEDÉS.

A madármunka törvényéről.

A kárákatna leírásával bevégeződött az a sor, a melyet ebbe a könyvbe szántam. Ezúttal nem is az volt a feladatom, hogy a földművelő gazdából, a kertészből, az erdőt járó vagy a halászó magyaremberről madártudóst neveljek, mert ez nem is azokra tartozik, a kiknek munkájukkal a családnak hajlékot, ha lehet, birtokot és mindenesetre kenyeret kell szerezniök. Hanem az már nagyon is kötelességemben állott, hogy annyi madáralakot adjak képben és irjak le szóval, a mennyi elég, hogy a nehéz napi munkával küzködő magyaréinber pihenő órájában haszonnal és talán gyönyörűséggel is forgathassa ennek a könyvnek lapjait, ismerkedjék meg a körülte élő, mozgó és fia sí tó madarak legfőbbjeinek formájával, színével, teste alkotásával, leginkább azonban *munkálkodásával és a munkahelyes megítélésével, megbecsülésével: a haszonnal és a kárral is.*

Háromszázharmincznégy madárfajból, a melyet a madártudomány eleddig Magyarországból megismert, itt csak nyolczvanegynek a képét és leírását találja a kegyes olvasó; de ez a nyolczvanegy úgy van megválogatva, hogy a ki ezen a soron éberséggel és figyelemmel végig megyén, az szerez annyi értelmet, hogy a kimaradottakat, ha találkozik velők, majd be tudja osztani a rendbe. De megszerzi ezen felül

az értemei a következő elmélkedésnek haszonnal való olvasásához is.

Azokból a szakaszokból, a melyekben a madarak csőre, lába és szárnyaalkotása volt bemutatva és röviden méltatva, már világosan kitetszett, hogy a nagy természetnek e teremtményei minden csak kigondolható módon, de első sorban *madárszerűen nyúlnak az anyatermészetbe* és hogy ez a benyúlás oly munka, a melyet éppen csak a madár és éppen csak oly szervezettel, mint az övé, végezhet. A mi pedig különösen kitűnt, ez az, hogy *az anyatermészetnek erre a madármunkára okvetetlenül szüksége van.*

A munka és szerszáma közötti viszonyt nagyon világosan és elmésen magyarázza az ókor bölcs mesemondója, *Phaedrus* (olvasd: Fedrusz) a ki XXVI-dik meséjét a rókára és a gólyára alapítja.

A mese szerint a ravasz róka lakomára hívta a gólyát. Hogy azonban a gólya ételhez ne juthasson, a róka csupa híg eledellel, hozzá mind lapos tálakon rakta meg az asztalt. Váltig biztatta ugyan gólya komáját, hogy csak tessék, ne vesse meg a szegénységemet; no meg, hogy szívesen is adom. De hát mit tehetett a gólya koma hosszú csőrével és kurta nyelvével, vagyis *a maga szerszámjával* a laposra tált sok híg lével!

Bizony-bizony csak koppant a szeme, mint a kálvinista varnyúnak, mikor üres konczba nézegetett.

Azalatt a róka mind föllefette és felnyalta az ételt és csak úgy hízott ravasz lelke a gólya koma felsülésén.

No de nem hagyta magát a gólya koma sem. És egy szépséges napon csak meghívta a róka komál egy kis lakomára.

Jön a róka — és mit lát? Azt látja, hogy a gólya komája minden eledelt szűk, hosszúnyakú bokályban, az italt meg szűknyakú falaskóban tálalta. így a gólya koma hosszú csőrével és nyakával szépen hozzá is fért ételhez, italhoz; de

oda a róka koma — aztán már istenigazában — csak úgy tekinthetett be, mint az a bizonyos varnyú az üres koncza; mert hát *nem illett az ő rókaszerszámjához.*

A milyen egyszerű az ókori bölcs meséje, oly világos és érthető annak a tanúsága: hogy t. i. a gólya nem boldogul az 6 szerszámjával olyan élvezetben — *mondjuk munkában* — mely a róka szerszámjához van szabva és megfordítva, hogy a róka kudarczot vall ott, a hol csak a gólya felelhet meg.

De a tanúság még tovább is van. És követem is a jó pap példáját, hogy inkább kevesebbet markolok, hogy annál többet szoríthassak: nem fogok különböző alkotású állatokról, mint a milyen a róka meg a gólya, elmélkedni, hanem megmaradok tisztán a madaraknál.

A madármunka legtökéletesebb és legcsudásabb szerszámja a *szárny*, mely megadja a madárnak azt, hogy helyét könnyen változtathatja. A hova a legsebesebb futó ló, a nyílaló szarvasgím csak órák múltán érhet el, oda a madár szárnyaszabadján perczek alatt juthat. Igen, mert a nyílaló gímnek mégis minden kupacz, minden domb és minden hegy, meg minden árok, minden ledöntött fa akadály — ezt pedig a madár nem is ismeri! Mi is a madárnak a hegy túlsó oldalára jutni? Arasznyi idő és ott van!

A mikor a fecske őszkor bevégezte a gyülekezést, egyszerre csak hűlt helye marad nálunk.

Hová lett! Elindult messzi, tengerentúli meleg tájakra. hogy ott húzza ki azt az időt, a míg itt, szülőföldjén, tél van. No és meddig tart a fecske útja azokra a déli, tengeren — mondjuk népiesen operenciántúli meleg tájakra? A fecske egy másodpercz alatt hatvannégy métert is nyilai és evvel a szédítő sebességgel órák alatt akkora utal teszen meg, a melyhez a legsebesebb hajónak hetekre és hónapokra van szüksége. Ez a sebes madár tehát *munkálkodását, mely a bogár-*

ság megzabolásában nyilatkozik meg, úgyszólván a Föld féltékéjére terjeszti ki — a legnagyobb könnyűséggel.

Igen ám! De mikor a kaszások rendje a kaszáló szélén kiszorítja a harist, az a haris nehezen kél; eleintén csak úgy tántorogva röpül és azon van, hogy minél előbb lábra kerülhessen. Pedig még ez a lassúság is elvonul télire, átkel a tengeren és el a meleg tájra.

De itt is, ott is *csak gyalogosan végzi madármunkáját*, azt, a melyet a fecske nem végezhetne, mert az *csak röpülve bír táplálkozni*.

Íme, ezek valódi kétlaki madarak, kiknek szűk az ország határa, kik jönnek és mennek. Ezekkel szemben pedig vannak madaraink, kiket a legkeményebb tél sem verhet el tőlünk. Itt maradnak, mert egész éven át szüksége van a természet rendjének az ő munkájokra.

Szakasztott olyan kép és olyan rend az, mint édes magyar hazánk népmozgásában is, mert hiszen ennél is *a munka az alap, amint hogy más nem is lehet*.

A mi ezen a földön igazi gazda, az keményen megáll a rögn, a lelkén; onnan nem szorítja ki semmiféle tél — a legkeményebb sem. Éppen úgy, mint az igazi magyar madarat.

Már a mesterember könnyebben mozdul meg és *ha nincs munkája*, ott a vándorbot. És ha nem is fecskeszárnyon, hát harislábon csak elindul jó szerencsét próbálni. A mi pedig kereskedő ember, az a mai vasutas, gőzhajós időben nyakába veszi az országot, de még a szomszédságot is, éppen, mint az a madár, mely fölemelkedik, hogy szétnézhessen és aztán oda száll, a hol szemességével, életrevalóságával *magának valót talál*.

De még a nagy tömeg mozgása is megvan itt magyar földön. Abérczes felföld, a Kárpátalja népe aratás idején otthagya tömegesen szegényes határát, hogy az aranykalászt termő Alföldre vonuljon, ki kaszásnak, ki aratónak, ki meg marokverőnek.

Éppen úgy, mint seregekbe verődnek különböző alkotású vándormadaraink, hogy télen át beálljanak, mindegyik a maga madárszármájához képest, messze délszaki tájak természetébe *oly munkába, a melyet ez a déli táj éppen úgy nem nélkülözhet*, mint nem nélkülözheti a magyar Alföld az arató munkást.

Ez a munka rendje, hatalma és törvénye, mely megnyilatkozik madárnál, embernél egyaránt.

PÉLDABESZÉD ÉS SZÓLÁSMÓD.

HÁNY PÉLDABESZÉD ÉS MONDÁS SZÓL A MADARAKRÓL?

No hát ez azután az igazi gyönyörű sor! És úgy, a mint a magyar Nép, százötvennél is több madárfajt tud néven szólítani, ezredéves tapasztalata sok példabeszédben fakasztotta ki bölcsességét. Megkezdem tehát a sort. Szól a példabeszéd és szólásmód, a mint következik.

A madárról magáról.

Nem azé a madár, a ki elszalasztja.
Madarat sípszóval.
Égi madár hegyen-völgyön megszállhal.
A madártól sem kérdez.

Eleven, mint a madár.
Mint a madár az ágon.
Az neki, a mi a madárnak a lép.
Madár után leskelődik.
Madár se száll reája.
Ritka madarat vadásztat.

Szabad, mint a madár.

Él, mint az égi madár.
Madarat foghatni vele.
Hol madár se jár.

Madámyi járó föld.

Ritka madár.

A madár akárhova röpül, mindig otthon van.

Hitvány madár, a ki fészket megrutítja.

Az egy madártejen kívül mindene vagyon.

Kicsiny madárnak fészke is kicsiny.

Könnyű, mint az ólommadár.

Szeme úgy jár, mint a rárómadárnak.

Ritka madár az igaz barátság.

Ritka madár a jó asszony.

Rossz madár, a ki a tollát nem bírhatja.

Nem azé a madár, a ki meglövi, hanem azé, a ki megeszi.

Ha madárra tárgyzolsz, ijjadat ne pengesd.

Nem rak fészket madár oly házra, mely meg akar égni.

Ritka madárnak kedves a kalitka.

A madarak fajáról, neméről.

A búbos bankáról.

Büdös bábuk berzenkedik a hattyúra.

Keserves fia lesz az a bábuknak.

Büdös, mint a banka.

A bagolyról.

Bagoly is bíró a barlangjában.

Bagoly is azt gondolja, hogy sólyom az ő fia.

Egész éjjel virraszt, mint a bagoly.

Úgy néz, mint a bagoly.

Akár a baglyot a kőhöz, akár a követ a bagolyhoz.

Nem lesz bagolynak sólyom fia.

Bagolyhoz kapván, elszalasztottá a sólymot.

Bagolyokkal huhogass, verebekkel csiripelj.

A bagoly is fényre néz.

Te érted is leesett a bagoly a fáról.

Tud hozzá, mint a bagoly az Ave Máriához.

A bakcsóról vagy a vakvarjúról

Szava árulja el a bakcsót.

A csókáról.

Csóka csókának nem vájja ki a szeméi.
Hiába fürdik a csóka, nem lesz fehér hattyú soha.

A czinegéről.

A czinege is örül a tökmagnak.
Czinegének kóro a nyársa.
Czinegét fog a feje.

A daruról.

Láss darvat.
Görbén hordja a nyakát, mint a daru.

A fecskéről.

Csacsog, mint a íecske.
Egy fecske tavaszt nem szerez.
Nem jó verébnek fecskével pörlekedni.
Nyári szállásért meg nem telet veled a fecske.
Hírmondó fecske tavaszt énekel.
Nem sirat egy fecskét egy nyár.
Idővel a fecske még házadra szállhat.
Elmegy a fecske, marad a tűzok.

A fülemiléről.

Örül a fülemüle, ha hangyatoját lát.

A fürjéről.

Friss, mint a für.
Yörhenyes, mint a fürmony.
Fürj is megszokja a tarlót.

A galambról.

Szegény úrnak galambducz a mészárszéke.
Nem galambkosár a világ, másutt is megél az ember.
Senkinek sem röpül szájába a sült galamb.
Tiped, tapod, mint a tojó galamb.
Szereti, mint a galamb a búzát.
Szelíd a galamb, mégis van epéje.

A gólyáról.

Őt sem a gólya költötte.
 Engem sem a gólya költött.
 Sokszor megjön, addig el is megy a gólya.
 Árva, mint a gólya.
 Elvitte kedvét a gólya.
 Elvitte, mint a gólya a fiait.
 Későbbre száll el a gólya, mint a veréb.

A gödényről.

Iszik, mint a gödény.

A halálmadárról.

Megszokta, mint a halálmadár a huhogást.

A harisról.

Az harist az ő maga szaván fogják.
 (Szaván fogják a harist. Élő forma.)

A hattyúról.

Fehér, mint a hattyú.
 Ritka, mint a fekete hattyú.
 Hattyú a ludak közt.
 Nem fehér hattyú az, kinek tarka a tolla.

A hollóról.

Ritka, mint a fehér holló.
 Hollófészken hattyút keres.
 Holló volt, hattyú lelt.
 Nem fél a holló akasztott embertől.
 Fekete hollónak fekete a fia.
 Két holló összevesz a konczon.
 Holló hollónak nem vájja ki a szemét.

A kakasról, tyúkról és csirkéről.

Minden kakas a maga szemetén hatalmas.
 Akkora, mint a kakasugrás.
 Kakas alatt is tyúkmonyat keres.

Nem takarhat annyit a kakas, hogy a jércze ki ne
 Kakas is úr a maga szemetén.
 Egy kakas az egész falu kakasait fellármázza.
 A jó kakas ritkán kövér.
 Kakas is kiveszi tojásból a vámot.
 Van ott kakastej is.
 Megnőtt a taraja.
 Elkapta kenyerét a tyúk.
 Azt is tudja hányat tojott a bíró tyúkjá.
 Tyúk fő a fazékban.
 Meglapul, mint a tyúk.
 Elloptad a pap tyúkját.
 Elütötte a pap tyúkját.
 Ert hozzá, mint a tyúk az abéczéhez.
 A tyúk is kikaparja.
 Jobb a tyúk csirkéstül.
 A kié a tyúk, a tojás is azé.
 Vak tyúk is talál néha búzaszemet.
 A szomszéd tyúkjának nagyobb a tojása.
 A mely tyúk sokat kárál, keveset tojik.
 A szelid tyúk is hamar meglippen.
 Tyúk is szóra szoktatja csirkéit.
 Tojás akar okosabb lenni a tyúknál.
 Jó példát ad a tyúk, de kacsái nem követik.
 Ha egy tyúk úszni tudna, a többi is eltanulná.
 Én sem vagyok mai csirke.
 Ne legyen a csirke okosabb a tyúknál.
 Csirke csipog a nád alatt.
 Főtt tojásból nem sok csirke kél.
 Hamarább forr a vize, mint a csirkét megfogta.

A kakukról.

Megnyerte a kakuk.
 Nehezen ér az több kakukszót.
 Sokszor hallott már kakukszót.
 Ritka, mint a kakuk a mezőn.

A kányáról.

Még a tyúk is lelapul, mikor kányát lát.

A lúdról.

Legyen lúd, ha fehér; együk meg, ha kövér.
 A libákból is kitör a lúdméreg.
 Sok lúd disznót győz.
 Nem emelkedik, mint a szárnyaszegett lúd.
 Foltonként szállankoznak, mint a vert ludak.
 Őrizkedik, mint a lúd az eszterhától.
 Gágog, mint a lúd.
 Ludak törvénye: kiki magának.
 Lúdra szénát kár vesztegetni.
 Tengeren innen, tengeren túl csak lúd a lúd.
 Akár meddig nevelik a libát, csak lúd lesz abból.
 Lúdtól tanúi a liba.
 Sok szent Márton hídja kelt már el azóta.
 Nagyobb csoda, ha egyszer eszterhára száll a lúd, hogysem
 napestig ott sétál a kakas.
 Ludas benne.

A páváról.

Szép a páva, rút a lába.
 Úgy jár, mint a páva.
 Kevély, mint a páva.

A pintyről.

Olyan, mint a pinty.

A rigóról.

Igen örvend a rigó, felel neki a szajkó.
 Nem sirat egy rigót a nyár.

A sasról.

Sok sas, sok dög.
 Többet ér a vén sas ifjú bagolynál.
 Sas legyet nem fogdos.
 Sok sasnak egy fészken nehéz megalkudni.
 Sast tanít röpködni.
 Megifjúl, mint a sas.
 Sasnak, sas a fia.

A seregélyről.

Minden seregély három szemel visz el a szőlőből (a maga szemét s egy szőlőszemet a csőrében).

A sólyomról.

Sólyommadárnak nem lesz galamb a fia.
A bagolynak nem leszén sólyom a fia.

A szárcsáról.

Tarka, mint a szárcsamony.

A szarkáról.

Csörög, mint a szarka.
Csörög a szarka, vendég jön.
Sokat akar a szarka, de nem biri a farka.

A tűzokról.

Elmegy a fecske, marad a tűzok.
Jobb egy veréb ma, mint egy tűzok holnap.

A varjúról.

Más is látott varjút karón.
Karó hegyén tar varjút.
Néz mint a varjú az üres konczba.
Gyanakszik, mint a varjú.
Várjon varját fogott.
Te érted leesett a fáról a varjú.
A varjú is neki krárog (helyesebben: károg).
A varjútól is fél, hogy kikrárogja (kikárogja).
Úgy krárog a varjú, mint az anyja (károg).
Varjú is tud néha ékesen krákogni (károgni).
Éhes varjú dög után lát.
Ezer varjú ellen elég egy kő.
Varjú is csak addig egyforma, míg egészséges.
Nem vágja ki egyik varjú másiknak szemét.
Hol láttad varjúnak sólyom fiát?
Koppan a szeme, mint a kálvinistavarjúnak.

A pápistavarjúról.

Nehéz a pápistavarjút húsrá szoktatni.

A verébről.

Veréb van a süvege alatt.

Buja, mint a veréb.

Annyit iszik, mint a veréb.

Emlegetik a verebek.

Verebek is róla csiripelnek.

Elvitte a kétszárnyú veréb.

Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok.

Nem fél a veréb a kőből faragott botos embertől.

Ha a verebek a kazalra szoktak, a láz sem verheti le őket.

Sült veréb nem repül senki szájába.

Más köleséről veri a verebet.

Azé a veréb, a ki megcsípheti.

Egyetlen szóval sem mondom, hogy ennél több nincs; de a mit barátim összeszedtek és én magam hozzáadhattam, az mind itt van!

**HÁNY MADARA VAN
MAGYARORSZÁGNAK?**

JEGYEK MAGYARÁZATA.

É. azt jelenti: érkezik tavaszkor.

T. azt jelenti: távozik őszkor.

* Hogy ebben a könyvecskében le van írva.

- Törpe sas (*Aquila pennala* GM.)
 *Vörös vércse (*Cerchneis linnunculus* L.) *É. Márczius*
 14.
 25 Fehérkőrmű vércse (*Cerchn. naum. FLETSCH.*) *É. Apr. közepe-*
vége.
 Kék vércse (*Cerchneis vespertinus* L.) *É. Április W.*
 Kerecsen sólyom (*Falco lanarius* L. PÁLL.) *É.*
Márcziusban.
 Feldegg sólyma (*Falco feldeggi* SCHLEG.)
 Vándorsólyom (*Falco peregrinus* TUNST.) *É.*
Márcziusban.
 30 Kis sólyom (*Falco merillus* GERTIM.) *Téli vendég.*
 *Kaba sólyom (*Falco subbuleo* L.) *É. Márcz. 28—*
W.

Bagolyfélék:

- Buhú (*Bubo bubo* L.) *É. Márcz. T.*
Nov.
 Erdei fülesbagoly (*Asio olus* L.)
 *Réti fülesbagoly (*Asio aecipitrinus* PÁLL.)
 35 Füleskuvik (*Pisorhina scops* L.)
 Uráli bagoly (*Syrnium uralense* PÁLL.)
 Macskabagoly (*Syrnium aluco* L.)
 Hóbagoly (*Nyctea scandiaca* L.)
 Karvalybagoly (*Nyctea ulula* L.)
 40 Gatyás csúvik (*Nyctaea tengmalmi* GM.)
 *Kuvik (*Glaucidium noctuum* PETZ.)
 Törpe kuvik (*Glaucidium passerinum* L.)
 *Gyöngybagoly (*Strix flammea* L.)

Gébicsék:

- *Nagy őrgébics (*Lanius excubitor* L.)
 45 *Kis őrgébics (*Lanius minor* GM.) *É. Április 27.*
 Vörösféjű gébics (*Lanius senator* L.) *É. Máj. első*
napj.
 Tövisszúró gébics (*Lanius collurio* L.) *É. Ápril 26—27.*

Varjúfélék:

- *Holló (*Corvus corax* L.)
 Varjú (*Corvus cornix* L.)
 50 Vetési varjú (*Corvus frugilegus* L.)
 *Csóka (*Colseus monedula* L.)
 *Szarka (*Pica pica* L.)
 *Szajkó (*Garrulus glandarius* L.)
 Északi szajkó (*Garrulus infaustus* L.)
 55 Magtörő (*Nucifraga earyoeatacles* L.)
 Havasi csóka (*Pyrrhoeorax pyrrhoeorax* L.)
- *Aranymálkó (*Oriolus oriolus* L.) *É. April 27—*
 28. *Vendég.*
 Pásztormadár (*Pastor roseus* L.) *É. Márczius 6.*
 Seregély (*Sturnus vulgaris* L.)
- 60 Jégmadár (*Alcedo ispida* L.) *É. Május 12—*
 *Piripió (*Merops apiaster* L.)
 13. *É. Április 9—*
 *Búbos banka (*Upupa epops* L.)
 10. *É. Május 2—3.*
 Szalakóta (*Coracias garrula* L.) *É. Április 22—23.*
 *Kecskefejő (*Caprimulgus europaeus* L.) *E. Május 14—*
 65 Sarlósfecske (*Micropus apus* L.) *13.*
 Havasi sarlósfecske (*Micropus melba* L.) *É. Április 12—13.*

Kúszók:

- *Kakuk (*Cuculus canorus* L.) *É. Április 12—*
 13. *É. Április 14.*
 ^Nyaktekeres (*Jynx torquilla* L.)
 Fekete harkály (*Dryocopus martius* L.)
- 70 *Nagy fakopáncs (*Dendrocopus major* L.)
 Fehérhátú fakopáncs (*Dendrocopus leuconolus* BECHT.)
 Közép fakopáncs (*Dendrocopus medius* L.)
 Kis fakopáncs (*Dendrocopus minor* L.)
 Háromujjú harkály (*Picoides Iridactylus* L.)

- 75 Szürke küllő (*Picus canus* GM.)
 *Zöld küllő (*Picus viridis* L.)
 *Fakúsz (*Certhia familiaris* L.)
 *Csuszka (*Sitta europaea* L.)
 Hajnalmadár (*Tichodroma muraria* L.)

Pintyfélék:

- 80 *Házi veréb (*Passer domesticus* L.)
 Mezei veréb (*Passer montanus* L.)
 ^Meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes* L.)
 Havasi pinty (*Fringilla nivalis* L.)
 Fenyőpinty (*Fringilla montifringilla* L.) *Téli vendég.*
 85 Erdei pinty (*Fringilla coelebs* L.)
 Zöldike (*Ligustrum sibiricum* L.)
 Szürke zseze (*Cannabina hornemanni* HOLB.)
 Nyíri zseze (*Cannabina linaria* L.)
 Téli kenderike (*Cannabina flavirostris* L.)
 90 Kenderike (*Cannabina cannabina* L.)
 Csíz (*Chrysomitris spinus* L.)
 Tengelicz (*Carduelis carduelis* L.)
 Csicsörke (*Serinus serinus* L.)
 Nagy pirók (*Pinicola enucleator* L.)
 95 Rózsás pirók (*Pinicola rosea* PÁLL.)
 Karmazsin pirók (*Pinicola erythrura* PÁLL.)
 *Süvöltő (*Pyrrhula pyrrhula* L.)
 ^Keresztcsőrű (*Loxia curvirostra* L.)
 Szalagos keresztcsőrű (*Luxia bifasciata* BIUM.)
 100 Hósármány (*Calcarius nivalis* L.)
 Sordély (*Emberiza calandra* L.)
 Kucsmás sármány (*Emberiza melanocephala* SCOP.)
 *Czilomsármány (*Emberiza citrinella* L.)
 Sövény-sármány (*Emberiza ciris* L.)

- 105 Kerti sármány (*Emberiza hortulana* L.)
 Bajszos sármány (*Emberiza cia* L.)
 Vádi sármány (*Emberiza schoeniclus* L.)

Pacsirtafélék:

- * Búbos pacsirta (*Alauda erislala* L.)
 Erdei pacsirta (*Alauda arborea* L.) *É. Márcz. 24—25.*
 no Fehérszárnyú pacsirta (*Alauda sibirica* GM.)
 Mezei pacsirta (*Alauda arvensis* L.) *É. Márcz. 2—3.*
 Havasi fülespacsirta (*Olocorys alpestris* L.) *Téli vendég.*

Billegetőfélék:

- Havasi pityer (*Anthus spioletta* L.)
 Parlagi pityer (*Anthus campestris* L.) *É. Április 12.*
 115 * Erdei pityer (*Anthus trivialis* L.) *É. Márcz. 30—31.*
 Rozsdástorkú pityer (*Anthus cervinus* PÁLL.) *Csak átvonul.*
 Réti pityer (*Anthus pratensis* L.) *É. Márcz.*
18—19.
 ^Barázdabillegető (*Motacilla alba* L.) *É. Márcz. 6—7.*
 Hegyi billegető (*Motacilla boarula* PEISIN.)
 120 Sárga billegető (*Motacilla flava* L.) *É. Márczius 31.*
 Mezei billegető (*Motacilla campestris* PÁLL.)
 Kucsmás billegető (*Motacilla melanoecephala*)

Czinegefélék:

- *Szénczinege (*Parus major* L.)
 *Fenyves czinege (*Parus ater* L.)
 125 Barátczinege (*Parus palustris* L.)
 Gyászos czinege (*Parus lugubris* TEMM.)
 Lazúr czinege (*Parus cyaneus* PÁLL.)
 *Kék czinege (*Parus caeruleus* L.)
 *Búbos czinege (*Parus cristatus* L.)
 *Őszapó (*Aegithalus caudatus* L.)
 Szakállas czinege (*Parus biannicus* L.)

- *Függő czinege (Remiza pendulina L.)
 Tüzesfejű királyka (Regulus ignicapillus BRHM.)
 ^Sárgafejű királyka (Regulus regulus L.)

Bujkálók:

- 135 Vízirigó (Cinelus cinelus L.)
 *Ökörszem (Troglodytes troglodytes L.)

Poszátafélék:

- Havasi szürkebegy (Accenor eollaris Scop.)
 Erdei szürkebegy (Accenor moduláris L.) *É. Márcz. 29—30.*
 Karvalyposzála (Sylvia nisoria BECHST.) *É. Április 29.*
 140 *Kerti poszáta (Sylvia simplex LATII.) *É. Április 27—28.*
 Mezei poszáta (Sylvia sylvia L.) *É. Április 13.*
 Kis poszáta (Sylvia eurruca L.) *É. Április 11—12.*
 Dalos poszáta (Sylvia orphea TKMM.)
 *Barátka poszáta (Sylvia atricapilla L.) *É. Április 20—21.*
 115 Kucsmás poszáta (Sylvia melanocephala GM.)
 *Nádirigó (Aerocephalus arundinaceus L.) *É. Április 19—20.*
 Cserregő nádiposzáta (Aerocephalus streperus VIEILL.) *É. Apr. 20.*
 Énekes nádiposzáta (Aerocephalus palustris BECHST.) *É. Máj. 2.*
 Fülemlé silke (Calamodius melanopogon TEMM.) *É. Márczius 29.*
 150 Foltos silke (Calamodius schoenobienus L.) *É. Április 22.*
 Csíkosfejű silke (Calamodius aquaticus GM.) *É. Április 28-tól.*
 Réti tücsökmadár (Locustella nsevia Bonn.) *É. Április 28.*
 Berki tücsökmadár (Locustella fluviatilis WOLF.) *É. Április 30.*
 Nádi tücsökmadár (Locustella luscinioides SAVI.) *É. Április 7—8.*
 155 Geze (Hypolais hypolais L.) *É. Május 2.*
 Sisegő füzike (Phylloscopus sibilator BECÜST.) *É. Április 21.*
 *Fitisz füzike (Phylloscopus trochilus L.) *É. Április 9—10.*
 Bonelli füzikéje (Phylloscopus bonelli VIEILL.)
 Csil-csal füzike (Phylloscopus acredula L.) *É. Márcz. 28—29.*

Rigófélék:

- 160 Örvös rigó (*Turdus torqualus* L.) *É. Márcz. végén.*
 *Fekete rigó (*Turdus merula* L.)
 Naumann rigója (*Turdus naumanni* TEMM.)
 Fenyőrigó (*Turdus pilaris* L.) *Téli vendég.*
 Léprigó (*Turdus viscivorus* L.)
 165 Szőlőrigó (*Turdus iliacus* L.) *Csak átvonuló.*
 *Enekes rigó (*Turdus musicus* L.) *É. Márczius 16.*
 Kövirigó (*Monticola saxatilis* L.) *É. Május 4.*
 Kék kövirigó (*Monticola solitaria* L.)
 Hantmadár (*Saxicola wnanthe* L.) *É. Április 3.*
 Feketetorkú hantmadár (*Saxicola stypacina* L.)
 110 Feketefülű hantmadár (*Saxicola aurila* TEMM.)
 Rozsdásfarkú csaláncsúcs (*Pratincola rubetra* L.) *É. Április 10.*
 *Czigány csaláncsúcs (*Pratincola rubicola* L.) *É. Márczius 21.*
 Házi rozsdafarkú (*Huticilla litis* L.) *É. Április 21.*
 *Kerti rozsdafarkú (*Rulicilla phoenicurus* L.) *É. Április 6—7.*
 175 *Vörösbegy (*Erithacus rubecula* L.) *É. Márcz. 20—21.*
 Kékbegy (*Cyanecula suecica* L.) *É. Április 4—5.*
 *Kis fülemile (*Luscinia luscinia* L.) *É. Április 8.*
 Nagy fülemile (*Luscinia philomela* BECHST.)
 *Szürke légykapó (*Muscicapa grisola* L.) *É. Április 25—26.*
 180 Kormos légykapó (*Muscicapa atricapilla* L.) *É. Április 19.*
 *Örvös légykapó (*Muscicapa coliaris* BECHST.) *É. Április 20.*
 Kis légykapó (*Muscicapa parva* BECHST.) *É. Május 5.*
 Csonttollú madár (*Ampelis garrulus* L.) *Téli vendég.*

Fecskefélék:

- *Keeskefejő (*Caprimulgus europaeus* L.) *É. Április 22—23.*
 185 Sarlósfecske (*Micropus apus* L.) *É. Május 12—13.*
 Havasi sarlósfecske (*Micropus melba* L.)
 Parti fecske (*Clivicola riparia* L.) *É. Április 19—20.*

Molnárfecske (*Chelidonaria urbica* L.)

*Füsti fecske (*Hirundo rustica* L.)

E. Aprilis 11—1V.

É. Aprilis 4—5.

Galambfélék:

190 Szirti galamb (*Golumba livia* BONN.)

Kék galamb (*Golumba rnas* L.)

Örvös galamb (*Golumba palumbus* L.)

*Gerle (*Turtur turtur* L.)

É. Márczius 8.

É. Márczius 19.

É. Aprilis Vó—VŐ.

Kaparak:

195 Fácán (*Phasianus coíchicus* L.)

Fogoly (*Perdix perdix* L.)

* Szirti fogoly (*Caccabis saxalilis* MEYER).

Fürj (*Coturnix coturnix* L.)

Siketfajd (*Tetrao urogallus* L.)

Nyírfajd (*Tetrao tetrix* L.)

200 Császármadár (*Bonasa bonasia* L.)

É. Aprilis W—30.

Futók:

Csigaforgató (*II<emalopus oslrilegus* L.)

Kőforgató (*Arenaria interpres* L.)

Futómadár (*Cursorius gallicus* GM.)

Székicsér (*Glareola pratincola* L.)

205 Ujjas lile (*Charadrius squatarola* L.)

Pettyes lile (*Charadrius pluvialis* L.)

Havasi lile (*Charadrius morinellus* L.)

Parti lile (*Charadrius hiaticola* L.)

Széki lile (*Charadrius alexandrinus* L.)

210 Kis lile (*Charadrius dubius* SCOP.)

*Bibicz (*Vanellus vanellus* L.)

Ugartyúk (*Oedienemus oedienenus* L.)

Gulipán (*Recurvirostra avocetta* L.)

Gólyatős (*Himantopus himantopus* L.)

É. Aprilis 5.

É. Aprüisben.

É. Márczius vége.

É. Aprilis 13.

É. Márczius 7.

É. Aprilis eleje.

É. Aprilis 7—8.

- 215 Vizlaposó (Phalaropus lobatus L.) *É. Őszi vendég.*
 Fenyérfutó (Calidris arenaria L.) *É. Őszi vendég.*
 Sárjáró (Limicola platyrhyna TEMM.)
 Tengeri partfutó (Tringa marilima BRÜXN.)
 Izlandi partfutó (Tringa canulus L.)
- 220 Sarlós partfutó (Tringa subarcuata GULD.)
 Havasi partfutó (Tringa alpina L.)
 Apró partfutó (Tringa minuta LEISL.)
 Temminck partfutója (Tringa temmincki LEISL.) ,
_{n • i */n ii í \ \ E. Márczius másod-}
 Pajzsos ezanó (Pavonecella pugnax L.) _{dik ^}
- 225 Tavi czankó (Totanus stagnatilis BKGIIST.) *É. Április 8.*
 Szürke czankó (Totanus nebularius GUMN.)
 Réti czankó (Totanus glareola L.) *É. Márczius 31.*
 Erdei czankó (Totanus ochropus L.)
 Billegető czankó (Totanus hypoleucus L.) *É. Április 2—3.*
- 230 * Vöröslábú czankó (Totanus totanus L.) *É. Márcz. 14—15*
 Füstös czankó (Totanus fuscus L.) *É. Április 9—10.*
 Kis goda (Limosa lapponica L.)
 Nagy goda (Limosa limosa L.) *É. Márczius 25.*
 *Nagy pólimadár (Numenius arcualus L.) *É. Márcz. 13—14.*
- 235 Vékonycsőrű póli (Numenius tenuirostris VIEILL.)
 Kis póli (Numenius phaeopus L.) *É. Márcz. 26—27.*
 Nagy sárszalónka (Gallinago major GM.) *É. Április 3.*
 Közép sárszalónka (Gallinago gallinago L.) *É. Márczius 13.*
 Kis sárszalónka (Gallinago gallinula L.) *É. Márczius 11.*
- 240 Erdei szalónka (Scolopax rusticula L.) *É. Márczius 20.*
 *Túzok (Otis tarda L.)
 Reznek (ütis tetrax L.) *Átvonuló.*
 *Daru (Grus grus L.) *É. Márcz. 22—23.*
 Pártás daru (Grus virgo L.)
- 245 Víziguvát (Rallus aquaieus L.) *É. Márcz. 22—23.*
 Haris (Crex crex L.) *É. Május 3.*
 Pettyes vízcicsibe (Orlygomelra)orzana L.) *É. Április 4.*

- Kis vízicsibe (örtygometra parva SCOP.) *É. Április 12.*
 Törpe vízicsibe (Örtygometra pusilla PÁLL.)
 250 *Vízityúk (Gallinula chloropus L.) *É. Április 6.*
 Szárcsa (Fulica atra L.) *É. Márczius 20.*
 Pusztai tyúk (Pterocles exustus TEMM.)
 Talpastyúk (Syrhaptus paradoxus PÁLL.)

Lépkedők:

- Batla (Plegadis falcinellus L.) *É. Április 15.*
 255 Kanalas gém (Plalalea leueorodia L.) *É. Április 7—8.*
 Fekete gólya (Cicoma nigra L.) *É. Márczius 30.*
 *Fehér gólya (Cicoma cicoma L.) *É. Márczius 30.*
 *Bakcsó (Nycticorax nycticorax L.) *É. Április 17—18.*
 ^Bölömbika (Botaurus stellaris L.) *É. Márcz. 14—15.*
 260 Poczgém (Ardelta minuta L.) *É. Április 25.*
 Űstökösgém (Ardea ralloides SCOP.) *É. Május 1.*
 Pásztorgém (Ardea bubulcus SAV.)
 Szürke gém (Ardea cinerea L.) *É. Márcz. 14—15.*
 *Vörös gém (Ardea purpurea L.) *É. Április 14—15.*
 265 Nemes kócsag (Ardea álba L.) *É. Márczius 30.*
 Fattyú kócsag (Ardea garzelta L.) *É. Április 21—22.*

Búvárok:

- Alka (Álca torda L.) *Téli vendég.*
 Sarki búvár (Gavia arctica L.) *Téli vendég.*
 Jeges búvár (Gavia glaciális L.) *Téli vendég.*
 270 Északi búvár (Gavia seplentrionalis L.) *Téli vendég.*
 *Búbos vöcsök (Colymbus eristatus L.) *É. Márczius 23*
 Vörösnyakú vöcsök (Colymbus griseigena BODD.) *É. Április 2.*
 Füles vöcsök (Colymbus auritus L.)
 Feketenyakú vöcsök (Colymbus nigricollis BUEHM.) *É. Apr. 11—12.*
 275 Kis vöcsök (Colymbus fluvialilis TÜNST.) *É. Márcz. 19—20.*

Hosszúszárnyúak:

- Bukdosó vészmadár (*Puffinus puffinus* L.)
 Szürke vészmadár (*Puffinus kuhli* BOIE.)
 Dolmányos hojsza (*Procellaria hsesitata* KUHL.)
 Nagy halfarkas (*Stercorarius catarrhactes* L.)
 280 Szélesfarkú halfarkas (*Stercor. pomatorhinus* TEMM.) *ősz.*
 Nyílfarkú halfarkas (*Stereorarius parasiticus* L.)
 Ékfarkú halfarkas (*Stereorarius crepidatus* BANKS.) *ősz.*
 Ezüstös sirály (*Larus argentatus* BRÜNN.) *ősz.*
 Heringsirály (*Larus fuscus* L.) *ősz.*
 285 Viharsirály (*Larus canus* L.) *É. Márciusban.*
 ^Dankasirály (*Larus ridibundus* L.) *É. Márcz. közepe.*
 Szerecsensirály (*Larus melanocephalus* NATT.)
 Kis sirály (*Larus minutus* PÁLL.) *É. Május eleje.*
 Háromujjú esüllő (*Rissa tridactyla* L.)
 290 Lócsér (*Sterna easpia* PÁLL.)
 Kaczagó csér (*Sterna nilotica* HASSELQU.)
 *Halászcser (*Sterna hirundo* L.) *É. Április 17—18.*
 Kis esér (*Sterna minuta* L.) *É. Május elején,*
 Fattyú szerkő (*Hydrochelidon hybrida* PÁLL.) *É. Május elején.*
 295 Fehérszárnyú szerkő (*Ilydroch. leucopt.* MEISN.& SCHINZ.) *É. Májusban.*
 Kormos szerkő (*Hydrochelidon nigra* L.) *É. Áprilisban.*

Evezőlábúak:

- ^Nagy kárókatona (*Phalacrocorax earbo* L.)
 Üstökös kárókatona (*Phalacrocorax graculus* L.) *É. Márcziusban.*
 Kis kárókatona (*Phalacrocorax pygmeus* GM.)
 300 Rózsás gödény (*Pelecanus onocrotalus* L.)
 Borzas gödény (*Pelecanus erispus* BRUCH)

Fogascőrűek:

- Nagy bukó (*Mergus merganser* L.) *Téli vendég.*
 Örvös bukó (*Mergus serralor* L.)

- Kis bukó (*Mergus albellus* L.) *Téli vendég.*
- 305 Kékesőrfű réeze (*Erisimatura leueocephala* SCOP.)
 Dunnaréeze (*Semateria mollissinia* L.)
 Füstös réeze (*Oedemia fusca* L.)
 Fekete réeze (*Oedemia nigra* L.)
 Hegyi réeze (*Fuligula marila* L.) *Téli vendég.*
- 3io Kontyos réeze (*Fuligula fuligula* L.) *Téli vendég.*
 Barátrécze (*Fuligula ferina* L.) *É. Márczius 19.*
 Üstökös réeze (*Fuligula ruína* PÁLL.)
 Czigányréeze (*Fuligula nyroea* GÜLD.) *É. Márczius 10.*
 Kereze réeze (*Fuligula elangula* L.) *Téli vendég.*
- 315 Jeges réeze (*Fuligula hyemalis* L.)
 *Tökés réeze (*Anas boscas* L.)
 Kendermagos réeze (*Anas strepera* L.) *É. Márczius W.*
 Fűtyülő réeze (*Anas penelope* L.)
 Sarlós réeze (*Anas falcata* GEOIU;I)
- 320 Márványos réeze (*Anas marmorata* TKMM.)
 Böjti réeze (*Anas querquedula* L.) *É. Márczius ii.*
 Apró réeze (*Anas crecca* L.)
 *Kanalas réeze (*Spatula erythraea* L.) *É. Márczius eleje.*
 *Nyílfarkú réeze (*Daphila acuta* L.) *É. Márcz. közepe.*
- 325 Vörös ásólúd (*Tadorna caesia* L.)
 Bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna* L.)
 Apáczalúd (*Branta leucopsis* BECHST.)
 Örvös lúd (*Branta bernicla* L.)
 Nyári lúd (*Anser anser* L.) */; Febmáriuslól.*
- 330 Lilik (*Anser albifrons* Scop.)
 *Velési lúd (*Anser fabalis* LATII.) *Téli vendég.*
 Kis hattyú (*Cygnus bewicki* JARR.)
 Énekes hattyú (*Cygnus cygnus* L.)
 Bütykös hattyú (*Cygnus olor* GM.)

BETŰRENDES SOROZAT.

	Oldal		Oldal		Oldal
Ajánlás^	5	Bazsar	125	Csóvanka „„_	163
Álmosfilkó „.....	183	Bébicz_	191	Csuklyás keselyű „„	65
Anyagi haszon	21	Bibicz „„ „.....	„ 191	Csuli^	125
Aranybegy	101	Billegetőfélék	245	Csűri	125
Aranyfejű sas	67	Besseney György .	211	Csuszka	115
Arany János.....	22	Bérezés fecske	181	Csuvik„.....	83
Aranymál	„ „..... 101	Bikagém _ „.....	„ 203	Czakó	197
AranymálL.....	101	Bóbás czinege	139	Czankó	195
Aranymálé„	101	Bóbitás czinege	139	Czerkó	209
Aranymálínló	101	Bóbitás vöcsök.....	221	Czifra főcske	179
Aranymái rigó	101	Bódorka	221	Czifra harkály ,	111
Aranymálú	101	Bölömbika	203	Czigánygébics	155
Árvapinty	127	Borozdabillegető.....	135	Czincze.....	137
Arany sas	67	Borpinty	127	Czinegefélék	245
Bábaszarka	„ 87	Brázdabillegető	135	Daduk	117
Bábuba	117	Búbos banka	117	Dankasirály	211
Bábucska	117	Búbos czinke.....	139	Darányi Ignác	10
Bábuk.....	117	Búbos vöcsök	220	Daróvöcsök	221
Babuka.....	117	Búbos vöcsök láb	59	Daru.....	199
Babuta.....	117	Budoga	117	Dobosgéni	203
Babutyka	117	Büdös banka	117	Dod	117
Bagolyfélék	242	Büdös dod	117	Doronglarkú czinke	143
Bagolyfőcske.....	„ 183	Bugybóka	117	Dorongos őszapó.....	„ 143
Bajszos vércse „„	75	Bujkálók	246	Dudoga	117
Bakcsó	„ 205	Butaorrú rucza	219	Dunai halász m	211
Banka	117	Búvárók	250	Dutka	117
Barátka_....._.....	161	Csákli „„ „„ „„	95	Égerésző ölyv	„ 71
Barátkeselyű	65	Csaláncsattogató _	155	Égerész ölyv	71
Barátposzáta „.....	161	Csaláncsúcs	155	Élmélkedés	224
Barázdabillegető „„	135	Cseresznyemagtörő	123	Előljáró beszéd.....	9
Barázdabillegető fej	57	Csettegető	„ 91	Énekes rigó	„ 151
Barázdácsa	135	Csicimépinty	127	Éneklő rigó	151
Barna keselyű.....	65	Csóka	95	Észterág „.....	197
Baták	117	Csőrgy Titusz	12	Évezőlábúak„	251

	Oldal		Oldal		Oldal
Fáczányláb	59 i	Goizer.....		193 Kanálos rucza ...	219
Fáczányfarkú rucza	217	Gölicze	185 i	Kánya	69
Fakopácsoló	111	Gólya	197	Kanyáros rucza	219
Fakopáncs	111	Görlicze.....	185	Kapczás fecske...	181
Fakopogató	111	Göte	223	Kaparok	248
Fakúszó	115	Gujzer	193	Kárákatna	223
Famászó	115	Gulipán fej	57	Kárákatna láb... ..	59
Farkosczinke	143	Gulipán láb	59 i	Kár és haszon ...	21
Fatető	115	Gyöngybagoly		81 Kárókatona	223
Favágó... ..	111	Gyöngyös bagoly.....	81	Karoly^ _	73
Fecskefarkú kánya ..	m	Gyöp	121	Karulvmadár	73
Fecskefarkú rucza ..	217	Gyurgyalog	103	Karvaly	73
Fecskeszármú	55	Gyurgyóka		103, Karvaly láb ..	59
Fecskefélék	247	Halálbagoly	83	Kecskefejő	183
Fehőrmellű fecske ..	181	Halálmadár	83	Kecskefejő fej.....	57
Fejes gébics	89	Halászcser	209	Kecskeszopó	183
Fekete rigó	149	Halászfecske.....	209 i	Kékczinke	141
Fekete stiglincz.....	155	Halászmadár	105	'Kéményfőcske ...	179
Fekete vércse.....	75	Halkapó.....	209	Kéregfutó	115
Fenyves cinke.....	139	Hány a madár	239	Kéregszűcs	115
Findsa	153	Hantmadár	153	Keresztcsőrű	119
Fogascsóőrök	251	Harkány fej	57	Keresztorrú	119
Fogasorrú rucza	219	Harkály	111	Keresztorrú fej... ..	57
Fogoly szánya.....	55	Haszon és kár	21	Kerti füstfark ^ ..	167
Földingó	103	Házi veréb	125	Keselyű	65
Függő czinege	32	Hejó.....	69	Keselyűfélék	241
Fülemüle	159	Herjoka	75	Királyka	141
Für	187	Himódi galamb	95	Királyvöcsök	221
Fürgv	187	Hógalamb	211	Kis karvaly	73
Fürj	187	Hójsza	193	Kis őrgébics	89
Fümadár	187	Holló	93	Köcsögmadár	115
Füsti fecske... ..	179	Hontmadár	153	Kolibri madár	34
Futók	248	Horokaly	111	Költő házikók	44
Fütyülő snyeff	195	Hosszúfarkú cinke ..	143	Kontyos czinege ..	139
Füziike	173 i	Hosszúszármvúak ..	250	Kontyos vöcsök... ..	221
Gagó	197	Hujtó	193	Kosorrú veréb	123
Ganaj madár	117	Istenfőcske	179	Kosza	197
Gatyásfecske	181	Jégmadár	105	Köszáli sas	67
Gébicsék	242 i	Juhászka	12	Koszorú segebics... ..	91
Gelicze	185	Jututu banka.....	117	Kúlicz	193
Gém fej.....	57	Kába	75	Kültü	109
Gémnyakú kacsá ...	217	Kákóta	205	Küncsicsmadár	137
Gerle	185	Kakcsó	205	Küncsics	137
Gerlicze	185	Kakuk	107	Kurhéja... ..	69
Gilicze	185	Kalánorrú rucza ...	219	Kurtakalapács	115
Gilimadár	185	Kalános rucza.....	219	Kúszók	243
Gimpli	121	Kanalarucza	219	Kúszvágó	209

	Oldal		Oldal		Oldal
Kuvik „„„„„	831	Nádirigó fészek „„„„„	171	Pirip „„„„„	~ 125
Kvakvarjú „„„„„	205	Nádi ölyv „„„„„	79	Piripió „„„„„	~ 103
Lábatlan fecske láb...	59	Nádi poszáta „„„„„	169	Pirók „„„„„	121
Lángbagoly „„„„„	81	Nádi sas „„„„„	79	Piroslábu snyeff „„„„„	195
Lappantyú „„„„„	183	Nádi szarvasbagoly „„„„„	85	Pityer „„„„„	133
Lapátorrú rucza „„„„„	219	Nagy fülemüle „„„„„	159	Pólimadár ^ „„„„„	~ 193
Lasznak lúd „„„„„	213	Nagy halász madár „„„„„	211	Pólicz „„„„„	193
Leánykamadár „„„„„	135	Nagy halkapó „„„„„	211	Poncz „„„„„	115
Légyfogó „„„„„	175	Nagyfejű gábor „„„„„	91	Poszáta „„„„„	163
Lelki haszon „„„„„	211	Nagy szarkagábor „„„„„	87	Poszátafélék „„„„„	246
Lépkedők „„„„„	250	Nagy szarkagébics „„„„„	87	Rétibagoly „„„„„	84
Libocz „„„„„	191	Nép és madár „„„„„	13	Réti hója „„„„„	79
Libucz „„„„„	191	Népies madárnevek „„„„„	51	Réti málonfekvő „„„„„	85
Lipinkamadár „„„„„	135	Nyakforgató „„„„„	113	Rézorrú rigó „„„„„	149
Lórió „„„„„	101	Nyaktekeres „„„„„	113	Rigók „„„„„	246
Madarak leírása „„„„„	63	Nyaktekerő „„„„„	113	Rozsdágém „„„„„	201
Madár család „„„„„	30	Nyári gébics „„„„„	89	Rozsdafarkú „„„„„	167
Madarak csőre „„„„„	57	Nyári rigó „„„„„	151	Rudas czinke „„„„„	143
Madáretetés „„„„„	47	Nyársfarkú „„„„„	217	Sárgarigó „„„„„	101
Madáretető „„„„„	49	Nyeri tő „„„„„	77	Sárga velyhe „„„„„	101
Madárláb „„„„„	59	Nyomorék „„„„„	163	Sárküllő „„„„„	109
Madár mint szerszám „„„„„	54	Nyílfarkú rucza „„„„„	217	Sármályú „„„„„	129
Madár szava „„„„„	17	Nyilasrucza „„„„„	217	Sármánkó „„„„„	129
Madár termete „„„„„	61	Ökörbika „„„„„	203	Sármánytű „„„„„	129
Madár testrészei „„„„„	62	Ökörszem „„„„„	157	Sármány „„„„„	129
Madárvédelem „„„„„	41	Ökörszemtozás „„„„„	35	Sármáringó „„„„„	101
Madárvonulás „„„„„	37	Oláh pap „„„„„	205	Sármárinkó „„„„„	101
Magnyító „„„„„	123	Ölyv „„„„„	71	Sárosbanka „„„„„	117
Magyar fülemüle „„„„„	159	Oregbujár „„„„„	221	Saskánya „„„„„	69
Málonfekvő „„„„„	183	Öreghegyes „„„„„	217	Sas láb „„„„„	59
Mátyás „„„„„	99	Örgébics „„„„„	87	Sasok, sólymok „„„„„	241
Mátyás szajkó „„„„„	99	Orsófarkú rucza „„„„„	217	Seregély „„„„„	147
Matyimadár „„„„„	99	Örvös légykapó „„„„„	177	Siró pinty „„„„„	127
Meggymagtörő „„„„„	123	Őszapó „„„„„	143	Sirály fej „„„„„	57
Meggyvágó „„„„„	123	Őszapó fej „„„„„	57	Strucz „„„„„	33
Meggyvágó fej „„„„„	57	Őszapó fészek „„„„„	145	Sült galamb „„„„„	13
Méhész „„„„„	103	Őszi lúd „„„„„	213	Surgé fej „„„„„	57
Móhmadár „„„„„	103	Pacsirtafélék „„„„„	245	Süvöltő „„„„„	121
Mezei bagoly „„„„„	85	Pacsirta láb „„„„„	59	Süvötyő „„„„„	121
Mocsárbagoly „„„„„	85	Papfülemüle „„„„„	161	Szakállas vöcsök „„„„„	221
Molnárczinege „„„„„	141	Példabeszédek „„„„„	229	Szalakakóta „„„„„	117
Molnárfecske „„„„„	181	Példabeszéd tanúsága „„„„„	13	Szalonka fej „„„„„	57
Muszka buvárfej „„„„„	57	Petőfi Sándor „„„„„	67	Szántóvető „„„„„	2
Muszkagém „„„„„	203	Pintv „„„„„	127	Szárcsa láb „„„„„	59
Nádibika „„„„„	203	Pintyfélék „„„„„	244	Szarka „„„„„	97
Nádi fülesbagoly „„„„„	85	Pintyőke „„„„„	127	Szarkabojtorján „„„„„	87
Nádirigód „„„„„	169	Pipiske „„„„„	131	Szarkagábor „„„„„	87

	Oldal		Oldal		Oldal
Szarkagaborján „„	- 87 ¹	Téli gébics	„ „ 87	I Varjúfélék	„ „ 243
Szarkakirály	871	Téli lúd	„ 213	i Vasfejű. ^	91
Szegczin	137	Töcsér	193	Vasfejű gáborján „	91
Szegczinege	137	Töcsmadár	193	Vasfejű vakkánya „	205
Szegény úr	13	Teős-teős .	193	Vasgaborján _	91
Szélkiáltó	193	Thaly Kálmán ...	199	Vasgém	201
Szél tapogató	77	Tikhordó kánya	69	Vasorrú... ..	123
Szélverő	77	Tökczonege	137	Vasorrú pinta „„	123
Szénccinke	137	Tökésrucza	215	Vércse i	77
Szenes czin	137	Tomolygó	223	Verebószó karvaly „„	73
Szerkő	209	Tompa Mihály	131	Villásfarkú kánya „	69
Szirti sas	67	Törökfecske	100	' Vizesfecske ... „ „ „ „	179
Szolgabíró	101	Törökveréb	91	Vizibika	203
Szöri gébics	89	Tövisszúró gébic	s „ 91	Vizigalamb	211
Szürke legyész ...	175	Tükrösczin	137	Vizikirály	105
Szürke légykapó ...	175	Túzok	189	Vízityúk	207
Szurto du du	117	Túzokláb	59	Vörösbegy	165
Talegalla	33	Túzoktojás . .	35	Vörösgém	201
Tarkafecske	179	Újtó	193	Vörös kánya	69
Tarka harkály _ . .	111	Vadlúd	213	Vörös vércse	77
Tartalom ,	7	Vadpóka	189	Zöldharkály	109
Tavi kánya	79	Vadruczafej	57	Zöldhorokály	109
Tekerints	113	Vadruczaláb ...	59	Zöld küllő	109
Tekerményes rigó	151	Vakvarjú „ „	205	Zsóna	109

FÜGGELÉK.

24,655. szám.

VII/1 —1901.

KÖRRENDELET

valamennyi törvényhatósághoz.

A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. t.-cz. 57. és 58. §-a alapján a mezőgazdaságra hasznos állatok oltalmazása érdekében a törvényhatóságok meghallgatása után a belügyi és kereskedelemügyi minister urakkal egyet-értőleg a következőket rendelem.

1. §.

Védelemben részesítendők a következő állatok:

I. EMLŐSÖK.

1. Denevér, népies nevén szárnyas egér, pup denevér, pup egér stb; minden fajai, minden időben.

2. Vakondok, kivéve a virágos veteményes kerteket és csemete ültetvényeket, hol pusztíthatók.

3. Ciczkányok fajai, kivéve a vízi cziczkányt, mely a halászatra káros.

4. Sün, népies nevén sündisznó, töviskes disznó, tövis disznó, töviskes kutya, szördisznó stb.

II. MADARAK.*

Álmos madár (Vasm.), *Kecskefejő.*

Álomfilkó (Fehérm.), *Kecskefejő.*

Aranyáruló (Zalamegye), *Czűrom
sármány.*

Aranymáj (Szilágym.), *Sárga rigó.*

Arany mái (Szilágym.), *Sárga rigó.*

Aranymáié (Vasm.), *Sárga rigó.*

Aranymálingó (Pestmegye), *Sárga
rigó.*

Aranymálínló, *Sárga rigó.*

* Könnyebb kezelés céljából a védelmet ígéylő madárfajok betűsoros jegyzé-kebe ezen madárfajoknak az ország különböző vidékein használatos nevei is felvételtek a megfelelő tudományos név dűltbetűs jelzésével.

- Aranymáringó (Pestm., Dunántúl),
Sárga rigó.
 Ásó fecske, *Partifecske.*
 — parti fecske, *Partifecske.*

 Babutka, *Bubos banka.*
 Bagoly.
 — gyöngyös, *Gyöngybagoly.*
 — mezei b., *Réti fülesbagoly.*
 — nádi, *Réti fülesbagoly.*
 — réti b. (Alföld), *Réti fülesbagoly.*
 Bagoly föcske(I)un antul), *Kecskefej ö.*
 Banka.
 — bubos b.
 — bűdös b., *Bubos banka.*
 Barát poszáta, *Barátka poszáta.*
 Barázda-billegető.
 Bébicz (Dunántúl), *Bíbicz.*
 Bíbicz.
 Bibocz, *Bíbicz.*
 Billegető.
 — barázda b.
 — fejér b., *Barázda billegető.*
 — füstfarku b., *Kerti rozsdafarkú.*
 — hegyi b.
 — kucsmás b.
 — mezei b.
 — sárga b.
 — szürke b., *Barázda billegető.*
 Billegetető, *Billegető.*
 Borpintyőke (Baja), *Erdei pinty.*
 Bugyboka, *Bubos banka.*
 Butykás kató (Szilágymegye), *Bubos pacsirta.*

 Czerkó (Tiszamente), *Kormos szerkő.*
 Czincze, *Nádi czinege.*
 Czinege.
 — barát ez.
 — bóbás ez. (Erd. r.), *Bubos czinege.*
 — bubos ez.
 — búzavirág ez., *Lazur czinege.*
 — fenyves ez.
 — függő ez.
 — gyászos ez.
 — kék ez.
 — kontyos ez., *Bubos czinege.*

 Czinege.
 — lazur ez.
 — - mocsári ez., *Barát czinege.*
 — szakállas ez.
 — molnár ez. (Vasm.), *Kék czinege.*
 — nádi ez. (Fehérm.), *Szakállas czinege.*
 — szén ez.
 — szövő ez., *Függő czinege.*
 Czionegető, Nádi czinege, *Szakállas czinege.*
 — szakállas ez., *Szakállas czinege.*
 Czinke.
 — barát ez., *Barát czinege.*
 — barkós ez., *Szakállas czinege.*
 — bóbítás ez., *Bubos czinege.*
 — bubos czinege.
 — dorongfarku ez. (Dunántúl), *Ősz-apó.*
 — farkos ez., *Ősz apó.*
 — fekete ez., *Fenyves czinege.*
 — fenyves ez., *Fenyves czinege.*
 — függő ez., *Függő czinege.*
 — hosszúfarkú ez., *Őzapó.*
 — kék ez., *Kék czinege.*
 — kékfejű ez., *Kék czinege.*
 I — lazur ez., *Lazur czinege.*
 — nádi ez., *Nádi czinege.*
 — rudas ez., *uszapó.*
 — szakállas ez., *Szakállas czinege.*
 — szén ez., *Szén czinege.*
 Csacska madár, *Pásztormadár.*
 Csádószó (Dunántúl), *Ökörszem.*
 Csaláncsúcs.
 — cigány cs.
 — rozsdás cs.
 Csaláncsattogató, *Czigány csaláncsúcs.*
 Csólla, *Szerkő.*
 Csér.
 — cigány cs., *Kormos szerkő.*
 — fekete cs. (Tiszamente), *Kormos szerkő.*
 Csicsimó madár (Baranyamegye),
Erdei pinty.
 Csicsiri (Dunántúl), *Sordély.*
 Csicsörke.

- Csiz.
 — nyíri cs. (Sopronmegye),
Nyíri
zseze.
 Gsizik (Alföld), *Csiz*.
 Csóka.
 — kék cs. (Tiszántúl és Erd. rész.),
Szalakóta.
 Csovánka (Diós-Jenő), *Mezei*
poszáta.
 Csuszka.
 — tömzsi cs., *Csuszka*.
 Csuk, *Ökörsem*.
 Csuvik.
 — gatyás cs.
 Csücsörgő (Csallóköz), *Mezei*
pacsirta.
 Dalos poszáta.
 Danká sirály (Szabolcsmegye).
 Doromboló madár (Fehérm.), *Nádi*
tücsökmadár.
 Dorongfarkú cinke (Dunántúl), *ősz-*
apó.
 Dorongos őszapó, *Oszapo*.
 Dunai halásznadár (Dunántúl),
Danka sirály.
 Dutka, *Búbos banka*.
 Énekes rigó.
 Éneklő rigó, *Énekes rigó*.
 Erdei fülemile, *Kis fülemile*.
 Erdei pacsirta.
 Erdei pinty.
 Erdei pipis.
 Erdei pilyér, *Erdei pipis*.
 Erdei szürkebegy, *Közönséges*
szürkebegy.
 Európai kecskefejő, *Kecskefejő*.
 Fakopáncs.
 — fehérhátú í.
 — kis f.
 — közép f.
 — nagy f.
 Fakopogató, *Fakopáncs*.
 Fakó poszáta, *Karvaly poszáta*.
 Fakusz.
 Falmászó.
 — kőszáli f., *Sziklamászó*.
 Farkas cinke, *Őszapó*.
 Fa tetű (Baja, Dunántúl stb.), *Fakusz*.
 Fattyú fülemile, *Géze*.
 Fattyú szerkő.
 Favágó, *Fakopáncs*.
 — kurta f., *Csuszka*.
 Fecske.
 — ásó f., *Parti fecske*.
 — fekete f., *Sarlós fecske*.
 — gatyás f. (Bia, Abaujmegye),
Házi
fecske.
 — hányi f. (Fertő), *Sarlós fecske*.
 — házi f.
 — kőfaH f., *Sarlós fecske*.
 — kőszáli f. (Erd. r.), *Sarlós fecske*.
 — lábatlan f., *Sarlós fecske*.
 — lármás tr(Hontm.), *Házi fecske*.
 — parti f. (Abauj-, Borsodmegye).
 — pelyheslábu f., *Házi fecske*.
 — tarka f. (Székelyföld), *Füsti*
fecske.
 — visító í(Erd.rész.),
Sarlós fecske.
 Fehérhátú kopáncs, *Fehérhátú fa-*
kopáncs.
 Fehőrmellű házi fecske,
Házifecske.
 Fehérszárnyú halászska, *Fehér-*
szárnyú szerkő.
 Fehérszárnyú pacsirta.
 Fehérszárnyú szerkő.
 Fejér billegető, *Barázda*
billegető.
 Fekete cinke, *Fenyves cinke*.
 Fekete csór (Tiszamente),
Kormos
szerkő.
 Feketefejű légykapó, *Kormos*
légy-
kapó.
 Feketefolt (Kolozsvár), *Barátka*
poszáta.
 Fekete fülemile, *Magyar*
fülemile.

- Fenyves czinke, *Fenyves czinege*.
 Figemadár, *Függőczinege*.
 Findzsa (Miskolcz vidéke), *Hantmadár*.
 Foltos mocsáriposzta, *Foltos sitke*.
 Foltos sitke.
 Föcske.
 — parti f. (Dunamente, Dunántúl).
 Földi kalapács (Keszthely), *Hantmadár*.
 Földi szarka, *Hantmadár*.
 Függőczinege.
 Függő czinke, *Függőczinege*.
 Fülemile, *Kis fülemile*.
 — barna l., *Magyar fülemile*.
 — erdei l., *Kis fülemile*.
 — kerti í., *Karvaly poszáta*.
 — kis f.
 — ligeti l., *Magyar fülemile*.
 — magyar l.
 — nagy l., *Magyar fülemile*.
 — pap f., *Barátka poszáta*.
 — svéd í., *Kékbegy*.
 Foltos sitke.
 Fülemile sitke.
 Fülespacsirta.
 — havasi l.
 Fülesbagoly.
 — apró f., *Füleskuvik*.
 — nádi f., *Réti fülesbagoly*.
 — - réti f.
 Füleskuvik.
 — kis f., *Füleskuvik*.
 Füstfark, *Rozsdafarkú*.
 — házi l., *Házi rozsdafarkú*.
 — kerti f., *Kerti rozsdafarkú*.
 — közönséges f., *Házi rozsdafarkú*.
 Füstfarku billegető, *Kerti rozsdafarkú*.
 Füstfarku madár, *Rozsdafarkú*.
 Füstí fecske, *Villás fecske*.
 — közönséges f., *Füstífecske*.
 — villás f., *Füstí fecske*.
 Füstí villásfecske, *Füstí fecske*.
 Füzikék fajai.
- Gatyás csuvik.
 Gatyás fecske.
 Géze.
 Girlicz pinty, *Csicsörke*.
 Gyagya (Baja), *Nyiri zsezse*.
 Gyászos czinege.
 Gyászos légykapó, *Kormos légykapó*.
 Gyöngybagoly.
 Gyöngyös bagoly, *Gyöngybagoly*.
- Hajnalmadár, *Sziklamászó*.
 Halálbagoly, *Kuvik*.
 Halálmadár, *Kuvik*.
 Halászká, *Szerkó*.
 — fehérszárnyú h., *Fehérszárnyú szerkő*.
 — fekete h., *Kormos szerkő*.
- I Halászmadár.
¹ — dunai h. (Dunántúl), *Banka sirály*.
 — nagy h. (Dunántúl), *Danka sirály*.
 — kis fekete h. (Dunántúl), *Kormos szerkő*.
- I Halkapó, nagy (Borsodm.), *Danka sirály*.
 Hantmadár.
 Harkály.
 — cifra h. (Vas megye), *Fakopáncs*.
 — csonka h., *Hócsik*.
 I — háromujju h., *Háromujju hócsik*.
 | — kis h., *Kis fakopáncs*.
 — közép h., *Közép fakopáncs*.
 — nagy h., *Nagy fakopáncs*.
 — szürke h., *Szürke küllő*.
 — vas h. (Mármaros megye), *Fekete harkály*.
 — zöld h., *Zöld küllő*.
 Háromujju hócsik.
- I Havasi fülespacsirta.
 Havasi hócsik, *Háromujju hócsik*.
 | Havasi lile.
 Havasi pacsirta, *Havasi fülespacsirta*.
 I Havasi pinty.
 , Havasi pipis.

- Havasi pityer, *Havasi pipis*.
 Házi fecske, (Tiszán túl, Erdély),
közönséges h űzi fecske.
 Házi füstfark, *Házi rozsdafarkú*.
 Hegyi billegető.
 Hegyi pinto, *Fenyő pinto*.
 Helvét lile, *Ujjas lile*.
 Hógalamb (Csallóköz), *banka sirály*.
 Hontmadár, *Hantmadár*.
 Hópinto, *Havasi pinto*.
 Hósármány.
 Hosszufarku czinke, *Őszapó*.
 Hócs (Dunántúl), *Csuszka*.
 Hócsök (Dunántúl), *Csuszka*.
 Hőcsik.
 Hőcsik (Vas megye), *Kis fakopáncs*.
 Júdás madár (Drávafok), *banka sirály*.
 Juhászka, *Lile*.
 — kis j., *Kis lile*.
 — nagy j., (Velence), *Parti lile*.
 Juhászka lile, *Parti lile*.
 Kaczagó sirály, *banka sirály*.
 Kakuk, közönséges.
 Kalangya varjú (Erd. r.), *Szalakóta*.
 Kanakucz, *Törpe kuvik*.
 Kazári fecske, *Sarlósfecske*.
 Kazári sarlós fecske, *Sarlósfecske*.
 Kecsekefejő.
 — európai k.
 Kecseszopó (Alföld), *Kecske fejő*.
 Kékbegy.
 Kék czinege (Vas megye).
 Kék czinke, *Kék czinege*.
 Kék csóka (Erd. részek és Tiszántúl),
Szalakóta.
 Kékfejű czinke, *Kék czinege*.
 Kék külű (Erd. rész.), *Csuszka*.
 Kék rigó, *Kék kövirigó*.
 Kék szalakóta, *Szalakóta*.
 Kék varnyu (Pest megye), *Szalakóta*.
 Kémény fecske (Székelyföld), *Füsti-fecske*.
 Kendericze (Vas megye), *Kenderike*.
 Kenderike.
 Kenderike zsezse, *Kenderike*.
 Kendermagos rigó (Székelyföld),
Léprigó.
 Kerti csicsörke, *Csicsörke*.
 Kerti füstfark, *Kerti rozsdafarkú*.
 Kerti sármány.
 Királyka.
 — búbos k., *Sárgafejű királyka*.
 — sárgafejű k.
 — tüzes fejő k.
 — tűzfejű k., *Tüzes fejű királyka*.
 — zizike k., *Sárgafejű királyka*.
 Kis lile.
 Kisebb tarka harkály, *Kis fakopáncs*.
 Kis harkály, *Kis fakopáncs*.
 Kis füleskuvik, *Füleskuvik*.
 Kis légyész, *Kis légykapó*.
 Kis légykapó.
 Kis légy vadász, *Kis légykapó*.
 Kis zsezse, *Nyíri zsezse*.
 Kontyos czinege, *Búbos czinege*.
 Kontyos madárka (Székelyföld),
Búbos pacsirta.
 Kopács, kurta, *Csuszka*.
 Kopáncs, *Fakopáncs*.
 — kis k., *Kis fakopáncs*.
 — közép k., *Közép fakopáncs*.
 — nagyobb k., *Nagy fakopáncs*.
 Kormos légykapó.
 Kormos légy vadász, *Kormos légykapó*.
 Kormos szerkő.
 Kotró fecske.
 Kölesi sármány, *Sordély*.
 Köles madár (Felső-Magyarország),
Sordély.
 Kóm aszó, *Sziklamászó*.
 Körösztyös veréb (Veszprémmegye),
Kövirigó.
 Kövirigó.
 Kövi sármány, *Bajszos sármány*.
 Közép harkály, *Közép fakopáncs*.
 Közép tarka harkály, *Közép fakopáncs*.

Közönséges füstifecske.
 Közönséges lappantyú, *Kecskefejő*.
 Közönséges libucz, *Bibicz*.
 Közönséges nyaktekeres, *Nyak-
 . tekeres*.
 Közönséges szürkebegy.
 Közönséges ökörsem.
 Közönséges sármány, *Czitrom sár-
 mány*.
 Közönséges sirály, *Danka sirály*.
 Közönséges vörösbegy.
 Kucsmás billegető.
 Kucsmás legyész, *Kormos légykapó*.
 Kurta kalapács (Pestm.), *Csuszka*.
 Küllő (Dunáninnen, Dunántúl,
 Erdélyi részek).
 — szürke k.
 — zöld k.
 Kuvik.

Lángbagoly, *Gyöngybagoly*.
 Lappantyú, *Kecskefejő*.
 — közönséges 1., *Kecske fejő*.
 Lazur czinege.
 Lazur cinke, *Lazur czinege*.
 Leányka madár (Székelyi.), *Barázda
 billegető*.
 Legyész, *Légykapó*.
 — kis 1., *Kis légykapó*.
 — kucsmás 1., *Kormos légykapó*.
 — örvös 1., *Örvös légykapó*.
 — szürke 1., *Szürke légykapó*.
 — vörösbegyű 1., *Kis légykapó*.
 Légyfogó, *Légykapó*.
 Légyfogó madár (Vas m.), *Szürke
 légykapó*.
 Légykapó.
 — kis 1.
 — kormos 1.
 — örvös 1.
 — szürke 1.
 Légy vadász, *Légykapó*.
 — kis 1., *Kis légykapó*.
 — kormos 1., *Kormos légykapó*.
 — örvös 1., *Örvös légykapó*.
 — szürke 1., *Szürke légykapó*.
 Lihocz, *Bibicz*.

Lile.
 — apró 1., *Kis lile*.
 — arany 1., *Pettyes lile*.
 — havasi 1.
 — helvét 1., *Ujjas lile*.
 — kis i.
 — libucz 1., *Ujjas lile*.
 — mocsári 1., *Széki lile*.
 — morinell 1., *Havasi lile*.
 — parti 1.
 — pettyes 1.
 — reznék 1., *Ugartyúk*.
 — sárga 1., *Havasi lile*.
 — széki 1.
 — szürke 1. *Ujjas lile*.
 — vizi 1., *Parti lile*.
 Lipinka madár (Székelyföld), *Bille-
 gető*.
 Lőrike, *Zöldike*.

Magyar fülemile.
 Málingó, Arany máilingó (Pestmegye),
Arany malinkó.
 Mállinkó, Arany mállinkó=Sárgarigó.
 — sár m., *Arany mállinkó*.
 Máringó, Arany máringó (Pestmegye
 és Dunántúl), *Arany mállinkó,
 Sárga rigó*.
 Málonfekvő, *Fülesbagoly*.
 Marti fecske (Erd. r.), *Parti fecske*.
 Mezei bagoly (Alföld), *Réti füles-
 bagoly*.
 Mezei billegető.
 Mezei pacsirta.
 Mezei pipis, *Parlagi pipis*.
 Mezei pityer, *Parlagi pipis*.
 Mocsárbagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Mocsári czinege, *Barát czinege*.
 Mocsári lile, *Széki lile*.
 Mocsári poszáta, *Sítke*.
 Molnár czinege (Vas megye), *Kék
 czinege*.
 Molnár fecske, *Közöns. házi fecske*.
 Morinell lile, *Havasi lile*.

Nádi bagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Nádi czinege (Fehérm.), *Szakállas
 czinege*.

- Nádi cinke, *Szakállas cizinege*.
 Nagy fülemile, *Magyar fülemile*.
 Nádi fülesbagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Nádi poszták.
 — cserregő nádi p.
 — énekes n.
 — hangos n., *Cserregő n. poszáta*.
 — nagy n. = Nádi rigó.
 Nádi rigó = Nagy nádiposztáta.
 Nádi sármány.
 Nádi szarvasbagoly, *Réti fülesbagoly*.
 Nádi veréb (Tiszántúl, Erd. részek), *Nádi sármány*.
 Nádi veréb (Dunántúl), *Sitkék, Mo-csáriposzták*.
 Nagy halkapó, *Danka sirály*.
 Nagy harkály, *Nagy fakopáncs*.
 Nagyobb tarka harkály, *Nagy fa-kopáncs*.
 Narancsmadár, *Sárgafejű királyka*.
 Narancs zizike, *Sárgafejű királyka*.
 Nevető sirály, *Danka sirály*.
 Nikovicz (Vas megye), *Fenyő penty*.
 Nyaktekeres.
 Nyaktekerő, *Nyaktekeres*.
 Nyári rigó, *Énekes rigó*.
 Nyíri csiz (Sopronm.), *Nyíri zseze*.
 Nyíri zseze.
 Ostoba sármány (Erd. részek), *baj-szos sármány*.
 Ökörszem.
 Örvös légyész, *Örvös légykapó*.
 Pacsirta szibériai p., *Fehérszárnyú pacsirta*.
 Papiülemile (Zalamegye), *Barátka poszáta*.
 Parlagi pipis.
 Parti fecske.
 Parti lile.
 Pásztormadár.
 Pettyes lile.
 Pinty.
 — árva p., *Erdei penty*.
 — erdei p.
 — havasi p.
 — siró p., *Erdei penty*.
 — szemeti p. (Erd. r.), *Erdei penty*.
 — tarka p. (Udvarhelymegye), *Tengelicz*.
 Pintyőke (Dunántúl), *Erdei penty*.
 — bor p. (Baja), *Erdei penty*.
 Pipis (Bodroghöz).
 — erdei p.
 — havasi p.
 — mezei p., *Parlagi pipis*.
 — réti p.
 — rozsdás torkú p.
 Pipiske (Alföld), *Búbos pacsirta*.
 Pipőke, *Királyka*.
 — sárgafejű p., *Sárgafejű királyka*.
 — tűzfejű p., *Tüzesfejű királyka*.
 Pirregő, *Tücsökmadár*.
 — berki p., *Berki tücsökmadár*.
 — nádi p., *Nádi tücsökmadár*.
 — réti p., *Réti tücsökmadár*.
 Pityer (Vas megye), *Pipis*.
 — búbos p., *Búbos pacsirta*.
 Pityer, *Pipis*.
 — erdei p., *Erdei pipis*.
 — havasi p., *Havasi pipis*.
 — mezei p., *Parlagi pipis*.
 — réti p., *Réti pipis*.
 Poszáta.
 — barát p., *Barátka poszáta*.
 — mocsári p., *Sitka*

- Remete rigó, *Kövirigó*.
 Remete veréb, *Kövirigó*.
Réübagoly (AHö'd), *Réti fülesbagoly*.
 Réti fülesbagoly.
 Réti pipis.
 Réti pirregő, *Réti tücsökmadár*.
 Réti pityer, *Réti pipis*.
 Rigó.
 — csipegő r., *Szőlő rigó*.
 — énekes r.
 — éneklő r., *Énekes rigó*.
 — kendermagos r. (Székelyföld),
Léprigó.
 — kövi r. (Erdélyi részek).
 — léprigó.
 — nádi r., *Nádi poszáta*.
 — nyári r., *Énekes rigó*.
 — örves r.
 — sárga r., *Arany málinkó*.
 — szőke r. (Erd. részek), *Léprigó*.
 — szőlő r.
 — tekerményes r. (Háromszékm.),
Énekes rigó.
 Rózsaszínű sáskaniadár, *Pásztor-
madár*.
 Rózsaszínű seregély, *Pásztor-
madár*.
 Rozsdafarkú.
 — házi r.
 — kerti r.
 Rozsdás csaláncsúcs.
 Rozsdás torkú pipis.
 Rudas czinke (Drávafok), *Őszapó*.
 Rüttyü (Tiszamente), *Zöldike*.
 Sárga billegető.
 Sárgafejű királyka.
 Sárgafejű zizike, *Sárgafejű
királyka*.
 Sárgafejű pipőke, *Sárgafejű
királyka*.
 Sárga lile, *Havasi lile*.
 Sárga rigó, *Arany málinkó*.
 Sárga velyhe, *Arany málinkó*,
Sárga rigó.
 Sárgyóka, *Sárga billegető*.
 Sarlós fecske.
 Sármálinkó. *Sárga rigó*.
 Sármány (Dunántúl).
 — bajszos s.
 — citrom s.
 Sármány.
 — kerti s.
 — kölesi s., *Sordély*.
 — kövi s., *Bajszos sármány*.
 — közöns. s., *Czitrom sármány*.
 — nádi s.
 — ostoba s. (Erdélyi rész.), *Bajszos
sármány*.
 — sarkantyús s.
 Sármánytyu (Székelyföld), *Czitrom
sármány*.
 Sáskamadár, rózsaszínű, *Pásztor-
madár*.
 Serege (Tiszántúl), *Seregély*.
 — rózsaszínű s., *Pásztormadár*.
 Seregöny (Somogy megye), *Sereit/*.
 Seregje (Tiszántúl), *Seregély*.
 Sirály.
 — danka s. (Szabolcs megye).
 — kaczagó s., *Danka sirály*.
 — közönséges s., *Danka sirály*.
 — nevető s., *Danka sirály*.
 Síró pinty, *Erdei pinty*.
 Sitke.
 — csikósfejű s.
 — foltos s.
 — fülemile s.
 Sordéj (Dunáninnen, Dunántúl,
 Tiszáninnen, Tiszántúl, Erdélyi
 részek.), *Sordély*.
 Sordély.
 Sorja (Dunántúl), *Kormos szerkő*.
 Sörje (Dunántúl), *Kormos szerkő*.
 Stiglicz (Raja), *Tengelicz*.
 Surgyé, *Sordéj*. (Tiszántúl).
 Süvöltő.
 Süvöltő madár, *Süvöltő*.
 Süvölttyü, *Süvöltő*.
 Süvötyü, *Süvöltő*.
 Svéd fülemile, *Kékbegy*.
 Szakállas czinege.
 Szakállas czinke, *Szakállas czinege*.
 Szakállas nádi czinege. *Szakállas*

- Szalakóta.
 — kék sz., *Szalakóta*.
 Szán toka (Székelyföld), *Mezei pa-csirta*.
 Szántóka pacsirta, *Mezei pacsirta*.
 Szarvasbagoly, *Fülesbagoly*.
 Széki csér.
 Széki lile.
 Szemeti pinty (Erd. r.), *Erdei pinty*.
 Szén czinege.
 Szén czinke, *Szén czinege*.
 Szerkő.
 — cigány sz., *Kormos szerkő*.
 — kormos sz.
 — tarka sz., *Fehérszárnyú szerkő*.
 Szibériai pacsirta, *Fehérszárnyú pacsirta*.
 Sziki csire (Alföld), *Széki csér*.
 Sziki csirke (Debreczen), *Széki csér*.
 Sziklamászó, *Hajnal madár*.
 Szikla rigó (Veszprómmegye), *Kövi rigó*.
 Szotty (Udvarhelymegye), *Csuszka*.
 Szóke rigó (Székelyföld, Szilágym.), *Léprigó*.
 Szövőczinege, *Függőczinege*.
 Szürkebegy.
 — erdei sz., *Közönséges szürkebegy*.
 — közönséges sz.
 Szürke billegető, *Barázda billegető*.
 Szürke harkály, *Szürke küllő*.
 Szürke küllő.
 Szürke legyész, *Szürke légykapó*.
 Szürke légykapó.
 Szürke légyvadász, *Szürke légykapó*.
 Szürke lile, *Ujjas lile*.
 Tekermény (Székelyföld), *Nyaktekercs*.
 Tengelicz.
 — tarka t.
 Tiglincz (Abaujm.), *Tengelicz*.
 Töklincz (Palóczság) *Tengelicz*.
 Tömzsi csuszka, *Csuszka*.
 Tücsök madár:
 — berki t.
 — nádi t.
 — réti t.
 Tüskebujkáló (Dunántúl), *Ökörszem*.
 Tüzesfejű királyka.
 Tüzesfejű pipőke, *Tüzesfejű királyka*.
 Tüzesfejű zizike, *Tüzesfejű királyka*.
 Tüzfejű királyka, *Tüzesfejű királyka*.
 Tüzfejű pipőke, *Tüzesfejű királyka*.
 Ujjas lile.
 Varnyiskók (Pestm.), *Szalakóta*.
 Vasharkály (Máramosm.), *Fekete harkály*.
 Vasvarju (Kecskemét), *Szalakóta*.
 Velyhe: sárga v., *Sárgarigó*, *Sár málinkó*.
 Villás fecske, *Füstifecske*.
 Villás füstifecske, *Füstifecske*.
 Vizi galamb (Velence), *Banka sirály*.
 Vizi lile, *Parti lile*.
 Vörösbegy (Csongrádm.), *Süvöltő*.
 Vörösbegyü.
 Vörösbegyü legyész, *Kis légykapó*.
 Zizike, *Királyka*.
 Zöld harkály, *Zöld küllő*.
 Zöldike.
 Zöldike rütyü, *Zöldike*.
 Zöldkánva (Dunántúl), *Szalakóta*.
 Zöld küllő.
 Zsezse, *Nyíri zsezse*.
 — barna zsezse, *Nyíri zsezse*.
 — kis zsezse, *Nyíri zsezse*.

2. §.

A ki az 1. §-ban felsorolt emlős állatokat és madarakat pusztítja, a madarak fészkeit és tojásait, fiait elszedi vagy azokat hatósági engedély nélkül forgalomba hozza, az 1894. XII. t.-cz. 95. §. o) pontjába ütköző kihágást követ el és 100 (száz) koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.

3. §.

A jelen rendeletein I. §-ában felsorolt állatokat élve elfogni, vagy megölni, a madarak fészket vagy tojásait elszedni csakis tudományos célra és hatósági engedéllyel szabad.

Csakis hatósági engedéllyel eszközölhető az 1. §-ban felsorolt madarak fészkeinek és tojásainak, nem különben az ott felsorolt állatoknak élő vagy holt állapotban való szállítása is.

4. §.

A ki az 1. §-ban felsorolt állatoknak fogására, madárfészek vagy tojások elszedésére, vagy mindezek szállíthatására engedélyt óhajt kapni, annak valamely hazai tudományos intézet, szaktudós, vagy természettudományokkal igazoltan foglalkozó egyéntől, írásban való megbízást vagy megrendelést kell felmutatni.

Ezen engedélyek megadására az 1894. évi XII. t.-cz. 102. §-ában felsorolt elsőfokú hatóságok illetékesek.

5. §.

Hatósági engedély azonban a 4. §-ban foglalt korlátozások mellett is csak legfeljebb 10 db állat fogására, vagy 10 db madárfészek és tojás elszedésére adható; s ez a mennyiség is

csak annyiban, a mennyiben az az illető állatra nézve pusztítás jellegével nem bir.

6.§.

Az 1. §-ban felsorolt állatok fogására, madárfészkek, tojások szedésére az engedély a következő minta szerint állítandó ki:

Engedély.

Alulírott hatóság..... i lakosnak, a ki.....
(tudományos intézet, iskola stb., természettudományokkal foglalkozó szakember neve),-től.....darab.....(állatfajta, madárfészkek, tojás megnevezése) szállítására megrendelést kapott, a mai naptól számítandó két hét tartamára, tehát.....évi..... hó..... napjáig terjedő hatálylyal megengedem, hogy....., darab..... (állat, madárfészkek, tojás megnevezése) elfoghasson vagy elszedhessen s nevezett állatokat élő vagy holt állapotban birtokában tarthassa.

Kelt aláírás.^ _ pecsét.

7 - § .

Az 1. §-ban felsorolt állatoknak, madarak fészkeinek, tojásainak bármily módon való szállítására az engedély a következő minta szerinti űrlapon adatik:

Szállítási engedély.

Alulírott hatóság..... (állatoknak, madarak fészkeinek, tojásainak megnevezése) fjdéfore szabályszerű hatósági engedély felmutatása alapján..... i lakosnak megengedi, hogy a fent megnevezett állatokat
fészkeket vasúton, hajón, postán vagy kézbenra szállíthassa.
tojásokat

Kelt pecsét aláírás.

8. §.

A 6. §-ban említett engedély csak 14 napig érvényes.

A szállítási engedély, ha a szállítás vasúton, hajón, vagy postán történik, az illető szállító vállalat által átveendő és visszatartandó.

A kézben vagy szekéren való szállításra adott engedély is csak 14 napig tartó érvénnyel adható ki.

Úgy a 6. mint a 7. §-ban említett engedély csupán az abban megnevezett számú és fajú állatok, fészkek és tojások szállítására jogosít, s csak egyszer használható.

9. §.

Jelen rendeletem valamennyi községben a szokásos módon kihirdetendő, annak határozmányaira a mezőőri személyzet külön kioktatandó s a határozmányok megtartásának ellenőrzése az erdőőri és ut fenntartási személyzetnek is kötelességévé teendő.

Budapest, 1901. évi márczius hó 18-án.

Darányi s. k.

Magyarország állami mezőgazdasági intézményei.

I. Az ország időjárási és talajviszonyai ismertetésére, a talaj- javítás és a mezőgazdaság különböző ágainak előmozdítására szolgáló intézmények.

M. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet Budapestén (I., Fő-utcza 6.) az ország éghajlati viszonyainak kipuhalásával foglalkozik; naponként szerkesztett *^Időjárási jelentése* térképén bemutatja a következő 24 órára várható időjárást, e jelentést intézetek, lapok és magánelőfizetők kapják; a várható időjárást közli 300 távirdahivatallal, melyek azt kifüggesztelt táblákon jelzik.

M. kir. földtani intézet Budapestén (VII. ker., Stefánia-út) az ország földjének viszonyait kutatja; *agrogeológiai osztálya* a talaj rétegzési viszonyait tanulmányozza; szakvéleményekkel szolgál; működésének eredményéről «Évi jelentése»-ében beszámol.

M. kir. kerületi kultúrmérnöki hivatalok Budapestén, Komáromban, Kassán, S.-A.-Ujhelyen, Debreczenben, Kolozsvárott, Miskolczon, Aradon, Brassóban, Szombathelyen, Temesvárott, Nagy-Enyeden, Pécsen, Pozsonyban, Nagyváradon, Besztercebányán és Székesfehérvárott a gazdaközönséget a talajjavító munkálatok keresztülvitelénél támogatják; e végből tanácsot adnak a talajjavítás alkalmas módjáról, elkészítik a szándékolt munkálat terveit, költségvetését, megállapítják a kiviteli módozatokat. A kultúrmérnökök igénybevétele a m. kir. földművelésügyi ministerlől kérhető, azok kiküldetése a kérelmezőre költséggel nem jár.

M. kir. vízmesteriskola Kassán a kultúrmérnökök mellett ezek hatáskörébe eső munkálatoknál működő segédszemélyzetet képezi ki; felvételi kellékek: 18 évet betöltött, 30 évet meg nem haladott kor, egészséges erős testalkat, legalább 2 középiskolai osztály végzése vagy katonai altiszti rang.

M. kir. ckemiai intézet és központi vegyakisérleti állomás Budapestén (Földmív. min. palota), valamint a *m. kir. vegyakisérleti állomások*: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott,

M.-Óvárrott Pozsonyban a mezőgazdasági termelés és mezőgazdasági ipar körébe vágó ellenőrző vegyvizsgálatokat teljesítenek az állomások részére érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjért; továbbá a kolozsvári és pozsonyi állomások kivételével a mezőgazdaság fejlesztéséhez vegytanba vágó vizsgálatok és kísérletek végzésével járulnak hozzá. Valamennyi állomás hatósági szakértő a mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának, valamint a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvények végrehajtásánál.

M. kir. vetőmagvizsgáló állomások: Budapesten (IX. ker., Soroksári-ut 8.), *Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott, M.-Óvárrott* a különböző vetőmagvak ellenőrző vizsgálatát teljesítik azonosságra, tisztaságra és heremagvaknál arankatartalomra, a tisztított heremagvakat arankavizsgálatot bizonyító bárczával látják el; széna és abraktakarmányokat botanikailag elemzik, gyomokat és gyommagvakat meghatározzák s az ellenük való védekező eljárásokat ismertetik. Valamennyi állomás hatósági szakértő a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvény végrehajtásánál. Az állomás által végzett vizsgálatokért az érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjazás jár, a gazdák részére végzett vizsgálatok azonosságra, tisztaságra, csiraképességre és arankamentességre díjtalanok.

M. kir. növénytermelési kísérleti állomás M.-Óvárrott gazdák közreműködésével gyakorlati irányú kísérleteket végez a művelési növények megfelelőbb fajainak és változatainak, trágyaszereknek és trágyázási eljárásoknak kipróbálása és terjesztése végett.

M. kir. dohány termelési kísérleti állomás Debreczenben, a dohánytermelés és kezelés tökéletesítése, a dohány minőségének javítása érdekében saját és *csabai* fióktelepen, valamint dohánytermelő gazdák közreműködésével kísérleteket végez.

M. kir. gépkísérleti állomás M.-Óvárrott, mezőgazdasági gépeket és eszközöket használhatóságukra és értékükre megvizsgálja.

M. kir. rovarfajta állomás Budapesten (V., Nádor-utca 28.) a káros rovarokat tanulmányozza, az ellenük való irtószereket és eljárásokat kipróbálja, azokra vonatkozó ismereteket terjeszti; nagyobb rovarkároknál az irtómunkálatokat a helyszínén vezeti.

M. kir. növényeiét- és kórtani állomás M.-Óvárrott a növénye-

ken nem a rovarok, hanem virágos vagy virágtalan élősködő szervezetek (virágos paraziták és parazitagombák), valamint kedvezőtlen életviszonyok által okozott károkat, azok elhárítására alkalmas védekező eljárásokat tanulmányozza.

M. kir. állatélettani és takarmányozási kísérleti állomás Budapest (VII., Rottenbiller-utca 23.) a háziállatok okszerű takarmányozását tanulmányozza.

M. kir. mezőgazdasági kísérletügyi központi bizottság Budapest (Földművelésügyi ministeri palota), mely a fent megnevezett állomások tervszerű együttműködésének irányítására hivatott; ez állomások munkálkodásának eredményét «Kísérletügyi Közleményeké füzetekben bocsátja közzé.

M. kir. bakteriológiai intézet Budapest (VII., Rottenbiller-utca) az állatorvosi akadémia kapcsolatában a házi állatokon előforduló ragályos betegségek előidézőit tanulmányozza.

M.kir.gyapjuminősítő intézet Budapest(Y., Klotild-utca 22.) a juhtenyésztés és gyapjuérlekesítés érdekében a mosott és mosatlan bunda ellenőrző vizsgálatát teljesíti.

M. kir. gazdasági tanácsadó bizottságok, a gazd. akadémiánál M.-Ovárott, a gazd. tanintézeteknél: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárolt szakvéleményt adnak gazdaságok berendezésére, üzemtervekre, becslésre, bérszerződésekre, számvitelre stb.-re nézve. A szakvélemény díjtalan, de ha a szakértő a helyszínére utazik, a megkereső fél annak szabályszerű útiköltségeit fizeti.

II. A lótenyésztés, szarvasmarha-, Juh-, sertéstenyésztés, tejgazdaság, baromii-, hal-, méh- és selyemtenyésztés érdekeit szolgáló intézmények.

M. kir. állami ménesek: Kisbéren angol telivér és félvér. *Bábolnán* arabs telivér és félvér, *Mezőhegyesen* az itt tenyésztett Gidrán, Nagy- és Kis-Nonius-törzs, angol telivér, *Fogarason* lipiczai és angol félvér tenyésztésére szolgálnak; a köztenyésztést fedező ménekkel ellátják, e célra a földművelésügyi kormányzat *magántenyésztőtől is vásárol* egyéves korukban kiválasztott és hároméves korukban is alkalmasnak talált méncsikókat; bizonyos számú *mének községeknek olcsón és részletfizetésre* is eladatnak.

M. kir. méntelepek: Székes-Fehérvárott, Nagy-Kőrösön, Deb-

reczenben, Sepsi-Szt.-Györgyön az állami ménék gondozására és felügyeletére szolgálnak, melyeket a tenyésztési évadra a gazdaközönség közvetlen használatára az ország mintegy 1000 fedezett állomásán helyeznek el, a hol csekély fedeztetési díj ellenében vehetők igénybe. Nagyobb tenyésztők egy-egy lenyészévadra bérelhetnek is méneket.

M. kir. állattenyésztési kerületi felügyelőség: Budapest, Besztercebányán, Balassa-Gyarmaton, Debreczenben, Deésen, Kasán, Komáromban, Kolozsvárott, Máramaros-Szigeten, Miskolczon, Szombathelyit, Pozsonyban, Segesvárott, Nagyszebenben, Szege-den, Temesvár ott, Nagyváradon és élükön a m. kir. országos állattenyésztési főfelügyelőség Budapest a páros ujjú háziállatokat tenyésztő közönség támogatására és útbaigazítására, a köztenyésztés vezetésére és irányítására szolgálnak; az állami gazdaságok, gazdasági tanintézetek és földműves-iskolák tenyészeteiből származó, valamint jóhírű magántenyészetekből összevásárolt tény ész-bikákat, kosokat és sertés-kanokat, esetleg kedvezményes áron, részletfizetésre, községeknek és szövetségeknek a földművelésügyi kormány engedélye alapján közvetítenek.

M. kir. országos tejgazdasági felügyelőség Budapest (Földmív. minis. palota) tejgazdasági érdekek előmozdítására tejszövetkezetek kezdeményezésére hivatott.

M. kir. tejgazdasági szakiskola Sárváron a tejgazdaság körüli szükséges ismeretek megszerzésére sajtmesterek, tejgazdaságok, tejszövetkezetek vezetésére alkalmas egyének kiképzésére szolgál; évenként kétszer tartatik négy hónapos tanfolyam.

M. kir. tejgazdasági munkásokat képző iskolák Munkácson és Gödöllőn tehenészetekben alkalmazandó férficselédeknek szakszerű kiképzést nyújtanak; a tanfolyam tartama egy év, felvételi kellék: betöltött 16 év, írni-olvasni tudás.

M. kir. tejgazdasági munkásnőket képző iskola Nagyszécsényben főleg kisgazdaságok korlátolt számú tehenállományához alkalmazandó női cselédek gyakorlati kiképzésére szolgál; felvételi kellék: betöltött 15 év; a tanfolyam tartama félév.

M. kir. baromfitenyésztő telep és munkást képző szakiskola Gödöllőn, a köztenyésztés céljaira fajbaromfi tenyészt; baromfitenyésztők által alkalmazandó cselédeket képez ki, az ország baromfiállományának javítására és szaporítása érdekében működik.

M. kir. halászati felügyelőség Budapest (Földművelésügyi ministeri palota) a közvizek halászatának és a mesterséges haltenyésztés előmozdítása érdekében működik; e célból halászati társulatokat szervez, állóvizek és csatornák haltenyésztés útjani hasznosítására terveket készít és halikrát oszt ki.

M. kir. méhészeti vándortanítók: Bábonyán(Miskolcz mellett), *Jászberényben, Nagy-Enyeden, Nagy-Szalontán, Pozsonyban, Szegzárdon* és élükön a *m. kir. országos méhészeti felügyelőség Budapest* a méhészet fejlesztésével, a méhtenyésztési szakismeretek terjesztésével foglalkoznak.

M. kir. országos selyemtenyésztési felügyelőség Szegzárdon a selyemhernyótenyésztés fejlesztése, az ehhez szükséges szederfa-tenyésztés, valamint a selyemhernyótenyésztési szakismeretek terjesztése érdekében működik; e célból a *szegzárdi selymértetékészítő állomásról* petét, a selyemtenyésztési felvigyázók útján 2—3 napos hernyókat, *szeder faiskoláiból* szederfamagokat és csemetéket ingyen oszt ki; *selyemgubóbevéltő raktárakat* tart fenn 24 helyen.

III. Állatorvosi és mezőgazdasági szakoktatás, valamint a mezőgazdasági ismeretek terjesztése érdekében működő intézmények.

M. kir. állatorvosi főiskola Budapest (VII., Roltenbiller-utca 23.) állatorvosokat képez ki négy éves tanfolyamon, középiskolát végzett és érettségi vizsgálatot tett egyének vétetnek fel hallgatókul 1901-től kezdve.

*M. kir. gazdasági akadémia M.-Óvár*ott magasabb fokú mezőgazdasági kiképzést nyújt érettségit tett és egy évi gyakorlattal bíró egyéneknek két éves tanfolyamon.

M. kir. gazdasági tanintézetek: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozs-Monostoron középfokú gazdasági kiképzést nyújtanak hat középiskolai osztályt és 16 évet betöltött egyéneknek három éves tanfolyamon.

M. kir. földmíres-iskolák: Adán, Algyógyon, Breznóbányán, Békés-Csabán, Csákovárott, Jászberényben, Hódmezővásárhelyen, Karczagon, Kecskeméten, Komáromban, Lúgoson, Nagy-Szt Miklóson, Pápán, Rimaszombaton, Szent-Imrén, Szabadkán és Szilágy-Somlyón a (öldmívelő nép fiainak kisebb gazdaságok vezeté-

sere képesítő alsó fokú gazdasági kiképzést nyújtanak; munkafelügyelőket és munkavezetőket képeznek ki két év alatt: felvételi kellékek olvasni, írni tudás, betöltött 16 év, munkára képesítő testalkat; földművelők fiai előnyben részesülnek. Ugyanott felnőttek részére két-két óra terjedő *téli tanfolyamokat*, oly néptanítók részére, kik gazdasági ismétlő iskolákban tanítani hivatottak, *nyári tanfolyamokat* tartanak.

M. kir. gazdasági vándortanárok Aradon, Baján, Csáktornyan, Csurgón, Félegyházán, Déván, Eperjesen, Esztergomban, Léván, Losonczon, Pécsen, Sáropatakon, Szamosújvárt, Temesvárit, Ungváron, Znió-Váralján, a mezőgazdasági szakismeretek terjesztésére hivatottak.

M. kir. kender- és lentermelési szaktanár Kassán, *komlótermelési szaktanár* Kolozsvárott, *tejgazdasági szaktanár* Kaposvárott, az illető szakmába vágó ismeretek terjesztésére, felvilágosítás és tanácsadásra hivatottak.

A gazdasági szakoktatásnál alkalmazottak közreműködnek a földművelésügyi kormány támogatásával rendezett *népies előadások* tartásánál.

A gazdasági ismeretek terjesztésére szolgálnak a *minta-paraszthas gazdaságok* is, melyek a földművelésügyi kormány támogatásával példaadás céljából létesíttetnek kis gazdaságok okszerű berendezésére és kezelésére.

M. kir. mezőgazdasági múzeum Budapesten.

IV. A szőlő- és borkortermelés előmozdítására szolgáló intézmények.

M. kir. központi szőlészeti kísérleti állomás és ampelológiai intézet (Budapesten, Attila-utca 10. szám). Hivatása a szőlőművelést, borkészítést, a szőlőbetegségeket s az ellenük való védekezést tudományos alapon tanulmányozni s az e célra szükséges kísérleteket megtenni.

M. kir. felsőbb szőlő- és borkortermelési tanfolyam Budapesten, gazdasági akadémiát vagy tanintézetet végzett egyéneknek egy éves tanfolyamon tudományos és gyakorlati alapon kiképzést ad.

M. kir. vinczellériskolák: Bihar-Diószeben, Egerben, Nagyenyeden, Pozsonyban középnagyságú szőlőbirtokok kezelésére alkalmas, értelmes vinczelléreket nevel két éves, illetőleg három éves gyakorlati, részben elméleti tanfolyamon; *m. kir. vinczellériskolák* Kec-

keméten, Ménesen, Tapolczán, Tarczalón és államilag segélyezett vinczellér-iskolák Munkácson és Pécsen kisebb szőlőbirtokok kezelésére alkalmas egyszerű vinczelléreket, szőlőmunkásokat és munkavezetőket képez ki egy éves gyakorlati tanfolyamon.

M. kir. szőlészeti és borászati felügyelők Budapesten (Rottenbiller-utca 6/a), Szeg zárdon, Pécsen, Kaposvárit, Csáktornyan, Tapolczán, Pápán, Sopronban, Pozsonyban, Ny Urán, Esztergomban, Szirákon, Egerben, Miskolczon, Tarczalón, Beregszászon, Szinyér-Váralján, Szilágy-Somlyón, Bihar-Diószezen, Ménesen, Fehértemplomban, Debreczenben, Kecskeméten, Szabadkán, Nagy-Enyeden, Dicső-Szt-Mártonban, Tordán a szőlészeti és borászati szakismeretek terjesztésére és a szőlőtermelő közönségnek felvilágosítás és útbaigazítás adására hivatottak. A felügyelők tanfolyamokat tartanak, melyek helye és ideje a környéken közzétetik.

M. kir. Miklós-szőlőtelep Kecskeméten az immúnis homoktalajon való szőlőgazdálkodás bemutatására s európai szőlővessző termesztésre szolgál.

Az ország borvidékein megoszolva elhelyezett 44 állami amerikai szőlőtelep amerikai szőlővesszők és oltványok készítésére, fajták kipróbálására, rajtuk tanfolyamok tartására, szakmunkások és munkavezetők kiképzésére szolgál.

Állami kísérleti szőlők: Sátoralj a-Új'helyen, Sárospatakon, Olasz-Liszkán, Mád-Zomborban, Sóstón, Tolcsván, Deliblaton az egyszerű szőlőművelés megismertetésére szolgálnak.

Államiszénkénegraktárak: Bihar-Diószezen, Ménesen, Tarczalón és ezen kívül 40 bizományi szénkénegraktár a füloxerás szőlők kezelésére szükséges szénkéneghez juttatják a gazdaközönséget olcsón és könnyen.

M. kir. országos központi mintapince Budapesten (Földművelésügyi ministeri palota) a m. kir. földművelésügyi minister felügyelete alatt az egyszerű borkészítés fejlesztésére és terjesztésére, a hazai borok előnyös értékesítésének és borkivitelünknek előmozdítására szolgál; bortermelők borainak kezelésével és eladásával foglalkozik.

A mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának tilalmáról szóló 1893. évi XIII. t.-cz. végrehajtásánál közreműködnek a főszolgabírói járásokban, rendezett tanácsú városokban, Budapest székes főv. kerületeiben megalakult borellenőrző bizottsága-ok,

melyek feladata a bortermelési és forgalmi viszonyokat az idézett t-cikk szempontjából figyelemmel kíséreni, az elkövetelt kihágások kiderítésénél a hatóságok segítségére lenni; *a budapesti és kolozsvári állandó borvizsgáló szakértő bizottságok* a borok szakértői megvizsgálására és véleményadására hivatottak, a *m. kir. vegyikísérleti állomások* a borok vegyi vizsgálatát teljesítik.

V. Gyümölcészet és kertészet előmozdítására szolgáló intézmények.

M. kir. gyümölcésészeti és fatenyésztési biztos Budapestén (Földmivelésügyi ministeri palota) az ország gyümölcsfatenyésztését irányítja, a gyümölcsfatenyésztés terjedését és a gyümölcsertékesítést előmozdítja.

M. kir. kertészeti tanintézet Budapestén, három éves kertész-képző tanfolyamon nagyobb kertészetek önálló vezetésére hivatott egyéneknek a kertészet összes ágaiiban teljes kiképzést nyújt; *a kertészsegédek egy éves tanfolyamán* három évi gyakorlattal bíró kertészsegédek képeztetnek; *időszaki tanfolyamai:* gyümölcstenyésztési, konyhakertészeti, gyümölcsertékesítési, útmeslerék és útkaparók, népiskolai tanítók tanfolyama.

M. kir. kertészmunkásképző tanfolyamok Lőcsén, Tordán, Nagy-Bocskón, Baján fiatal, katonai szolgálatnak eleget tett, vagy az alól fölmentett földmívesekből szőlőmunkások kiképzésére szolgálnak.

VI. Az erdészeti érdekek előmozdítására szolgáló intézmények.

Kir. erdő felügyelőségek: Budapestén, Pozsonyban, Turóc-Szent-Mártonban, Besztercebányán, Miskolczon, Kassán, Ungváron, Máramaros-Szigeten, Debreczenben, Nagy-Váradon, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Brassóban, Nagy-Szebenben, Déván, Temesvárott, Szegeden, Pécsen, Győrött, Szombathelyen, Fiumében az erdőtörvény és az erdőgazdasági érdekek előmozdítása érdekében tett intézkedések végrehajtására hivatottak.

Kopár területek beerdősítésének előmozdítására az *állami csemetekertekből* erdei facsemeték ingyen oszlatnak ki; állami támogatás nélkül foganatosított, sikerült erdősítések *jutalmaztatnak*.

M. kir. erdészeti akadémia Selmeczbányán erdőtisztekké képez ki érettségit telt egyéneket három éves tanfolyamon.

M. kir. erdőőri szakiskolák: Királyhalmán (Szeged mellett), Vadászerdőn (Temesvár melleit), Liptó-Ujváron és Görgény-Szl-Imrén erdőőröket képez ki két éves tanfolyamon; felvételi kellékek: betöltött 17 éves és a meg nem haladott 35 éves kor, ép, erős testalkat, elemi osztályok végzése, illetőleg írni, olvasni ludas.

M. kir. erdészeti kísérleti központi állomás Selmezbányán és a külső állomások: Királykaimán, Vadászerdőn, Liptó-Ujváron és Görgény-Szent-Imrén az erdőgazdaság körében felmerülő kérdéseknek kísérlelek. és tudományos kutatások útján való kiderítésére szolgálnak.

VII. Mezőgazdasági munkásügy.

A m. kir. földművelésügyi ministerium munkásügyi osztálya Budapesten (Földművelésügyi ministeri palota) nyilvántartja a munkakereső munkásokat és a munkásokat szükségelő birtokosokat. Megkeresésre közli a munkások vagy munkakeresők címét. A gazdasági munkások helyes irányban működő önszegélyző egyleteit a földművelésügyi minister pénzbelileg vagy könyvek átengedése által segélyezi.

A m. kir. földművelésügyi ministerium telepítési osztálya Budapesten a települni óhajlóknak telepítési ügyekben tájékoztat és útmutatást nyújt, a települni vágyókat és a meg nem szállott telep-helyeket nyilvántartja.

Mindezek az intézmények a szakmájukba vágó kérdésekben úgy szóbeli, mint írásbeli (nem bélyegköteles) megkeresésére ingyen és készséggel nyújtanak fölvilágosítást. Működésük, a mennyiben díjazás megemlítve nincs, díjtalan, úgyszintén díjtalan ez intézmények közegeinek helyszínre kiszállítása, ha az közérdekből történik; magánérdekből a kiküldött napidíjai és útiköltségei a megkereső félt terhelik. Az állatorvosi, gazdasági, szőlészeti, kertészeti, erdészeti akadémiákon, tanintézeteken és iskolákon a tanítás tandíj fejében történik, de mindeniken rendszeresítve vannak tandíjmentes és állami, úgy magánösztöndíjas helyek is.

Hibaigazítás.

79-ik oldal	17	sor	felülről	szelében	helyett	<i>szélében.</i>
89 «	«	13 «	«	hasabb	«	<i>hasasabb.</i>
91 «	«	5 «	«	beszúrni:	<i>(Lanius collurio L.).</i>	
97 «	«	10 «	«	alulról	pajód	helyett <i>pajod.</i>
113 «	<c	3 «	«	felülről	Synx	« <i>Jynx.</i>
117 «	a	8 «	«	alulról	pajód	« <i>pajod.</i>
127 «	«	9 «	«	zsizsékkel	«	<i>zszezsékkel.</i>
147 «	«	18 «	«	ráessen	«	<i>ráessék.</i>
209 «	«	2 «	«	felülről	küszvágó	« <i>küszvágó.</i>
213 «	«	3 «	«	Latlr.	«	<i>Latr.</i>
237 «	«	12 «	«	biri	«	<i>biri.</i>
241 «	«	4 «	«	perenopterus	«	<i>percnopterus.</i>
244 «	«	6 «	«	alulról	Luxia	« <i>Loxia.</i>
247 «	«	12 «	«	felülről	slapaeina	« <i>stapazina.</i>